

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Факультет цивільного захисту
Кафедра організації та технічного забезпечення
аварійно-рятувальних робіт

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник кафедри організації
та технічного забезпечення
аварійно-рятувальних робіт,
к.т.н., доцент

Віталій СОБИНА

«___» _____ 2024 р.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«ОХОРОНА ПРАЦІ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

циклу обов'язкової професійної підготовки за другим (магістерським) рівнем
вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Управління у сфері
цивільного захисту»

Розробник(и):

старший викладач кафедри організації та технічного
забезпечення аварійно-рятувальних робіт

факультету цивільного захисту, к.ю.н., доцент

Лариса БОРИСОВА

2024 рік

Лекція 1. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці

План

Вступ

1. Міжнародні норми в галузі охорони праці
 - 1.1. Організація Об'єднаних Націй.
 - 1.2. Всесвітня організація охорони здоров'я.
 - 1.3. Міжнародна організація праці.
 - 1.4. Міжнародна організація із стандартизації.
 - 1.5. Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці.
 - 1.6. Міжнародні норми соціальної відповідальності. Визначення та основні принципи.
 - 1.7. Національна концепція розвитку в галузі управління охороною праці.
2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі.
 - 2.1. Законодавчі акти, що визначають основні правовідносини у виробничій діяльності.
 - 2.2. Положення про організацію системи управління охороною праці в галузі.
 - 2.3. Загальні положення системи управління охороною праці.
 - 2.4. Загальна структура управління охороною праці.

Література

1. Чернецький В. В., Мандрик О. М, Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецького. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. – 327 с.
2. Охорона праці у сфері професійної діяльності / Укладачі: С. Ю. Рагімов, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, А. Б. Фещенко. – Х. : НУЦЗУ, 2023. – 262 с.
3. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.
4. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.

Вступ

Основним питанням теорії і практики охорони праці, в тому числі і управління охороною праці, є питання підвищення рівня безпеки.

Для досягнення максимальної ефективності систем управління охороною праці необхідно забезпечувати їх високоефективну роботу як на державному,

так і на регіональному, галузевому та виробничому рівнях. Це досягається за умови впровадження в Україні (у відповідності з існуючою законодавчою базою та вимогами МОП) сучасних вискоєфективних систем управління охороною праці, що потребує підготовки кваліфікованих кадрів, здатних вирішувати відповідні завдання. Одним із міжнародних прав людини є право на безпечну працю. Всесвітні і регіональні міжнародні організації займаються різними аспектами міждержавного співробітництва в галузі прав людини: Організація Об'єднаних Націй, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна організація праці, Міжнародна організація з стандартизації.

1. Міжнародні норми в галузі охорони праці

1.1. Організація Об'єднаних Націй

До компетенції Організації Об'єднаних Націй (ООН), згідно з її статутом входить всебічний розгляд проблем у галузі прав людини. Генеральна Асамблея ООН приймає з цих питань резолюції (серед них особливо важливе значення мають декларації) і договори.

Економічна і Соціальна Рада ООН приймає з питань прав людини резолюції або проекти резолюцій (у тому числі декларацій) і договорів, які передає для ухвалення до створених при Економічній і Соціальній раді (ЕКосоц) Комісії з прав людини й Комісії зі становища жінок.

1.2. Всесвітня організація охорони здоров'я

У 1946 році на Міжнародній конференції з охорони здоров'я в Нью-Йорку була створена Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Її статут набув чинності 7 квітня 1948 року (цей день відзначають як Всесвітній день здоров'я). У ВООЗ входять 190 держав-членів. Основні напрямки діяльності: боротьба з інфекційними хворобами; розробка карантинних і санітарних правил; вирішення проблем соціального характеру. Вищим органом ВООЗ є Всесвітня асамблея охорони здоров'я, до якої входять представники усіх країн-членів організації, визначає основні напрямки роботи ВООЗ, розробляє програми в галузі охорони здоров'я, розглядає звіти Виконавчої ради і генерального директора.

1.3. Міжнародна організація праці

Міжнародна організація праці (МОП) у 1919 році, спочатку як автономна інституція при Лізі Націй, а з 1946 року – як перша спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй. Штаб-квартира МОП – Міжнародне бюро праці (МБП), яке розташовано в Женеві. Членами МОП є 174 держави. Україна є членом МОП з 1954 року. Напрямом діяльності МОП є: участь у міжнародно-правовому регулюванні праці шляхом розробки та ухвалення нормативних актів (конвенцій і рекомендацій) з питань умов праці й життя працівників; розробка та реалізація міжнародних цільових програм, спрямованих на

вирішення важливих соціально-трудова проблем (зайнятість, умови праці та ін.); надання допомоги державам-членам МОП у вдосконаленні національного трудового законодавства, поліпшенні умови праці шляхом здійснення міжнародних програм технічного співробітництва.

Україна ратифікувала понад 50 конвенцій МОП, серед яких найважливішими є нормативні акти, що стосуються основоположних прав людини. Вищим органом МОП є Генеральна конференція – Міжнародна конференція праці. Її виконавчий орган – Адміністративна рада.

Україна активно використовує експертизу МОП у галузі вдосконалення трудового законодавства та опрацювання нових законодавчих актів.

У 1964 році МОП ухвалила Конвенцію 121 та Рекомендацію 121 про допомогу у випадках виробничого травматизму. У 1967 році закінчено перегляд шести конвенцій 1933 року про пенсії по старості. У 1981 році 67 сесія Міжнародної конференції праці ухвалила Конвенцію 155, доповнену Рекомендацією щодо професійної безпеки. МОП надає значення обмінові науково-технічною інформацією між країнами-членами Організації, який здійснюється в межах існуючого з 1959 року Міжнародного інформаційного центру з техніки безпеки та гігієни праці, який узагальнює та систематизує результати національних наукових досліджень у зазначених галузях, що подаються інформаційними центрами країн.

1.4. Міжнародна організація із стандартизації

До складу Міжнародної організації із стандартизації (ISO) входять 163 національних органів із стандартизації від великих і маленьких країн.

Фонд ISO містить більше 18100 стандартів для бізнесу, органів влади та суспільства з практичними інструментами для всіх трьох аспектів сталого розвитку: економіки, соціальної сфери та навколишнього середовища.

1.5. Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці

Охорона праці – частина соціальної політики Євросоюзу (ЄС), для її реалізації було створено Товариство сприяння захисту праці в Європі, Комітет з охорони праці та нормування.

Комітет з охорони праці та нормуванню (KAN) був створений в 1994 році, який складається з представників соціального партнерства (роботодавець, працівник), держави (земля, місто), асоціації страховальників професійної діяльності (HVBG), інституту по нормуванню (DIN), Європейського комітету по стандартизації (CEN).

Розрізняються наступні категорії офіційних документів з нормування в області охорони праці, безпеки машин, охорони навколишнього середовища, будівництва і будівельних об'єктів, транспорту, медицини та методів аналізу: 1) пропозиції до Європейських норм попередніми нормами (prEN, prENV); 2) допрацьовані версії Європейських стандартів (EN); 3) документи діяльності комітетів CEN з нормування без вказівки основних документів (CEN-TC); 4) пропозиції до норм, в основі яких лежать ISO-стандарти (pr EN ISO); 5) проекти

стандартів, в основі яких лежать різні ISO-документи (ISO-Dok); 6) доповнення до ISO-норм (ISO); 7) перероблені версії Європейських стандартів, в основі яких лежать ISO стандарти (EN ISO).

1.6. Міжнародні норми соціальної відповідальності. Визначення та основні принципи

Згідно з ISO 26000:2010 «Настанови з соціальної відповідальності», соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та навколишнє середовище через прозору й етичну поведінку, яка:

1. сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я та добробут суспільства;
2. враховує очікування зацікавлених сторін;
3. відповідає законодавству, що застосовується та узгоджується з міжнародними нормами поведінки;
4. є інтегрованою у діяльність всієї організації та реалізується нею на практиці взаємовідносин.

Згідно з GRI-стандартами визначаються показники економічної та екологічної результативності у сфері прав людини, підходів до організації належних умов праці, відповідальності за продукцію, взаємодії із суспільством. Стандарти серії GRI – це безпосередньо стандарти звітності, AA1000 – це стандарти організації соціальної звітності, які дають можливість не лише описувати переваги та недоліки конкретного підприємства, а і визначати можливі шляхи покращення функціонування соціальної відповідальності підприємства.

1.7. Національна концепція розвитку в галузі управління охороною праці

Суть національної концепції розвитку в галузі управління охороною праці полягає в реалізації основних положень Конституції, Законів України та рекомендацій МОП щодо забезпечення охорони життя та здоров'я працюючих на виробництві в процесі їх трудової діяльності, створення безпечних та нешкідливих умов праці на кожному робочому місці, формування як у роботодавців, так і у працівників свідомого ставлення до безпеки праці та охорони оточуючого середовища, підвищення ефективності використання людських, матеріальних та фінансових ресурсів, покращення соціального захисту працюючих, а також у впровадженні нових високоефективних систем управління охороною праці та вдосконалення вже існуючих з метою комплексного розв'язання проблем в галузі охорони праці, які існують на даний час в Україні.

Впровадження даної концепції у життя дозволить реалізувати конституційне право працюючих на належні, безпечні та здорові умови праці шляхом:

створення та забезпечення високоефективного функціонування сучасних

систем управління охороною праці на державному, регіональному та галузевому рівнях, і на рівні конкретного виробництва;

впровадження рекомендацій МОП щодо створення нових і вдосконалення існуючих систем управління охороною праці з урахуванням національних особливостей законодавства України в галузі охорони праці;

застосування сучасних підходів при формуванні нормативно-правової бази в галузі охорони праці з урахуванням існуючої міжнародної практики та національних особливостей;

наукового забезпечення управління охороною праці, пріоритетної підтримки наукових досліджень, що спрямовані на подальший розвиток охорони праці та впровадження результатів науково-дослідних робіт у цій галузі;

удосконалення існуючих систем управління щодо мотивації праці посадових осіб органів державного управління та нагляду з охорони праці і роботодавців щодо створення належних і безпечних умов праці;

оптимізації механізму взаємодії органів державного управління охороною праці, роботодавців, профспілок;

розмежування підприємств за сферами управління охороною праці між регіональними та галузевими органами управління, чіткого розмежування сфер діяльності між місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, територіальними органами Держпромгірнагляду;

забезпечення органів державного управління та нагляду з охорони праці, служб охорони праці на підприємствах кваліфікованими спеціалістами з питань охорони праці;

створення сучасної ефективної системи підготовки та перепідготовки спеціалістів з охорони праці;

створення умов щодо підвищення ролі роботодавців у впровадженні нових та вдосконаленні вже існуючих систем управління охороною праці на виробництві;

запровадження чіткої системи обліку та аналізу стану умов та безпеки праці на виробництві;

інтенсивне впровадження економічних методів управління, контролю та нагляду з охорони праці;

створення на виробництві умов, які забезпечували би економічну зацікавленість як роботодавців, так і працівників щодо дотримання вимог з охорони праці та захисту навколишнього середовища;

подальшої автоматизації та комп'ютеризації роботи систем управління охороною праці.

Національна концепція розвитку в галузі управління охороною праці може бути реалізована лише за умови скоординованих дій органів державного управління, контролю та нагляду з охорони праці, за участю об'єднань роботодавців, профспілок та інших представницьких органів із реалізації основних напрямків соціальної політики в галузі охорони праці, і основною

метою цієї концепції є забезпечення безпечних та здорових умов праці на виробництві та високій рівень соціального захисту працюючих.

2. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі

2.1. Законодавчі акти, що визначають основні правовідносини у виробничій діяльності

Законодавчими актами, що визначають основні правовідносини у виробничій діяльності, є державні нормативні акти про охорону праці (ДНАОП). *Державні нормативні акти про охорону праці* — це правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, яким надано силу закону і які є обов'язковими для виконання. Залежно від сфери впливу ДНАОП можуть мати міжгалузеву та галузеву дію.

Міжгалузеві державні нормативні акти про охорону праці мають загальнодержавне значення, їх дія поширюється на всі підприємства незалежно від їх відомчої належності, форми власності та виду господарської діяльності.

Галузеві ДНАОП поширюються лише на підприємства, що належать до певної галузі.

ДНАОП затверджують: Кабінет Міністрів, Держгірпромнагляд, Державна санітарно-епідеміологічна служба, Державна інспекція ядерного регулювання, Державна служби з надзвичайних ситуацій та інші.

В Україні створено мережу науково-дослідних організацій, які беруть участь у розробленні ДНАОП. На підставі ДНАОП розробляються відомчі документи про охорону праці (ВДОП).

Особливістю законодавства України про охорону праці є те, що частина питань з охорони праці на конкретному підприємстві, установі, організації регулюється нормативними актами, що приймаються на локальному рівні.

До найважливіших підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують охорону праці в галузі, належать:

1. Перелік робіт з підвищеною небезпекою, затвердженому наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 № 15;

2. Порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки» (постанова КМУ № 1107 від 26.10.2011 р.);

3. Перелік робіт, де є потреба у професійному доборі, затвердженому наказом МОЗ та Держнаглядохоронпраці України від 23.09.94 № 263;

4. Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці, затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 № 15;

5. Рекомендації щодо побудови системи управління охороною праці на виробництві. Затверджено Наказом МНС України 27.06.2006 № 398;

6. Рекомендації щодо побудови системи управління охороною праці на виробництві. Затверджено Наказом МНС України 27.06.2006 № 398.

7. Наказ ДСНС від 23.08.2013 № 555 «Про затвердження Інструкції щодо перевірки організації медичного забезпечення органів, підрозділів та навчальних закладів ДСНС України»;

8. Наказ Міноборони і ДСНС України від 05.03.2013 № 155/66 «Про організацію медичного забезпечення осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту в закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України»;

9. Наказ МНС від 18 серпня 2006 року № 540 «Про затвердження Інструкції про порядок розслідування, ведення обліку нещасних випадків в органах і підрозділах МНС України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 жовтня 2006 р. за № 1106/12980;

10. Наказ МНС від 07.05.2007 № 312 «Правила безпеки праці в органах і підрозділах МНС України»;

11. Наказ МНС від 31.08.2007 № 591 «Про затвердження Положення про діяльність органів військово-лікарської експертизи в системі МНС», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 7 вересня 2007 року за № 1044/14311;

12. Наказ МНС від 12.10.2009 № 686 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації заходів біологічного захисту особового складу підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту при ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків в осередках біологічного зараження»;

13. Порядком проведення медичних оглядів працівників певних категорій, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я від 21.05.2007 р. № 246.

Підприємства відповідно до Закону України «Про охорону праці» забезпечують проведення попереднього (при прийнятті на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, із шкідливими чи небезпечними умовами праці, або таких, де є потреба у професійному доборі, а також щорічного огляду осіб віком до 21 року згідно з Порядком проведення медичних оглядів працівників певних категорій, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я від 21.05.2007 р. № 246.

2.2. Положення про організацію системи управління охороною праці в галузі

Організація системи управління охороною праці галузі здійснюється відповідно до «Положення про організацію системи управління охороною праці в галузі». Згідно цього Положення очолює роботу з управління охороною праці і несе безпосередню відповідальність за її функціонування в цілому керівник підприємства, а в службах та на дільницях – керівники відповідних підрозділів і служб, відповідальні за стан умов та безпеку праці у підпорядкованих їм підрозділах.

Основними завданнями служби охорони праці визначено:

забезпечення безпеки виробничих процесів, устаткування, будівель і споруд;

забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту та засобами колективного захисту;

професійний добір виконавців робіт з підвищеною небезпекою, професійна підготовка і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

вибір оптимальних режимів праці і відпочинку працюючих.

Організаційно-методичне керівництво діяльністю структурних підрозділів та функціональних служб з питань охорони праці, підготовку управлінських рішень та контроль за їх реалізацією здійснює служба охорони праці.

2.3. Загальні положення системи управління охороною праці

Система охорони праці поєднує сукупність правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, що спрямовані на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Система управління охороною праці (СУОП) є сукупністю самої системи охорони праці та елементів управління її станом.

Управління охороною праці – це підготовка, прийняття і реалізація системи заходів із забезпечення охорони життя і здоров'я працівників у процесі трудової діяльності.

Рисунок 1 – комплексне управління охороною праці

Стандарт OHSAS 18001 «Системи менеджменту охорони професійного здоров'я та безпеки праці» та розроблений із урахуванням ДСТУ-П OHSAS 18001:2006 «Системи управління безпекою та гігієною праці». Згідно цих стандартів система управління охороною праці будується на принципі добровільного дотримання вимог охорони праці, виходячи з законодавчо встановленого припустимого рівня ризику для життя і здоров'я працюючих. Загальний підхід, який використовується у таких системах управління, полягає в тому, що прийняття конкретного рішення базується на оцінці ризику, і зветься він ризик-орієнтованим підходом (РОП).

Концептуально РОП складається з двох елементів – оцінка ризику і управління ризиком. Оцінка ризику – це аналіз виникнення і масштабів ризику в конкретній ситуації. Управління ризиком – аналіз ситуації і розробка рішень, спрямованих на зведення ризику до прийняттого мінімуму. Концепція РОП деякою мірою протилежна тому підходу, при якому необхідність і можливість досягнення кращого результату диктується жорсткою системою нормативів, правил, стандартів, але вона дає можливість раціонально використовувати кошти, спрямовані на охорону праці. Впровадження такої системи дозволить організації сформулювати політику в галузі охорони праці, встановити цілі та процеси для виконання зобов'язань, передбачених політикою в сфері охорони праці, а також здійснити заходи для поліпшення результативності та продемонструвати відповідність СУОП вимогам OHSAS 18001.

2.4. Загальна структура управління охороною праці

Управління охороною праці (УОП), якщо воно побудоване за принципом трипаризму (держава, роботодавці та працівники), умовно має три основних центри, які саме і здійснюють комплексне управління охороною праці, це:

держава (Кабінет Міністрів України; галузеві Міністерства; державні наглядові органи; органи виконавчої влади та самоврядування);

роботодавці (власники підприємств чи уповноважені ними особи; керівники структурних підрозділів та служби охорони праці підприємств);

працівники (трудові колективи підприємств; профспілки; уповноважені трудових колективів; комісії з охорони праці підприємств).

В усіх трьох вищезгаданих центрах (держава, роботодавці та працівники) управління охороною праці може здійснюватися на декількох рівнях, а саме:

загальнодержавному (національному) рівні;

регіональному рівні; галузевому рівні;

виробничому рівні (рівень організації /підприємства).

Основними структурними елементами СУОП є:

1. *об'єкт управління*, тобто система охорони праці на конкретному підприємстві, в об'єднанні, регіоні, Україні в цілому;

2. *елементи управління*, що включають контроль стану об'єкта, удосконалення управлінських дій та їх своєчасну реалізацію, контроль за виконанням управлінських дій, аналіз стану подібних об'єктів, формування завдання охорони праці, порівняння показників

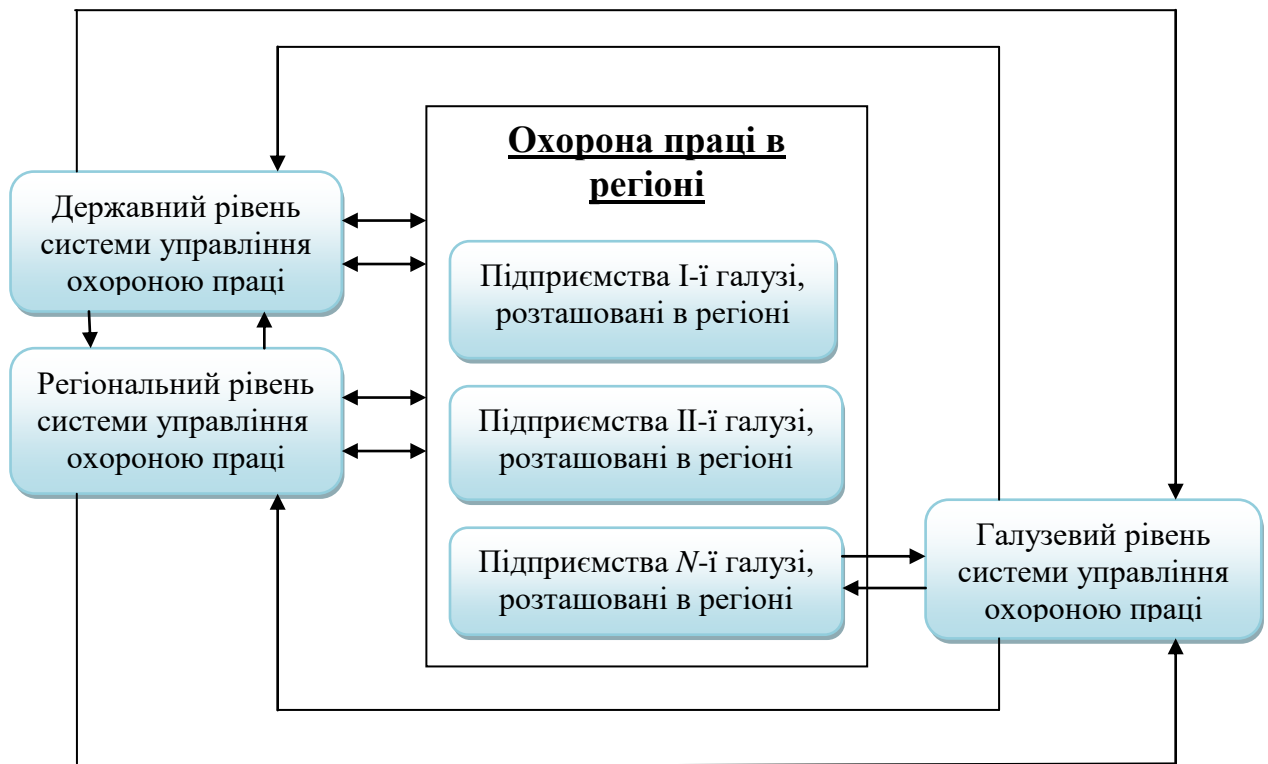

Рисунок 2 – Державне управління охороною праці на регіональному рівні

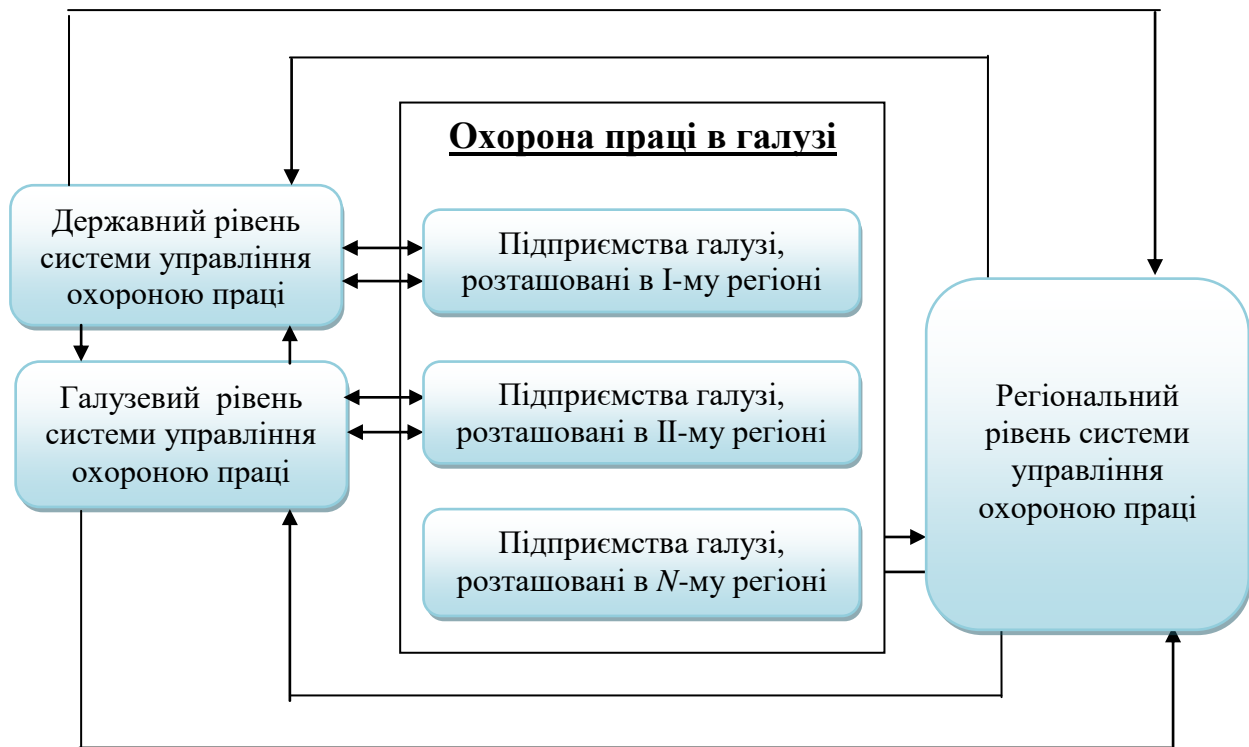

Рисунок 3 – Державне управління охороною праці на галузевому рівні

Стан охорони праці оцінюють за великою кількістю показників. Для їх узагальнення встановлено єдиний показник – *узагальнюючий критерій оцінки якості об'єкта управління*.

Управлінські дії відрізняються змістом і за формою їх реалізації. Кожну з них оцінюють розміром витрат на виконання цієї дії у грошовому вираженні. Управлінські дії щодо охорони праці завжди обмежені. Ці обмеження пов'язані з відсутністю необхідних технічних засобів, площ, людських ресурсів, відповідного рівня культури і підготовки персоналу тощо.

Комплексне управління охороною праці як із боку держави, так і з боку роботодавців і працівників у найбільш оптимальній формі здійснено з однаковим представництвом усіх трьох вищезгаданих сторін в органах управління). В усіх трьох вищезгаданих центрах (державна, роботодавці та працівники) управління охороною праці може здійснюватися на декількох рівнях, а саме:

- загальнодержавному (національному) рівні;
- регіональному рівні; галузевому рівні;
- виробничому рівні (рівень організації / підприємства).

Система управління охороною праці в державному масштабі – це складна система на конкретному об'єкті багаторівневої системи управління, де найвищим рівнем є державне управління, а нижчим – управління охороною праці на конкретній ділянці чи в конкретному цеху підприємства. Залежно від форми власності та відомчої підпорядкованості об'єкта проміжні ступені управління можуть виступати як відомче, регіональне управління, а також управління на рівні підприємства.

Система державного управління охороною праці як у галузі, так і в регіоні, є дворівневою. Верхній рівень системи – *загальнодержавне управління*, що здійснюється названими органами, нижчий рівень системи – *регіональне і галузеве управління*, що здійснюється місцевою державною адміністрацією, радами народних депутатів і галузевими міністерствами. Регіональне управління залежить від адміністративно-територіального поділу.

Система управління охороною праці на підприємстві залежно від його відомчої підпорядкованості може бути чотирьохрівневою. Крім двох рівнів, виділяють управління на рівні об'єднання підприємств (при наявності таких у галузі) і на рівні самого підприємства.

Служба охорони праці виконує такі основні функції:

- розробляє ефективну цілісну систему управління охороною праці;
- проводить оперативно-методичне керівництво всією роботою з охорони праці в галузі;
- організовує забезпечення підприємств та об'єднань галузі правилами, стандартами, положеннями, інструкціями й іншими нормативними документами з охорони праці;
- організовує облік, аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій у галузі, а також збитку від цих подій.

Лекція 2. Служби охорони праці в підрозділах ДСНС

План

Вступ

1. Порядок створення служб охорони праці в підрозділах ДСНС.
2. Основні завдання та функції служби охорони праці.
3. Права працівників служби охорони праці.
4. Обов'язки з охорони праці працівників ДСНС.
5. Визначення пріоритетних напрямків діяльності у сфері охорони праці.

Література

1. Чернецький В. В., Мандрик О. М, Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецького. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. – 327 с
2. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.
3. Охорона праці у сфері професійної діяльності / Укладачі: С. Ю. Рагімов, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, А. Б. Фещенко. – Х. : НУЦЗУ, 2023. – 262 с.
4. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.
5. Качинський А.Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем / А.Б. Качинський. – К. : ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 336 с.

Вступ

Основним питанням теорії і практики охорони праці, в тому числі і управління охороною праці, є питання підвищення рівня безпеки. Порядок пріоритетів при розробці будь-якого проекту потребує, щоб вже на перших стадіях розробки продукту або системи у відповідний проект, наскільки це можливо, були включені елементи, що виключають потенційну небезпеку. На жаль, це не завжди можливо. Якщо виявлену небезпеку неможливо виключити повністю, необхідно знизити імовірність її появи до припустимого рівня шляхом вибору відповідного рішення.

1. Порядок створення служб охорони праці в підрозділах ДСНС

Положення про службу охорони праці ДСНС України, затверджене наказом МНС України від 30.01.2012 № 81, регулює питання діяльності служби охорони праці головних управлінь (управлінь) ДСНС України. навчальних закладів, науково-дослідних установ, аварійно-рятувальних загонів

(формувань), підприємств, установ і організацій сфери управління ДСНС України (органи і підрозділи ДСНС України).

Служба охорони праці створюється в органах і підрозділах ДСНС України для організації виконання правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям у процесі праці, проходження служби та під час виконання завдань за призначенням працюючих та осіб рядового і начальницького складу (особовий склад).

Служба охорони праці головних управлінь (управлінь) ДСНС України як окремий структурний підрозділ, структура та чисельність якого визначається керівником головного управління (управління) залежно від обсягу, характеру та складності робіт (сектор, головний фахівець, головний спеціаліст, начальник служби з охорони праці).

Служба охорони праці в органах і підрозділах підпорядковується безпосередньо керівнику відповідного органу чи підрозділу ДСНС України.

Спеціаліст служби охорони праці повинен мати повну або базову вищу освіту відповідного напрямку підготовки або післядипломну освіту в галузі управління. Стаж роботи з охорони праці за професією: для магістра або спеціаліста – не менше 2 років, бакалавра – не менше 3 років.

Навчання та перевірка знань з питань охорони праці спеціалістів служби проводяться в установленому законодавством порядку під час прийняття на роботу та періодично один раз на три роки.

Координує та здійснює методичне керівництво роботою служби охорони праці органів і підрозділів ДСНС України відділ медичного забезпечення та охорони праці Управління медичного забезпечення та з питань створення і впровадження Системи 112.

Ліквідація служби охорони праці допускається тільки у разі ліквідації органу чи підрозділу ДСНС, до якого вона належить.

2. Основні завдання та функції служби охорони праці

Завданнями служби охорони праці є:

1. Опрацювання та впровадження ефективної системи управління охороною праці в органах і підрозділах ДСНС та сприяння удосконаленню діяльності у цьому напрямку кожного структурного підрозділу, кожного працівника та особового складу. Забезпечення фахової підтримки рішень керівників органів і підрозділів ДСНС з цих питань.

2. Організація проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві або під час виконання завдань за призначенням, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози життю або здоров'ю особового складу та працівників.

3. Вивчення та сприяння впровадженню у повсякденну діяльність в органах і підрозділах ДСНС досягнень науки і техніки прогресивних і безпечних технологій, сучасних засобів колективного та індивідуального захисту.

4. Контроль за дотриманням працівниками та особовим складом вимог законів, чинного законодавства у сфері охорони праці.

5. Інформування та надання роз'яснень працівникам й особовому складу органів і підрозділів ДСНС з питань охорони праці.

6. На службу охорони праці головних управлінь (управлінь) ДСНС додатково покладається здійснення державного нагляду за безпечним веденням робіт особами рядового і начальницького складу, які проходять службу в органах і підрозділах цивільного захисту ДСНС за територіальним принципом, відповідно до вимог чинного законодавства.

Служба охорони праці виконує такі основні функції:

1. Розробляє спільно з іншими структурними підрозділами органів і підрозділів ДСНС комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці, планів, програм поліпшення умов праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійним захворюванням.

Надає організаційно-методичну допомогу у виконанні запланованих заходів.

Готує проекти наказів з питань охорони праці і вносить їх на розгляд керівнику відповідного органу або підрозділу ДСНС.

2. Проводить спільно з представниками інших структурних підрозділів відповідного органу або підрозділу ДСНС і за участю представників відповідної професійної спілки, а за її відсутності, уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці перевірки дотримання працівниками та особовим складом органів і підрозділів ДСНС вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

3. Складає звітність з охорони праці за встановленими формами.

4. Проводить вступний інструктаж з працівниками та особовим складом органів і підрозділів ДСНС з охорони праці.

5. Здійснює ведення обліку та проведення аналізу причин виробничого травматизму, професійних захворювань, аварій, заподіяної ними шкоди.

6. Забезпечує належне оформлення і зберігання документації з питань охорони праці, а також своєчасної передачі її до архіву для тривалого зберігання в установленому порядку.

7. Складає за участю керівників органів і підрозділів ДСНС переліків професій, посад і видів робіт, на які повинні бути розроблені інструкції з охорони (безпеки) праці, що діють у межах органів і підрозділів ДСНС.

8. Інформує працівників та особовий склад про основні вимоги законів, інших нормативно-правових актів з охорони праці, що діють у межах органів і підрозділів ДСНС.

9. Розглядає:

у межах своєї компетенції питання про підтвердження наявності виробничої ситуації, небезпечної для життя чи здоров'я, що стала причиною відмови працівника, особового складу від виконання дорученої роботи, відповідно до законодавства (у разі необхідності);

листи, заяви, скарги працівників і особового складу органів і підрозділів ДСНС, що стосуються питань дотримання законодавства про охорону (безпеку) праці.

Організовує:

забезпечення органів і підрозділів ДСНС нормативно-правовими актами з охорони праці, що діють у межах ДСНС, його відповідних органах та підрозділах посібниками, навчальними матеріалами з цих питань;

наради, семінари, конкурси тощо з питань охорони праці.

10. Бере участь у:

розслідуванні нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві відповідно до Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, (постанова КМ України від 30.11.2011 № 1232), та Інструкції про порядок розслідування, ведення обліку нещасних випадків в органах і підрозділах Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (наказ МНС України від 18.08.2006 № 540).

складанні санітарно-гігієнічної характеристик робочих місць працівників, які проходять обстеження щодо наявності профзахворювань;

проведенні внутрішнього аудиту охорони праці та атестації робочих місць за умовами праці відповідно до вимог чинного законодавства;

роботі комісій з приймання в експлуатацію закінчених будівництвом, реконструкцією або технічним переозброєнням об'єктів виробничого та соціально-культурного призначення, відремонтованого або модернізованого устаткування в частині дотримання вимог охорони (безпеки) праці;

розробленні положень, інструкцій, розділу «Охорона праці» колективного договору, актів з охорони (безпеки) праці, що діють у межах ДСНС, його відповідних органах та підрозділах;

складанні переліків професій і посад, згідно з якими працівники й особовий склад повинні проходити обов'язкові попередні й періодичні медичні огляди;

організації навчання з питань охорони праці;

роботі постійно діючої комісії з перевірки знань з питань охорони праці.

11. Здійснює контроль за:

виконанням заходів, передбачених програмами, планами щодо поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, колективним договором та заходами, спрямованими на усунення причин нещасних випадків та професійних захворювань;

проведенням ідентифікації та декларуванням безпеки об'єктів підвищеної небезпеки;

наявністю в органах і підрозділах ДСНС інструкцій з охорони праці згідно з переліком професій, посад і видів робіт, своєчасним внесенням в них змін;

своєчасним проведенням необхідних випробувань і технічних оглядів устаткування;

станом запобіжних і захисних пристроїв, вентиляційних систем;

своєчасним проведенням навчання з питань охорони праці, всіх видів інструктажу з охорони праці;

забезпеченням працівників і особового складу відповідно до законодавства спецодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального й колективного захисту, мийними та знешкоджувальними засобами;

організацією зберігання, прання, хімічного чищення, сушіння, знепилювання і ремонту спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту;

санітарно-гігієнічними і санітарно-побутовими умовами працівників та особового складу згідно з нормативно-правовими актами;

своєчасним і правильним наданням працівникам пільг і компенсацій за важкі та шкідливі умови праці, забезпеченням їх лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними йому харчовими продуктами, газованою солоною водою, наданням оплачуваних перерв санітарно-оздоровчого призначення тощо відповідно до вимог законодавства та колективного договору;

дотриманням у належному безпечному стані території органів і підрозділів ДСНС, внутрішніх доріг та пішохідних доріжок;

організацією робочих місць відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці;

застосуванням праці жінок, інвалідів і осіб, молодших 18 років, відповідно до законодавства;

виконанням приписів посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці та подань страхових експертів з охорони праці;

проведенням попередніх (під час прийняття на роботу або службу) і періодичних (протягом трудової діяльності чи служби) медичних оглядів особового складу та працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, щорічних обов'язкових медичних оглядів осіб віком до 21 року.

12. Виконує інші функції, визначені чинним законодавством.

3. Права працівників служби охорони праці

Працівники служби охорони праці мають право видавати керівникам структурних підрозділів органів і підрозділів ДСНС обов'язкові для виконання приписи за формою, визначеною додатком до цього Положення щодо усунення

наявних недоліків, одержувати від них необхідні відомості, документи і пояснення з питань охорони праці.

Приписи спеціалістів з охорони праці можуть скасувати в письмовій формі лише керівники органів і підрозділів ДСНС, яким вони безпосередньо підпорядковуються; приписи складаються у 2 примірниках, один з яких видається керівнику перевіреного структурного підрозділу, другий залишається та реєструється у службі охорони праці і зберігається протягом 5 років; якщо керівник перевіреного структурного підрозділу відмовляється від підпису в одержанні припису, спеціаліст з охорони праці надсилає відповідне подання на ім'я керівника органу чи підрозділу ДСНС, якому він безпосередньо підпорядковується.

Працівники служби охорони праці мають право:

зупиняти роботу виробництв, дільниць, машин, механізмів, устаткування у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працівників;

вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли передбачених законодавством медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань і не мають допуску до відповідних робіт або не виконують вимоги нормативно-правових актів з охорони праці;

надсилати керівникам органів і підрозділів ДСНС подання про притягнення до відповідальності посадових осіб, працівників та особового складу, які порушують вимоги охорони (безпеки) праці;

вносити пропозиції про заохочення працівників та особового складу за активну участь та ініціативу у здійсненні заходів щодо підвищення рівня безпеки та поліпшення умов праці;

залучати за погодженням з керівниками структурних підрозділів органів і підрозділів ДСНС підлеглих їм спеціалістів для проведення перевірок стану охорони праці.

4. Обов'язки з охорони праці працівників ДСНС

Відповідно до статті 14 Закону України «Про охорону праці» кожний працівник зобов'язаний:

дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання професійних обов'язків та робіт, об'єкта, що перевіряється, обслуговується або на якому здійснюються протипожежні, противибухові чи аварійно-рятувальні роботи;

знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці (за відповідною посадою чи професією), правила поведінки з машинами, механізмами, обладнанням та іншими засобами праці (персональними комп'ютерами), користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;

проходити у встановленому порядку попередні та періодичні медичні огляди;

дотримуватися правил охорони праці та пожежної безпеки, передбачених внутрішнім трудовим розпорядком;

уживати заходів щодо усунення будь-якої ситуації, що створює загрозу його життю чи здоров'ю та людей, які його оточують, порушення вимог охорони праці, повідомляти про небезпеку свого безпосереднього керівника або іншу посадову особу;

повідомляти керівника робіт або іншу посадову особу та медичну установу про нещасні випадки, що сталися, надавати першу невідкладну допомогу потерпілим.

5. Визначення пріоритетних напрямків діяльності у сфері охорони праці

ДСНС України визначає пріоритетні напрямки науково-технічної політики та поточні цілі у сфері охорони праці на певний період, спрямовані, на зниження ризиків найбільш небезпечних робіт, технологічних процесів, робочих місць тощо. Якщо в підпорядкованих структурних підрозділах і підприємствах очікується впровадження нових технологій, робіт, процесів, напрямків діяльності, то має здійснюватися орієнтовний прогноз їх небезпечності (ризик), що також має враховуватися у визначенні цієї науково-технічної політики.

Система управління охороною праці призначена для усунення або мінімізації професійних ризиків для працівників, які можуть піддаватися небезпекам (аварійність, травмонебезпечність), що пов'язані з діяльністю організації.

Функціонування СУОП необхідно здійснювати на основі управління професійними ризиками. Реалізація цієї політики передбачає виконання заходів із підвищення рівня безпеки праці, але головним серед них є *формування у працівників мотивації щодо посилення відповідальності особи за власну та колективну безпеку під час професійної діяльності.*

Політика у сфері охорони праці повинна відповідати характеру і масштабу ризиків, які існують в організації у сфері охорони праці.

Організація повинна:

розробити, впровадити та виконувати процедури для постійної ідентифікації небезпек, оцінки ризиків та визначення необхідних заходів в сфері управління;

документально оформляти і оновлювати результати ідентифікації небезпек, оцінки ризиків та встановлених заходів управління в сфері охорони праці;

гарантувати, що ризики у сфері охорони праці та встановлені заходи управління розглядаються при розробці, впровадженні та функціонуванні системи управління охороною праці;

визначити операції та види діяльності, пов'язані з ідентифікованими небезпеками, для яких необхідне впровадження заходів щодо управління ризиками.

Більш детальний аналіз та оцінка ризиків повинні здійснюватися на основі відповідних методик, які згадані вище, що мають враховувати вимоги стандарту OHSAS 18001 «Система менеджменту охорони здоров'я та безпеки персоналу».

Ліквідація та мінімізація наслідків НС, проведення оперативно-рятувальних робіт, стали складнішими та характеризуються наявністю великої кількості непередбачуваних та екстремальних ситуацій. Щодня під час виїзду за викликом особовий склад ДСНС піддається впливу відкритого вогню, різких перепадів температур при гасінні пожеж у холодний період року, значних фізичних навантажень, ризику ураження струмом, отримання опіків, тілесних ушкоджень під час розбору ДТП, падіння з висоти під час гасіння пожеж та проведення рятувальних робіт у багатоповерхових будівлях і висотних спорудах, втрати здоров'я і життя. Результати аналізу виробничого травматизму серед особового складу ДСНС України за 12 років показали, що показники травматизму серед рятувальників значно перевищують такі показники у розвинених країнах.

Управління охороною праці ДСНС України здійснює Управління організації медичного забезпечення, медико-біологічного захисту та охорони праці.

Управління організації медичного забезпечення, медико-біологічного захисту та охорони праці є самостійним структурним підрозділом Державної служби України з надзвичайних ситуацій і підпорядковане заступнику Голови ДСНС відповідно до розподілу обов'язків. Основними завданнями Управління є реалізація у межах своїх повноважень державної політики з питань охорони здоров'я та організації медичного забезпечення особового складу органів управління та підрозділів служби цивільного захисту, медичного та біологічного захисту населення при надзвичайних ситуаціях, організація проведення військово-лікарської експертизи серед осіб рядового та начальницького складу ДСНС, організація та здійснення заходів з охорони праці в системі ДСНС.

Головними завданням Управління організації медичного забезпечення, медико-біологічного захисту та охорони праці є:

визначення основних напрямків та забезпечення організації заходів з охорони здоров'я, санітарно-епідеміологічного забезпечення та медичного постачання органів і підрозділів цивільного захисту ДСНС;

організація заходів щодо надання медичними працівниками системи ДСНС невідкладної медичної допомоги в зоні НС (осередку ураження) рятувальникам та постраждалим (при необхідності), залучення медичних підрозділів у межах їх повноважень до ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій;

взаємодія у межах наданих повноважень з управлінською медичною структурою МВС щодо організації медичного забезпечення особового складу органів і підрозділів ДСНС, організації та проведення спільних навчань медичних підрозділів з надання медичної допомоги особовому складу при ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків;

участь у межах своїх повноважень в організації та проведенні в системі професійної підготовки особового складу органів та підрозділів цивільного захисту ДСНС занять з надання домедичної допомоги постраждалим, пропаганди гігієнічних знань та здорового способу життя;

організація статистичного обліку захворюваності серед особового складу органів та підрозділів цивільного захисту ДСНС, розробляє відповідні пропозиції щодо покращення їх стану здоров'я та медичного забезпечення;

розробка заходів щодо удосконалення медичного та санітарно-протиепідемічного забезпечення органів та підрозділів цивільного захисту ДСНС, виходячи із специфіки їх діяльності;

участь у проведенні науково-дослідних робіт з питань охорони здоров'я та медичного забезпечення особового складу органів і підрозділів цивільного захисту ДСНС, медичного та біологічного захисту населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

здійснення комплексного управління охороною праці та контроль дотримання чинного законодавства з охорони праці в системі ДСНС.

У своїй діяльності система управління охороною праці ДСНС України керується:

Конституцією України; Законом України «Про охорону праці»;

Законом України «Про охорону здоров'я»;

Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»;

Кодексом законів про працю;

Цивільним кодексом та підзаконними нормативно-правовими актами:

наказом МНС України № 502 від 01.09.2014 Про затвердження Положення про відомчий контроль за станом охорони праці в органах та підрозділах ДСНС України;

наказом № 81 від 30.01.2012, «Про затвердження Положення про службу охорони праці МНС України»;

наказом МНС України від 07.05.07 № 312 «Правила безпеки праці в органах і підрозділах МНС України»;

наказом МНС України від 4.03.2008 № 162 «Методичні рекомендації з охорони праці щодо створення безпечних умов праці під час ведення пошуково-рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт підрозділами систем МНС», наказ МНС України від 18.08.06. № 540 та інші.

Відповідно до Інструкції про порядок розслідування, ведення обліку нещасних випадків в органах та підрозділах МНС України, затвердженої наказом МНС від 18.08.2006 № 540, основними причинами виробничого травматизму в ДСНС виокремлено такі:

неналежна, недостатня оцінка обставин та умов під час організації гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт керівниками робіт;
невикористання засобів індивідуального захисту;
порушення вимог безпеки під час експлуатації обладнання, механізмів, конструктивні недоліки, недостатня надійність транспортних засобів;
незадовільні фізичні дані або стан здоров'я; травмування (смерть) внаслідок протиправних дій інших осіб;
особиста необережність потерпілого, недостатній контроль за станом здоров'я та неякісне проведення професійного відбору;
недоліки в організації господарських робіт у навчальних закладах ДСНС України;

порушення вимог Правил дорожнього руху та інші.

Проведення аналізу причин виробничого травматизму в ДСНС припускає, що ряд ситуацій, що призвели до травматизму/загибелі працівників, мають психологічне підґрунтя.

До таких причин відносять:

неповну оцінку обставин та умов під час організації гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт;

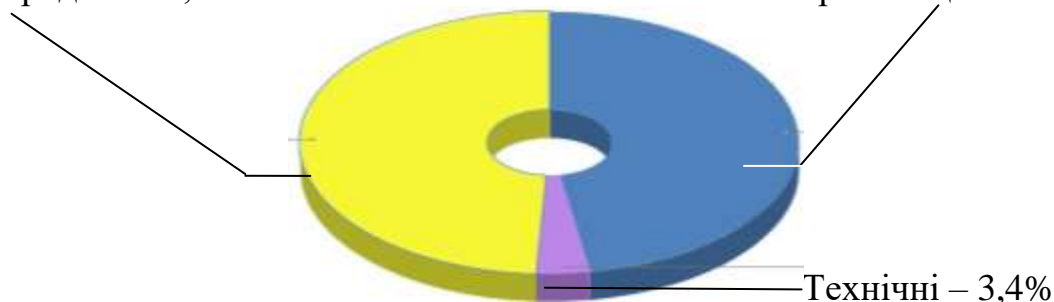
ігнорування необхідності використання засобів індивідуального захисту;

порушення вимог безпеки під час експлуатації обладнання, механізмів, незадовільні фізичні дані або стан здоров'я;

особисту необережність та недостатній контроль за станом здоров'я;

незадовільну підготовку з питань охорони праці.

Психофізіологічні, техногенні,
природні – 49,1%

Організаційні – 47,4%

Технічні – 3,4%

Рисунок 4 – Причини нещасних випадків зі смертельним наслідком, пов'язаних з виробництвом, за 5 місяців 2024 року

До психологічних напрямів роботи щодо зниження рівня травматизму серед працівників ДСНС України, а також зменшення фізичних і психічних втрат серед працівників аварійно-рятувальних служб, відносять:

проведення тренінгової роботи із подолання труднощів у міжособистісному та професійному спілкуванні;

роботи із оволодіння практичними навичками протидії стресовим ситуаціям та запобігання/подолання їх негативних наслідків;

робота із розвитку у працівників оптимістичних поглядів у майбутнє та підвищення/стабілізації самооцінки;

роботи із формування особистісної установки на гарантування власної безпеки і безпеки підлеглих, колег під час виконання службових обов'язків;

покращення морального і соціально-психологічного клімату у колективах підрозділів ДСНС України.

Для підвищення ефективності функціонування системи «охорона праці» та результативного функціонування системи «роботодавець – працівник – робоче місце» має бути гарантоване виконання ряду цілей:

безпечні умови праці для працівника;

недопущення появи або зменшення до допустимих меж дії вражаючих, небезпечних і шкідливих чинників, які призводять до втрати працездатності і погіршення здоров'я працівника; додержання роботодавцем вимог Закону України «Про охорону праці» щодо створення безпечних умов праці;

додержання працівником і роботодавцем вимог Закону України «Про охорону праці» щодо трудової і виробничої дисципліни та статей 139, 141 Кодексу Законів про працю.

Лекція 3. Система управління охороною праці в організації

План

Вступ

1. Системний підхід та аналіз при організації охорони праці на підприємстві.

2. Загальна структура та завдання системи управління охороною праці на підприємстві.

2.1. Система управління охороною праці на підприємстві.

2.2. Основні завдання СУОПП.

3. Функції управління охороною праці.

4. План попередження, локалізації і ліквідації аварійних ситуацій й аварій (ПЛЛА).

Література

1. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська, К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.

2. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.
3. Охорона праці у сфері професійної діяльності / Укладачі: С. Ю. Рагімов, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, А. Б. Фещенко. – Х. : НУЦЗУ, 2023. – 262 с.
4. Чернецький В. В., Мандрик О. М., Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецького. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. 327 с
5. Качинський А.Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем / А.Б. Качинський. – К. : ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 336 с.

Вступ

Існування джерела небезпеки свідчить передусім про можливість утворення небезпечної ситуації, при якій буде спричинена шкода. Для того, щоб створилась реальна небезпечна ситуація, необхідна причина або умова, своєрідний «пусковий механізм», при якому потенційна небезпека переходить в реальну. До початку будь-яких робіт повинні бути визначені загальні вимоги з охорони праці і поділена відповідальність щодо її забезпечення. Конкретні вимоги охорони праці повинні формулюватись таким чином, щоб їх ефективність піддавалась відповідній оцінці.

1. Системний підхід та аналіз при організації охорони праці на підприємстві

Державне, регіональне та галузеве управління охороною праці, наглядові і контрольні органи не можуть гарантувати повну безпеку ведення робіт на виробництві, якщо питання охорони праці не стануть повсякденним завданням та моральним обов'язком роботодавців, керівників виробництв, інженерно-технічних працівників, кожного працюючого.

Для вирішення всіх проблем у сфері охорони праці потрібний системний підхід, створення ефективної системи управління охороною праці (СУОП) на кожному підприємстві, в установі та організації незалежно від форм власності і об'єму виробництва.

Вирішення задачі попередження нещасних випадків, професійних захворювань та аварій повинно закладатись вже на етапі планування виробництва і забезпечуватись на всіх його стадіях. Для того, щоб гарантувати на виробництві виконання всіх робіт найбільш безпечним способом, та позбавити працюючих від небажаного ризику травм, проблем зі здоров'ям, охорона праці використовує системний підхід та системний аналіз.

Система «людина – виробниче середовище» – є системою, яка вивчається в охороні праці.

Процес системного аналізу здійснюється відносно виробничого середовища, де люди, технологічні процеси, обладнання, механізми та виробничі приміщення є складовими частинами, які можуть впливати на безпеку та успішне виконання роботи або поставленої задачі.

У виробничому середовищі існує велика кількість потенційних небезпек і концепція системного аналізу вимагає враховувати усі ймовірні небезпеки як складові тієї чи іншої небезпечної ситуації до факту виникнення джерела небезпеки у системі «людина – виробниче середовище». При цьому системний аналіз визначає коригувальні заходи, які повинні бути вжиті у виробничому процесі ще до виконання роботи чи вирішення основної задачі.

Системний підхід полягає в тому, що будь-яка система управління або її окрема частина повинна розглядатися як ціле, самостійне явище, яке характеризується метою діяльності, структурою, ресурсами, процесами та взаємозв'язками з іншими системами. Системний підхід дозволяє вивчати систему управління в сукупності всіх її елементів і аналізувати як статичний, так і динамічний її стан.

Системний підхід повинен бути основним методичним засобом вирішення проблем охорони праці.

До основних системоутворюючих функцій управління охороною праці (УОП) на виробництві належать:

- формування відповідної політики в галузі охорони праці (працезахоронної політики) на основі державної політики в цій сфері;
- визначення основних цілей і завдань управління охороною праці;
- розробка перспективного (стратегічного), щорічного і оперативного планів реалізації політики в галузі охорони праці;
- розробка цільових програм з охорони праці;
- реалізація (впровадження) існуючих програм і планів з охорони праці;
- формування у персоналу свідомості щодо необхідності обов'язкового виконання вимог охорони праці;
- застосування заходів щодо мотивації роботи з охорони праці;
- оперативне управління і координація дій в сфері охорони праці;
- моніторинг показників стану охорони праці;
- звітування, обмін інформацією, ведення відповідної документації;
- профілактика виробничого травматизму та професійних захворювань;
- аналіз та постійне вдосконалення СУОП.

2. Загальна структура та завдання системи управління охороною праці на підприємстві

2.1. Система управління охороною праці на підприємстві

Система управління підприємством поділяється на цілий ряд підсистем й елементів, які знаходяться між собою в певних співвідношеннях. Можливі будь-які варіанти розділення системи управління на підсистеми в залежності

від поставлених завдань та мети. Може бути виділена підсистема управління охороною праці, підсистема управління охороною навколишнього середовища тощо. Загальні положення щодо управління охороною праці, порядок введення в дію системи управління, основні функції і завдання управління викладено в Типовому положенні про систему управління охороною праці на галузевому, регіональному та виробничому рівнях.

Система управління охороною праці на підприємстві (СУОПП) – це сукупність відповідних органів управління підприємством, які на підставі комплексу нормативно-правових актів, інструкцій тощо ведуть цілеспрямовану, планомірну діяльність з метою виконання поставлених завдань з охорони праці. СУОПП є цільовою підсистемою загальної системи управління підприємством, охоплює усі напрями діяльності підприємства та трудові колективи його структурних підрозділів і реалізується у вигляді цілеспрямованої діяльності посадових осіб та працівників підприємства щодо виконання чинних нормативно-правових актів з охорони праці з метою попередження виробничого травматизму, професійної захворюваності, пожеж та аварій.

Створення СУОПП – це визначення керівництвом підприємства політики в галузі охорони праці, а саме працезахоронної політики стосовно зобов'язань, намірів та заходів в сфері охорони праці, визначення мети роботи СУОП, об'єкта та органів управління, завдань і заходів щодо охорони праці, функцій і методів управління, побудови організаційної структури управління, створення ефективно діючих систем мотивації, контролю та обліку, аналізу, аудиту і моніторингу СУОПП, оцінка ризиків, розробка та впровадження комп'ютеризованих технологій управління, забезпечення контролю за ефективністю роботи СУОПП, створення умов для її надійного функціонування і подальшого вдосконалення.

Мета управління охороною праці на підприємстві – це реалізація конституційних прав працівників та забезпечення вимог нормативно-правових актів щодо збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці, створення безпечних та нешкідливих умов праці, покращення виробничого середовища, запобігання травматизму, профзахворювань, пожеж та аварій.

Об'єктом управління охороною праці на підприємстві є діяльність роботодавця або довіреної ним особи, керівників структурних підрозділів, функціональних служб і всього колективу підприємства для забезпечення належних здорових і безпечних умов праці на робочих місцях, виробничих ділянках, цехах і підприємства в цілому, попередження травматизму, профзахворювань, пожеж та аварій.

Управління охороною праці на підприємстві здійснює роботодавець або довірена ним особа, а в цехах, виробничих ділянках, службах, підрозділах тощо – керівники відповідних служб і підрозділів.

Виконання вимог нормативно-правових актів про охорону праці здійснюється на підприємстві шляхом забезпечення ефективного функціонування СУОПП, тобто шляхом планомірного і своєчасного виконання всіх завдань і функцій управління охороною праці на підприємстві.

2.2. Основні завдання СУОПП:

запобігання виробничим травмам, професійним захворюванням, пожежам та аваріям;

дотримання вимог колективних договорів, законодавства і нормативно-правових актів з охорони праці;

виховання самосвідомості працівників підприємства з питань безпеки праці з метою їх ставлення до них, як до головних своїх обов'язків;

залучення працівників підприємства до планування, організації мотивації, контролю та оцінки ефективності заходів з охорони праці;

визначення і розподіл обов'язків, прав і відповідальності за стан охорони праці між всіма керівниками підприємства;

забезпечення необхідної компетенції посадових осіб, спеціалістів та всіх працівників в питаннях, що пов'язані з виконанням покладених на них обов'язків, розумінням своїх прав, обов'язків і відповідальності;

раціональне розподілення фінансових, матеріальних та людських ресурсів для забезпечення ефективного функціонування СУОПП;

забезпечення працівникам соціальних гарантій в сфері охорони праці у колективному договорі (угоді, трудовому договорі);

постійне підвищення ефективності функціонування СУОПП.

Система управління – це сукупність суб'єкта управління та об'єкта управління, що перебувають у певному середовищі та інформативно зв'язані між собою.

У суб'єкта управління можна виділити два органи – управляючий і виконавчий. Управління завжди здійснюється задля досягнення певної мети.

Мета управління охороною праці – забезпечення безпеки, збереження здоров'я та працездатності людини в процесі трудової діяльності.

Система управління охороною праці (СУОП) – це сукупність суб'єкта та об'єкта управління, які на підставі комплексу нормативної документації проводять цілеспрямовану, планомірну діяльність для забезпечення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці. Охорона праці базується на законах та інших нормативно-правових актах, які є головним джерелом зовнішньої інформації, що надходить до СУОП.

Суб'єкт і об'єкт системи визначаються її рівнем.

На державному рівні *суб'єктом управління* є Кабінет Міністрів, виконавчим органом є Держгірпромнагляд, а *об'єктами управління* – діяльність галузевих міністерств, обласних і місцевих державних адміністрацій із забезпечення безпечних і здорових умов праці на підприємствах, в установах та організаціях.

На *галузевому рівні* суб'єктом управління є відповідне галузеве міністерство або відомство (комітет), а об'єктами управління – діяльність підприємств, установ та організацій галузі із забезпечення на них безпечних і здорових умов праці.

Суб'єкт управління на регіональному рівні – відповідна державна адміністрація, а *об'єкт управління* – діяльність підприємств, установ та

організацій, розташованих на території даного регіону, із забезпечення на них безпечних і здорових умов праці.

Суб'єктом управління в СУОП підприємства є роботодавець, а в цехах, на виробничих дільницях і в службах – керівники відповідних структурних підрозділів і служб.

Об'єктом управління в СУОП підприємства є діяльність структурних підрозділів і служб підприємства із забезпечення безпечних і здорових умов праці на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах і на підприємстві загалом.

Типова СУОП підприємства функціонує таким чином (рис. 4).

Роботодавець (керівник, технічний директор) аналізує інформацію про стан охорони праці в структурних підрозділах підприємства і зовнішню інформацію (зміни в законодавстві, новітні досягнення, розробки з охорони праці тощо) та приймає рішення, спрямовані на підвищення рівня безпеки праці.

Організаційно-методичну роботу з управління охороною праці, підготовку управлінських рішень і контроль за їх своєчасною реалізацією здійснює служба охорони праці підприємства (виконавчий орган СУОП), підпорядкована безпосередньо керівнику підприємства (управляючому органу).

Збурюючим чинником для СУОП на рівні підприємства є зміни технологічного процесу, обладнання, умов праці, нещасні випадки, травми, захворювання тощо.

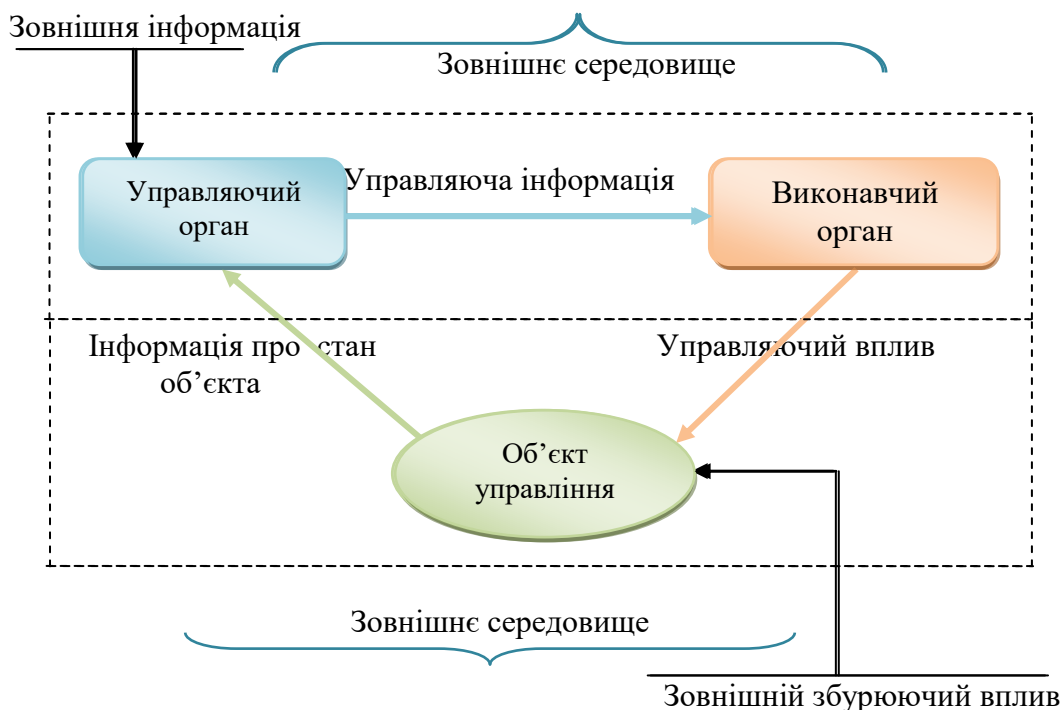

Рисунок 4 – Структурна схема управління охороною праці

Роботодавець (керівник, технічний директор) аналізує інформацію про стан охорони праці в структурних підрозділах підприємства і зовнішню

інформацію (зміни в законодавстві, новітні досягнення, розробки з охорони праці тощо) та приймає рішення, спрямовані на підвищення рівня безпеки праці.

Організаційно-методичну роботу з управління охороною праці, підготовку управлінських рішень і контроль за їх своєчасною реалізацією здійснює служба охорони праці підприємства (виконавчий орган СУОП), підпорядкована безпосередньо керівнику підприємства (управляючому органу).

Збудуючим чинником для СУОП на рівні підприємства є зміни, обладнання, умов праці, нещасні випадки, травми, захворювання тощо.

3. Функції управління охороною праці

Основні функції управління охороною праці:

- прогнозування і планування робіт;
- організація та координація робіт;
- облік, аналіз та оцінка показників охорони праці;
- контроль за станом охорони праці та функціонуванням СУОП;
- стимулювання охорони праці.

Основні завдання управління охороною праці – це забезпечення дотримання вимог НПАОП щодо безпеки умов праці та безпеки технологічних процесів і виробничого обладнання, а також впровадження національної концепції розвитку в сфері управління охороною праці.

Завдання включають:

опрацювання заходів щодо впровадження національної концепції розвитку в сфері управління охороною праці на державному, галузевому, регіональному та виробничому рівнях;

удосконалення нормативної бази з питань охорони праці, організаційно-методичного керівництва й інформаційного забезпечення;

навчання працівників безпечним методам праці та пропаганда питань охорони праці;

забезпечення безпечності технологічних процесів, виробничого устаткування, будівель і споруд;

професійний добір працівників з окремих професій;

нормалізація санітарно-гігієнічних умов праці;

забезпечення працівників необхідними засобами індивідуального захисту;

забезпечення оптимальних режимів праці та відпочинку;

організація лікувально-профілактичного обслуговування;

підвищення соціального захисту працюючих (обов'язкове страхування працівників від нещасних випадків, профзахворювань та аварій на виробництві);

стимулювання інтеграції управління охороною праці в єдину систему загального управління організацією виробництва;

впровадження позитивного світового досвіду у сфері охорони праці.

Основні завдання управління охороною праці – це забезпечення дотримання вимог НПАОП щодо безпеки умов праці та безпеки технологічних процесів і виробничого обладнання, а також впровадження національної концепції розвитку в сфері управління охороною праці.

Функція прогнозування та планування роботи з охорони праці, в основі якої лежить прогностичний аналіз, має вирішальне значення в системі управління охороною праці. Планування роботи з охорони праці поділяють на перспективне, поточне та оперативне.

Перспективне планування – це найбільш важливі, трудомісткі і довготермінові заходи, виконання яких зазвичай потребує сумісної роботи кількох підрозділів підприємства. Можливість виконання заходів перспективного плану повинна бути підтверджена обґрунтованим розрахунком необхідного матеріально-технічного забезпечення і фінансових витрат з зазначенням джерел фінансування. Основною формою перспективного планування роботи з охорони праці є розроблення комплексного плану підприємства щодо поліпшення стану охорони праці.

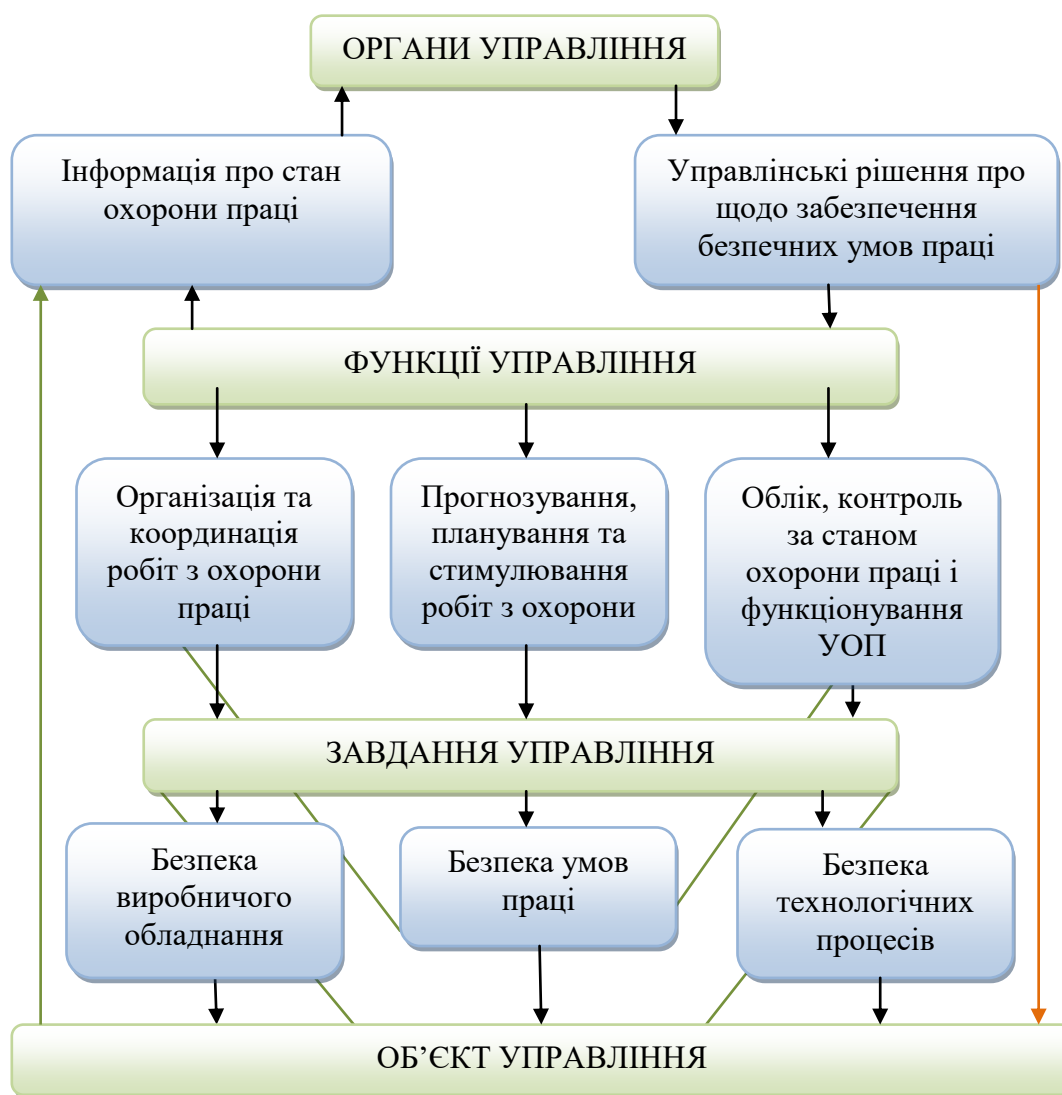

Рисунок 5 – Основні функції та завдання управління в структурі СУОП

Поточне планування здійснюють у межах календарного року через розроблення відповідних заходів у розділі «Охорона праці» колективного договору.

Оперативне планування роботи з охорони праці здійснюють за підсумками контролю стану охорони праці в структурних підрозділах і на підприємстві загалом. Оперативні заходи щодо усунення виявлених прорахунків зазначаються безпосередньо у наказі по підприємству, який видається за підсумками контролю, або у плані заходів, як додатку до наказу.

Процес планування заходів з охорони праці, як і реалізація будь-якої іншої управлінської функції, повинен здійснюватися в три етапи:

1. – оцінка ситуації чи стану об'єкта управління (оцінка стану безпеки праці і виробничого середовища на підприємстві);
2. – пошук шляхів і способів впливу на ситуацію (визначення варіантів заходів, які можуть вплинути на стан охорони праці);
3. – вибір і обґрунтування оптимального способу дій для поліпшення ситуації (визначення раціонального переліку заходів з охорони праці для включення їх у план чи колективний договір).

Контроль за станом охорони праці та функціонуванням УОП забезпечує дійове управління охороною праці. Будь-яка система управління може надійно функціонувати лише за наявності повної, своєчасної та достовірної інформації про стан об'єкта управління. Одержати інформацію про стан охорони праці, виявити можливі відхилення від норм безпеки, а також перевірити виконання планів та управлінських рішень можна тільки на підставі регулярного й об'єктивного контролю. Тому контроль стану охорони праці є найбільш відповідальною та трудомісткою функцією процесу управління.

До основних *форм контролю за станом охорони праці в рамках СУОП* підприємства належать:

- оперативний контроль;
- відомчий контроль, що проводиться службою охорони праці підприємства;
- адміністративно-громадський багатоступеневий контроль.

Крім цих видів контролю, існує відомчий контроль вищих господарських органів, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці, які розглядаються окремо.

Оперативний контроль з боку керівників робіт і підрозділів підприємства проводиться згідно із затвердженими посадовими обов'язками. При цьому служба охорони праці контролює виконання вимог безпеки праці у всіх структурних підрозділах та службах підприємства.

Адміністративно-громадський багатоступеневий контроль є однією з найкращих форм контролю за станом охорони праці, але можливість його ефективного функціонування обумовлена наявністю співробітництва та взаєморозуміння між роботодавцем і профспілками підприємства. Цей контроль проводиться на кількох (як правило, трьох) рівнях.

На *першому рівні* контролю начальник виробничої дільниці (майстер) спільно з громадським інспектором профгрупи щоденно перевіряють стан охорони праці на виробничій дільниці.

На *другому рівні* – начальник цеху спільно з громадським інспектором та спеціалістами відповідних служб цеху (механік, електрик, технолог) два – чотири рази на місяць перевіряють стан охорони праці згідно з затвердженим графіком.

4. План попередження, локалізації і ліквідації аварійних ситуацій й аварій (ПЛЛА)

Одним з найважливіших завдань планування є розробка планів попередження, локалізації і ліквідації аварійних ситуацій й аварій (ПЛЛА). Формування цих планів здійснюється у відповідності до НПАОП 0.00-4.33-99 «Положення щодо розробки планів локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій» і Методичних рекомендацій щодо розроблення планів локалізації і ліквідації аварій та їх наслідків, затверджених наказом ДСНС від 17.05.2022 № 255.

Цей нормативний акт поширюється на потенційно небезпечні підприємства, потенційно небезпечні об'єкти, на яких можливі аварії із викидами вибухонебезпечних і токсичних продуктів, вибухами й загоряннями (пожежами) в апаратурі, виробничих приміщеннях і зовнішніх спорудах, які можуть призвести до зруйнування будинків, споруд, технологічного устаткування, ураження людей, негативного впливу на довкілля.

Нормативний акт встановлює порядок розробки, вимоги до складу, змісту та форми, процедуру затвердження й перегляду ПЛЛА. Вимоги цього нормативного акта обов'язкові для всіх міністерств, відомств, підприємств, організацій, юридичних і фізичних осіб незалежно від їхньої галузевої та/або відомчої належності й форми власності.

Метою плану локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій є планування дій (взаємодії) персоналу підприємства, спецпідрозділів, населення, центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо локалізації і ліквідації аварій та пом'якшення їх наслідків.

Аварії в залежності від їх масштабу можуть бути трьох рівнів: А, Б і В.

На рівні «А» аварія характеризується розвитком аварії в межах одного виробництва (цеху, відділення, виробничої дільниці), яке є структурним підрозділом підприємства.

На рівні «Б» аварія характеризується переходом за межі структурного підрозділу і розвитком її в межах підприємства.

На рівні «В» аварія характеризується розвитком і переходом за межі території підприємства, можливістю впливу уражуючих чинників аварії на

населення розташованих поблизу населених районів та інші підприємства (об'єкти), а також на довкілля.

ПЛЛА повинен охоплювати всі рівні розвитку аварії, які встановлені в процесі аналізу небезпек.

ПЛЛА розробляється з урахуванням усіх станів підприємства (об'єкта): пуск, робота, зупинка і ремонт. Обов'язки щодо розробки і впровадження ПЛАС та відповідальність за його якість покладаються на власника (керівника) підприємства (об'єкта). Розробка ПЛДА може виконуватися власником самостійно або із залученням спеціалізованих організацій, за умови, що вони мають дозвіл на виконання такої роботи, отриманий в установленому порядку.

ПЛЛА повинен містити:

титульний лист;

аналітичну частину, в якій міститься аналіз небезпек, можливих аварій та їхніх наслідків;

оперативну частину, яка регламентує порядок взаємодії та дій персоналу, спецпідрозділів і населення (при потребі) в умовах аварії. Зміст оперативної частини змінюється залежно від рівня аварії, на який вона поширюється;

додатки, які складаються з документів, зазначених у Методичних рекомендаціях.

Для забезпечення ефективної боротьби з аварією на всіх рівнях її розвитку наказом створюється штаб, функціями якого є:

збір і реєстрація інформації про хід розвитку аварії та вжиті заходи щодо боротьби з нею;

поточна оцінка інформації і прийняття рішень щодо оперативних дій в зоні аварії та поза її межами;

координація дій персоналу підприємства і всіх залучених підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації аварії. Загальне керівництво роботою штабу здійснює відповідальний керівник (ВК) робіт щодо локалізації та ліквідації аварій.

У ПЛЛА повинно бути визначене місце розташування штабу, в т.ч. резервне, посадові особи, які виконують функції ВК.

До ПЛЛА мають бути додані копії наказу по підприємству (об'єкту) про призначення посадової особи (осіб), які виконують функції ВК при аваріях на рівнях «А» і «Б», та рішення органів місцевого самоврядування про призначення посадової особи (осіб), які виконують функції ВК при аваріях на рівні «В».

ПЛЛА має бути пронумерований, зброшурований, затверджений і узгоджений відповідними організаціями, а також скріплений печатками підприємств і організацій, які узгодили його.

ПЛЛА у повному обсязі повинен знаходитись у керівника й диспетчера підприємства (об'єкта), в територіальному управлінні Держнаглядохоронпраці, а також у територіальному органі ДСНС. Витяги з ПЛЛА у обсязі, який є достатнім для якісного виконання відповідних дій, мають знаходитись у керівників (начальників) виробництв (цехів, відділень, виробничих дільниць),

на пункті зв'язку районної (об'єктової) пожежної частини, начальника (інструктора) воєнізованої газорятувальної служби, а також на робочих місцях.

Детальна робота щодо розробки ПЛЛА або його частини вноситься на стадію розробки розділу «Охорона праці та безпека в надзвичайній ситуації», де аналізується можливість виникнення надзвичайної ситуації по місцю розробки і на підставі знань, отриманих при вивченні цієї дисципліни та дисципліни «Цивільний захист», запропонувати шляхи рішення проблеми.

Функція СУОП щодо організації та координації робіт передбачає формування органів управління охороною праці на всіх рівнях управління і всіх стадіях виробничого процесу, визначення обов'язків, прав, відповідальності та порядку взаємодії осіб, які беруть участь у процесі управління, а також прийняття та реалізацію управлінських рішень.

Роботодавець несе всю відповідальність за стан охорони праці на виробництві і, відповідно, він повинен створити і забезпечити функціонування системи управління охороною праці. Для цього роботодавець:

створює відповідні служби, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці (На підприємстві з кількістю працівників 50 і більше осіб роботодавець створює службу охорони праці як окрему структуру);

розробляє і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів і підвищення наявного рівня охорони праці;

забезпечує виконання необхідних профілактичних заходів відповідно до обставин, що змінюються;

упроваджує прогресивні технології, досягнення науки і техніки, засоби механізації та автоматизації, позитивний досвід з охорони праці тощо;

забезпечує належне утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їх технічним станом;

забезпечує усунення причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань;

організовує проведення аудиту охорони праці, лабораторних досліджень умов праці, оцінку технічного стану виробничого обладнання та устаткування, атестацій робочих місць і за їх підсумками вживає заходів до усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів;

розробляє і затверджує нормативні акти з охорони праці підприємства, забезпечує безоплатно працівників нормативно-правовими актами та актами підприємства з охорони праці;

здійснює контроль за дотриманням працівниками технологічних процесів, правил поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів захисту, виконанням робіт відповідно до вимог охорони праці;

організовує популяризацію безпечних методів праці та співробітництво з працівниками в галузі охорони праці;

уживає термінових заходів для допомоги потерпілим, залучає за необхідності професійні аварійно-рятувальні формування в разі виникнення на підприємстві аварій і нещасних випадків.

За порушення вимог роботодавець несе безпосередню відповідальність.

Виробничі будівлі, споруди, машини, механізми, устаткування, транспортні засоби, що впроваджуються в дію, та технологічні процеси повинні відповідати вимогам НПАОП. Роботодавець повинен отримати дозвіл на початок роботи та види робіт підприємства, діяльність якого пов'язана з виконанням робіт та експлуатацією об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки. Перелік видів робіт, об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки визначає Кабінет Міністрів України. Якщо роботодавець не отримав зазначеного дозволу, місцевий орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, за поданням Держгірпромнагляду, вживає заходів до скасування державної реєстрації цього підприємства.

Для забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні будь-яких питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за рішенням трудового колективу на підприємстві може створюватися *комісія з питань охорони праці*.

Налагодження функціонування СУОП починають з аналізу функціональних обов'язків усіх посадових осіб підприємства і, якщо необхідно, відповідного їх коригування для усунення прогалин і непотрібного дублювання.

Функція обліку, аналізу та оцінки показників охорони праці спрямована (відповідно до одержаної інформації) на розробку та прийняття управлінських рішень керівниками всіх рівнів підприємства (від майстра дільниці до керівника підприємства). Суть цієї функції полягає в системному обліку показників стану охорони праці, в аналізі отриманих даних та узагальненні причин недотримання вимог НПАОП, а також причин невиконання планів з охорони праці з розробкою заходів, направлених на усунення виявлених упущень.

Аналізуються матеріали:

про нещасні випадки та професійні захворювання;

результати всіх видів контролю за станом охорони праці;

дані паспортів санітарно-технічного стану умов праці в цеху (на дільниці);

матеріали спеціальних обстежень будівель, споруд, приміщень, обладнання тощо.

У результаті обліку, аналізу та оцінки стану охорони праці вносять доповнення та уточнення до оперативних, поточних і перспективних планів роботи з охорони праці, а також зі стимулювання діяльності окремих структурних підрозділів, служб, працівників за досягнуті показники охорони праці.

Функція контролю за станом охорони праці та функціонуванням СУОП забезпечує дійове управління охороною праці. Будь-яка система управління надійно функціонує лише за наявності повної, своєчасної і достовірної інформації про стан об'єкта управління. Отримати інформацію про стан охорони праці, виявити можливі відхилення від норм безпеки, а також перевірити виконання планів та управлінських рішень можна на підставі

регулярного та об'єктивного контролю. Контроль стану охорони праці є найбільш відповідальною та трудомісткою функцією процесу управління.

Основні форми контролю за станом охорони праці в рамках СУОП:

оперативний контроль;

відомчий контроль, що проводиться службою охорони праці підприємства;

адміністративно-громадський багатоступеневий контроль.

Крім цих видів контролю, існує *відомчий контроль вищих господарських органів, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці*, які розглядаються окремо.

Оперативний контроль керівники робіт і підрозділів підприємства здійснюють згідно із затвердженими посадовими обов'язками. Служба охорони праці контролює виконання вимог безпеки праці в усіх структурних підрозділах і службах підприємства.

Адміністративно-громадський багатоступеневий контроль є однією з найкращих форм контролю за станом охорони праці, але можливість його ефективного функціонування зумовлена наявністю співпраці та взаєморозуміння між роботодавцем і профспілками підприємства. Цей контроль проводиться на кількох (зазвичай – трьох) рівнях.

На *першому рівні* контролю начальник виробничої дільниці спільно з громадським інспектором профгрупи щоденно перевіряють стан охорони праці на виробничій дільниці.

На *другому рівні* – начальник виробничої дільниці спільно з громадським інспектором і спеціалістами відповідних служб цеху два-чотири рази на місяць перевіряють стан охорони праці згідно з затвердженим графіком.

На *третьому рівні* контролю щомісячно (згідно із затвердженим графіком) комісія підприємства під головуванням керівника (головного інженера) перевіряє стан охорони праці на підприємстві.

До складу комісії входять:

керівник служби охорони праці;

голова комісії з охорони праці профкому;

керівник медичної служби;

працівник пожежної охорони;

головні спеціалісти підприємства (технолог, механік, енергетик).

Результати роботи комісії фіксуються в журналі третього рівня контролю і розглядаються на нараді. За результатами наради видається наказ по підприємству.

Також можуть проводитися четвертий і п'ятий рівні адміністративно-громадського контролю.

Функція стимулювання охорони праці спрямована на створення зацікавленості працівників у забезпеченні здорових і безпечних умов праці.

Стимулювання передбачає моральні та матеріальні заохочення, а також покарання за невиконання покладених на конкретну особу зобов'язань щодо безпеки праці або порушення вимог щодо охорони праці. Стимулювання

охорони праці – неодмінна умова попередження виробничого травматизму та профілактики профзахворювань.

На державному рівні стимулювання охорони праці регулюється законодавчими актами і законами України «Про охорону праці», у якому цьому питанню присвячено IV розділ, та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Ці закони визначають, що при розрахунку розміру страхового внеску для кожного підприємства за умови досягнення належного стану охорони праці може бути встановлено знижку. За високий рівень травматизму і професійної захворюваності та неналежний стан охорони праці встановлюється надбавка до розміру страхового внеску.

Згідно ст. 26 Закону «Про охорону праці» роботодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані порушенням вимог охорони праці іншим юридичним чи фізичним особам. Роботодавець також відшкодовує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків, на розслідування і проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, на складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці осіб, які проходять обстеження щодо наявності професійного захворювання, а також інші витрати, передбачені законодавством.

Лекція 4. Нагляд та контроль за охороною праці

План

Вступ

1. Державний нагляд, відомчий і громадський контроль за охороною праці.
2. Обов'язки посадових осіб підприємства з охорони праці.
3. Використання в системах управління охороною праці багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки.
4. Системи відеонагляду та відеореєстрації.

Література

1. Чернецький В. В., Мандрик О. М., Лемішка В. С. Безпека рятувальника: навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецького. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. – 327 с
2. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.

3. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.
4. Качинський А.Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем / А.Б. Качинський. – К. : ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 336 с.

Вступ

З метою забезпечення виконання вимог законів і нормативно-правових актів із охорони праці, виявлення відхилень від них із метою вживання відповідних заходів до їх усунення, в Україні створена система державного нагляду та контролю з цих питань.

1. Державний нагляд, відомчий і громадський контроль за охороною праці

Для забезпечення виконання вимог законодавства з охорони праці в Україні створено систему державного нагляду, відомчого і громадського контролю з цих питань.

Державний нагляд – це вид контролю, при якому орган, що має право використовувати його, має також право адміністративного впливу на суб'єкт господарювання, застосовуючи право притягати до адміністративної відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства про охорону праці.

Державний нагляд за дотриманням законів та інших НПАОП відповідно до Закону України «Про охорону праці» здійснюють:

спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці (Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України). Свою роботу по нагляду за охороною праці спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці проводить через територіальні (обласні) управління, галузеві державні інспекції охорони праці, експертно-технічні центри;

спеціально уповноважений державний орган з питань радіаційної безпеки (Комітет ядерного регулювання Міністерства охорони природного середовища);

спеціально уповноважений державний орган з питань пожежної безпеки (ДСНС);

спеціально уповноважений державний орган з питань гігієни праці (Головний державний санітарний лікар та санітарно-епідеміологічна служба Міністерства охорони здоров'я).

Органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підконтрольні.

Діяльність органів державного нагляду за охороною праці регулюється:

Законом України «Про охорону праці»;

Законом України «Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку»;

Законом України «Про пожежну безпеку»;

Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»;

іншими нормативно-правовими актами та положеннями про ці органи, що затверджуються Президентом України або Кабінетом Міністрів України.

Інспектори наглядових органів мають право:

безперешкодно відвідувати підконтрольні підприємства (об'єкти), виробництва, та здійснювати в присутності роботодавця або його представника перевірку дотримання законодавства з охорони праці;

одержувати пояснення, висновки обстежень, аудитів, звіти про рівень і стан профілактичної роботи, причини порушень законодавства та вжиті заходи щодо їх усунення;

видавати обов'язкові для виконання приписи (розпорядження) про усунення порушень і прорахунків у галузі охорони праці;

забороняти, зупиняти, припиняти, обмежувати експлуатацію виробництв, робочих місць, будівель, устаткування, виконання певних робіт, застосування нових небезпечних речовин, реалізацію продукції, а також – скасовувати або припиняти дію виданих ними дозволів і ліцензій до усунення порушень, які створюють загрозу життю працівників;

притягати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законодавства про охорону праці;

надсилати роботодавцям подання про невідповідність окремих осіб на посаді, яку обіймають, передавати матеріали органам прокуратури для притягнення цих осіб до відповідальності згідно із законом.

Вищий нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів про охорону праці здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами.

Відомчий контроль покладено на адміністрацію підприємства та на господарські організації вищого рівня. Цей контроль здійснюють відповідні служби охорони праці, що створюються відповідно до статутів та положень цих підприємств та організацій.

Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих і санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту здійснюють професійні спілки в особі своїх виборних органів і представників (уповноважених осіб).

Професійні спілки мають право:

у разі загрози життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на період, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників;

на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх НПАОП;

брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань і надавати свої висновки про них;

вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та отримувати від них аргументовану відповідь.

У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль здійснює уповноважена найманими працівниками особа з питань охорони праці, яка має право безперешкодно перевіряти на підприємствах виконання вимог щодо охорони праці і вносити обов'язкові для розгляду роботодавцем пропозиції про усунення виявлених порушень НПАОП.

Для виконання цих обов'язків роботодавець за свій рахунок організовує навчання, забезпечує необхідними засобами і звільняє уповноважених з охорони праці від роботи на передбачений колективним договором термін із збереженням за ними середнього заробітку. Не можуть бути ущемлені будь-які законні інтереси працівників у зв'язку з виконанням ними обов'язків уповноважених з охорони праці (звільнення, притягнення до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності здійснюють у порядку, визначеному колективним договором.

Якщо уповноважені з охорони праці вважають, що профілактичні заходи, вжиті роботодавцем, є недостатніми, вони можуть звернутися за допомогою до органу державного нагляду за охороною праці; брати участь і вносити пропозиції під час інспекційних перевірок підприємств чи виробництв.

2. Обов'язки посадових осіб підприємства з охорони праці

Закон України «Про охорону праці» зобов'язує роботодавця створити на кожному робочому місці, в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. Згідно з цим законом керівники підприємств зобов'язані передбачати в посадових інструкціях працівників конкретні обов'язки, права та відповідальність за виконання відповідних функцій з питань охорони праці.

Посадові інструкції повинні включати наступні розділи:

- загальні положення;
- службові функції;
- службові обов'язки;
- права;
- відповідальність;

взаємовідносини з іншими посадовими особами відповідно до займаної посади;

у кожному із вище перелічених розділів обов'язково повинні бути розглянуті питання охорони праці.

Складаються посадові інструкції згідно з Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників.

Функція СУОПП щодо організації роботи з охорони праці передбачає встановлення відповідних обов'язків, прав і відповідальності роботодавця та керівників і спеціалістів усіх рівнів щодо виконання ними існуючих вимог з охорони праці.

Одним з основних завдань керівників та спеціалістів в структурі СУОПП є створення здорових і безпечних умов праці з урахуванням вимог існуючого законодавства про працю, Закону України «Про охорону праці», стандартів ССБП, відповідних норм, правил і інструкцій, та інших чинних нормативних актів з охорони праці. Обов'язки посадових осіб підприємства необхідно максимально конкретизувати щодо функцій та завдань, які вони повинні виконувати в структурі СУОПП.

Для забезпечення у кожному структурному підрозділі підприємства, на кожному робочому місці умов праці, що відповідають вимогам чинних нормативно-правових актів з охорони праці, а також для забезпечення додержання відповідних прав працівників, які визначені законодавством про охорону праці, роботодавець повинен, в першу чергу, забезпечити ефективне функціонування СУОПП, для чого:

створює службу охорони праці і зобов'язує посадових осіб підприємства забезпечувати вирішення конкретних питань з охорони праці;

затверджує посадові інструкції керівників структурних підрозділів підприємства щодо їх обов'язків, прав та відповідальності у сфері охорони праці та контролює виконання покладених на них функцій;

приймає участь у розробці колективного договору в розділі охорони праці;

реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів з охорони праці та підвищення існуючого рівня безпеки виробництва;

здійснює необхідні профілактичні заходи в сфері охорони праці;

забезпечує усунення причин, що призводять до нещасних випадків та професійних захворювань, здійснює контроль за виконанням профілактичних заходів, визначених в результаті роботи комісій з розслідування нещасних випадків;

упроваджує прогресивні безпечні технології, досягнення науки та техніки в галузі охорони праці, засоби автоматизації та механізації виробництва, існуючий позитивний досвід в сфері охорони праці тощо;

забезпечує належне утримання будівель, споруд та об'єктів, виробничого обладнання та устаткування, а також моніторинг за їх технічним станом;

організовує проведення аудиту з питань охорони праці, лабораторних досліджень параметрів виробничого середовища, оцінку технічного стану

виробничого обладнання та устаткування, атестацію робочих місць на відповідність Гігієнічній класифікації умов праці в порядку і терміни, що встановлені законодавством, і за підсумками атестації вживає заходи щодо усунення виявлених недоліків;

розробляє і затверджує необхідні положення, інструкції та інші акти з охорони праці, що діють у межах підприємства;

встановлює відповідно до державних нормативно-правових актів правила виконання робіт та поведінки працівників на території підприємства, на будівельних майданчиках, у виробничих приміщеннях, на робочих місцях;

безкоштовно забезпечує працівників необхідною нормативно-правовою документацією з питань охорони праці;

здійснює постійний контроль за дотриманням працівниками технологічних нормативів, правил поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, а також за використанням засобів колективного та індивідуального захисту;

організовує пропаганду щодо безпечних методів праці;

уживає відповідні заходи щодо допомоги потерпілим від нещасних випадків, пожеж та аварій, залучає, в разі виникнення на підприємстві надзвичайних ситуацій, професійні рятувальні формування;

організовує з працівниками ефективне співробітництво в галузі охорони праці тощо.

Роботодавець безпосередньо несе відповідальність за ефективність функціонування СУОПП та виконання вимог діючих нормативно-правових актів та чинного законодавства з охорони праці.

Що стосується інших посадових осіб підприємства, то основну роботу з охорони праці у вище перелічених напрямках повинні проводити:

головний інженер;

головний механік, відповідаючи за безпеку всього виробничого обладнання;

головний енергетик – за безпечну експлуатацію електро- та енергообладнання;

головний економіст повинен забезпечувати своєчасне вирішення економічних питань в сфері охорони праці;

головний бухгалтер – фінансування відповідних планів з охорони праці, виплату матеріального заохочення працівникам з урахуванням виконання ними відповідних завдань з охорони праці тощо.

Посадові особи таких структурних підрозділів підприємства як:

відділ матеріально-технічного забезпечення – організовують матеріально-технічне забезпечення відповідних планів роботи з охорони праці, а також забезпечення працівників засобами колективного та індивідуального захисту;

відділ капітального будівництва – забезпечують дотримання вимог безпеки праці при будівництві та ремонті;

відділ стандартизації – організовують впровадження стандартів ССБП, здійснюють розробку стандартів підприємства та контролюють їх дотримання;

відділ кадрів – організують професійний добір, профорієнтацію та навчання працівників підприємства;

юридичний відділ – забезпечують правову основу управління охороною праці на підприємстві тощо.

Начальники всіх підрозділів підприємства здійснюють контроль за дотриманням усіх вимог щодо охорони праці в своїх підрозділах та несуть персональну відповідальність за їх виконання.

Згідно ст. 5 Закону «Про охорону праці» умови трудового договору не можуть містити положень, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам з охорони праці, то під час укладання трудового договору роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору.

3. Використання в системах управління охороною праці багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки

Упровадження національної концепції розвитку в галузі управління охороною праці вимагає вирішення проблеми щодо створення сучасних комп'ютеризованих систем управління охороною праці (СУОП) з метою максимального підвищення ефективності СУОП як на державному, так і на регіональному, галузевому та виробничому рівнях. Це дозволить максимально зменшити вплив так званого «людського фактору» на прийняття рішень в діючих системах управління охороною праці, що призведе до зменшення виробничих ризиків.

Використання комп'ютеризованих СУОП дає можливість забезпечити максимальну оперативність та максимально можливу оптимізацію щодо прийняття рішень при використанні ризик орієнтованого підходу, який складається з двох елементів – оцінки ризику (аналіз виникнення і масштабів ризику в конкретній ситуації) та управління ризиком (аналіз ситуації і розробка рішень, які спрямовані на зведення ризику до прийняттого мінімуму).

Згідно з ДСТУ-П OHSAS 18001 «Системи управління безпекою та гігієною праці», OHSAS 18001 «Системи менеджменту охорони професійного здоров'я та безпеки праці», ILO-OSH 2001 (МОП-СУОП 2001) «Керівництво з систем управління охороною праці» та «Рекомендаціям щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці», затверджених спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці, *СУОП повинна передбачати:*

планування заходів з охорони праці;

контроль виконання поточного та оперативних планів;

можливість здійснення корегувальних та попереджувальних дій;

можливість адаптації до обставин, що змінилися;
можливість інтеграції в загальну систему управління.

Найбільш ефективно ці функції реалізуються саме із застосуванням сучасних високоефективних комп'ютеризованих СУОП.

Найбільш перспективним напрямком подальшого розвитку таких комп'ютеризованих СУОП є широке застосування в них багатofункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки та їх складових, що підтверджується загальними тенденціями подальшого розвитку СУОП у найбільш розвинутих країнах світу.

Сучасний рівень розвитку інтегрованих систем комплексної безпеки, в тому числі і в Україні, наприклад, «Дунай-XXI» – «ВЕНБЕСТ», «Інспектор +2–ISS «Укр-Інвест-Консалтинг», «FortNet» тощо, дозволяє використовувати їх в СУОП як для підвищення рівня охоронної та пожежної безпеки промислових об'єктів, так і одночасно для покращення умов і безпеки праці на виробництві та вирішення питань гігієни праці, виробничої санітарії, зменшення рівня виробничого травматизму і професійних захворювань, а також для покращення соціальної захищеності працюючих.

Рисунок 5 – Приклад використання систем пожежної сигналізації, автоматичного пожежогасіння та мовного оповіщення

У СУОП ефективно використовуються майже усі складові багатofункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки – це системи пожежної сигналізації та пожежогасіння, системи мовного оповіщення, системи охоронної сигналізації, відеонагляду та відеореєстрації, контролю та

управління доступом, системи управління зовнішнім обладнанням та пристроями безпеки тощо.

Якщо системи пожежної сигналізації та пожежогашіння, системи мовного оповіщення давно і ефективно використовуються в СУОП (рис. 5), то цього не можна сказати про інші складові багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки.

Такі складові багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки такі як системи відеонагляду та відеореєстрації, контролю та управління доступом суттєво підвищують ефективність роботи СУОП у сфері нагляду та контролю за станом охорони праці, у сфері виробничої безпеки, а також при проведенні внутрішнього і зовнішнього аудиту з питань охорони праці, при розслідуванні та профілактиці травматизму тощо.

4. Системи відеонагляду та відеореєстрації

Системи відеонагляду та відеореєстрації можуть бути використанні в СУОП для:

контролю за станом охорони праці на підприємстві в реальному часі;

контролю та аналізу стану охорони праці на підприємстві за певний період часу по відео матеріалам з бази даних;

спостереження за технологічними процесами на декількох виробничих ділянках, як одночасно мультиплексний режим роботи монітору, так і роздільно-послідовне перемикання на моніторі відеосигналів з різних відеокамер;

блокування роботи виробничого обладнання при попаданні в його небезпечну зону людини за рахунок використання програмного детектору руху (на одному кадрі може використовуватися одночасно більш ніж 10 запрограмованих зон з незалежними програмними детекторами руху в кожній з них);

ведення журналу подій в небезпечних зонах обладнання при порушеннях безпеки праці з реєстрацією часу та осіб, які знаходяться в небезпечній зоні;

запису в базу даних інтегрованої системи комплексної безпеки відео матеріалів стосовно нещасних випадків та аварій на виробництві із заданими параметрами (часом відео запису як до, так і після часу події аварії чи нещасного випадку; швидкістю запису; роздільною здатністю і т. ін.) і передачі цих відео матеріалів за необхідною адресою (спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці; галузеве Міністерство; ДСНС і т.д.) з використанням телефонних чи мобільних ліній зв'язку, або Internet;

контролю виконання вимог щодо пожежної безпеки на виробництві;

контролю за використанням засобів індивідуального захисту.

Системи контролю та управління доступом можуть бути використанні в системі управління охороною, наприклад, для:

контролю за відповідністю часу проведення регламентно-ремонтних робіт технологічним нормам;

контролю за відповідністю кількості працюючих нормам безпеки при проведенні робіт з підвищеною небезпекою;

допуску до роботи на технологічному обладнанні лише працівників, які мають відповідну кваліфікацію та пройшли всі необхідні види інструктажів;

недопущення працівників, які не мають необхідної кваліфікації та відповідного наряду-допуску, до виконання робіт з підвищеною небезпекою;

виключення можливості попадання працівників у виробничі приміщення з підвищеною вибухопожежонебезпечкою, які не мають права там знаходитись;

контролю режиму праці та відпочинку тощо.

Використання складових багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки, як сучасні комп'ютеризовані системи відео нагляду та відео реєстрації і системи контролю та управління доступом дозволяє підвищити ефективність роботи СУОП:

можливість підвищення рівня організаційно-технічних заходів щодо безпеки праці на виробництві;

вирішення питань гігієни праці, виробничої санітарії, зменшення рівня виробничого травматизму і професійних захворювань;

покращення соціальної захищеності працюючих.

При проведенні розслідування нещасних випадків і аварій та при визначенні причин їх виникнення ця робота виконується більш кваліфіковано при використанні матеріалів із відеоархівів систем відеонагляду та відеореєстрації, особливо враховуючи той факт, що у відеоархів може записуватися як відео, так і аудіоінформація з місця подій, що важливо для підвищення ефективності роботи системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань та аварій.

У СУОП ефективно використовуються інтегровані системи комплексної безпеки, такі як охоронні системи, які виконують основні охоронні функції, що важливо, особливо на об'єктах з підвищеною небезпечкою, а у разі застосування відповідних датчиків, одночасно виконують і додаткові функції – наприклад, контролю відповідності санітарним нормам рівнів освітлення, шуму і вібрацій на робочих місцях, наявності в повітрі робочої зони шкідливих та небезпечних речовин або підвищеного рівня електромагнітного та іонізуючого випромінювання тощо.

Багатофункціональна інтегрована система комплексної безпеки дозволяє здійснювати і управління виробничим обладнанням та пристроями безпеки, наприклад, системами освітлення виробничих приміщень, системами електропостачання, водопостачання, газопостачання, аварійними системами вентиляції, димовидалення, системами оповіщення тощо. На базі існуючих багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки можливо створити мобільні автоматизовані системи у сфері виробничої безпеки з елементами централізованого управління.

Економічні методи управління охороною праці також можуть бути реалізовані більш ефективно при застосуванні вищезгаданих складових інтегрованих систем комплексної безпеки.

Модульний принцип побудови сучасних інтегрованих систем комплексної безпеки з використанням локальних і регіональних комп'ютерних мереж дозволяє нарощувати їх як у часі, так і в просторі, що дає можливість реалізовувати на їх базі високоефективні комп'ютеризовані СУОП розосередженого типу не тільки у межах окремих промислових об'єктів, але і на регіональному, на державному рівнях, що значно полегшує задачу створення єдиної високоефективної загальнодержавної комп'ютеризованої СУОП.

Використання багатофункціональних інтегрованих систем комплексної безпеки у складі СУОП дозволяє максимально зменшити вплив так званого «людського фактору» на прийняття рішень в діючих СУОП, а також підвищує ефективність роботи останніх, так як дає можливість не тільки фіксувати і вести відповідний облік та аналіз нещасних випадків, профзахворювань та аварій на виробництві і здійснювати УОП за рахунок електронної розсилки відповідних вказівок та рекомендацій суб'єктам СУОП, забезпечуючи максимально високій рівень оперативності та динамізму щодо реагування СУОП на будь-які небезпечні та аварійні ситуації, а також безпосередньо впливати на стан охорони праці на виробництві у реальному часі за рахунок постійно діючого моніторингу як на рівні окремого підприємства, установи чи організації, так і на регіональному та загальнодержавному.

Лекція 5. Ризики

План

Вступ

1. Управління ризиком.
2. Аналіз професійного та виробничого ризиків.
3. Алгоритм виявлення, оцінки та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій (СРС – «А»).
4. Рекомендації МОП та органів державного управління та нагляду щодо удосконалення існуючих систем управління охороною праці в Україні.
5. Аналіз, прогнозування, профілактика травматизму та професійної захворюваності.

Література

1. Охорона праці у сфері професійної діяльності / Укладачі: С. Ю. Рагімов, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, А. Б. Фещенко. – Х.: НУЦЗУ, 2023. – 262 с.

2. Чернецький В. В., Мандрик О. М, Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецького. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 327 с
3. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.
4. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.
5. Качинський А.Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем / А.Б. Качинський. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 336 с.

Вступ

Небезпека – потенційне джерело шкоди (ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»), або це сукупність чинників, пов'язаних з експлуатацією промислового підприємства, що діє постійно або виникає внаслідок певної ініціувальної події чи певного збігу обставин, що чинять (здатні чинити) негативний вплив на реципієнтів. (ДСТУ 2156-93 «Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення»).

Безпека – стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди, або – відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди.

Ризик – імовірність заподіяння шкоди з урахуванням її важкості.

Допустимий ризик – ризик, якого сучасний рівень розвитку науки, техніки та технології дозволяє уникнути.

1. Управління ризиком

В Україні система управління охороною праці побудована на принципі 100% дотримання вимог НПАОП. Більш прогресивною є система управління охороною праці, в основу якої покладений стандарт OHSAS 18001 «Системи менеджменту охорони професійного здоров'я та безпеки праці» та розроблений із урахуванням ДСТУ-П OHSAS 18001:2010 «Системи управління безпекою та гігієною праці». Із 2021 р. вказаний стандарт замінює ISO 45000.

12 березня 2018 р. Міжнародна організація зі стандартизації – International Organization for Standardization (ISO) опублікувала міжнародний стандарт ISO 45001:2018 «Системи управління професійною безпекою та здоров'ям».

ISO 45001 – це новий міжнародний стандарт у сфері професійної безпеки та здоров'я (OHAS), який має на меті впровадження системи профілактики нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань, інцидентів тощо, збереження життя і здоров'я працівників, скорочення витрат на сплату штрафів, виконання приписів наглядових органів у галузі охорони праці, більш

ефективне зниження невиробничих втрат (на ліквідацію наслідків аварій та інцидентів, сплату штрафів і реалізацію приписів).

Концептуально *ризик-орієнтованим підходом* (РОП) складається з двох елементів – оцінки й управління ризиком.

Оцінка ризику – це аналіз виникнення і масштабів ризику в конкретній ситуації.

Управління ризиком – аналіз ситуації і розробка рішень, спрямованих на зведення ризику до прийняттого мінімуму.

Концепція РОП деякою мірою протилежна тому підходу, при якому необхідність і можливість досягнення кращого результату диктується жорсткою системою нормативів, правил, стандартів, але вона дає можливість раціонально використовувати кошти, спрямовані на охорону праці.

Основним питанням теорії та практики охорони праці, в тому числі й управління охороною праці, є питання підвищення рівня безпеки.

Якщо виявлену небезпеку неможливо виключити повністю, необхідно знизити імовірність її появи до припустимого рівня шляхом вибору відповідного рішення. Досягти цієї мети можна кількома шляхами:

бути повна або часткова відмова від робіт, операцій і систем, які мають високий ступінь небезпеки;

заміна небезпечних операцій іншими – менш небезпечними;

удосконалення систем та об'єктів або застосування відповідних технічних чи організаційних заходів.

Для надання переваги конкретним заходам і засобам або певному їх комплексу, необхідно мати кількісну оцінку безпеки чи небезпеки. Саме такою кількісною оцінкою небезпеки є ризик, який є невід'ємною частиною таких понять, як «безпека» та «небезпека».

Небезпека – потенційне джерело шкоди (ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»), або це сукупність чинників, пов'язаних з експлуатацією промислового підприємства, що діє постійно або виникає внаслідок певної ініціувальної події чи певного збігу обставин, що чинять (здатні чинити) негативний вплив на реципієнтів (ДСТУ 2156-93 «Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення»).

Безпека – стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди (ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»), або – відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди (ДСТУ 2156-93 «Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення»).

Ризик – імовірність заподіяння шкоди з урахуванням її важкості (ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»).

Допустимий ризик – ризик, якого сучасний рівень розвитку науки, техніки та технології дозволяє уникнути (ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»).

Ризик – комбінація ймовірності заподіяння шкоди і тяжкості цієї шкоди (прийнятний або допустимий ризик) – зменшений до такого рівня, який галузь,

об'єднання підприємств, підприємство, установа, організація можуть допустити, урахувавши її легальні обов'язки та власну політику у сфері охорони праці.

Забезпечити повну безпеку і нульовий ризик є неможливим і вони відносяться до класу максимального професійного ризику.

Розглядаючи нещасний випадок з точки зору теорії ймовірностей, можна зробити висновок, що він є випадковим явищем, який виникає при наявності джерела ризику та помилкової дії людини (оператора).

У моделі представлені основні етапи сприйняття та усвідомлення небезпеки, прийняття рішень про спосіб захисту та реалізації прийнятого рішення. Логічна модель виникнення нещасних випадків внаслідок помилкових дій працівників приведена на рис. 6.

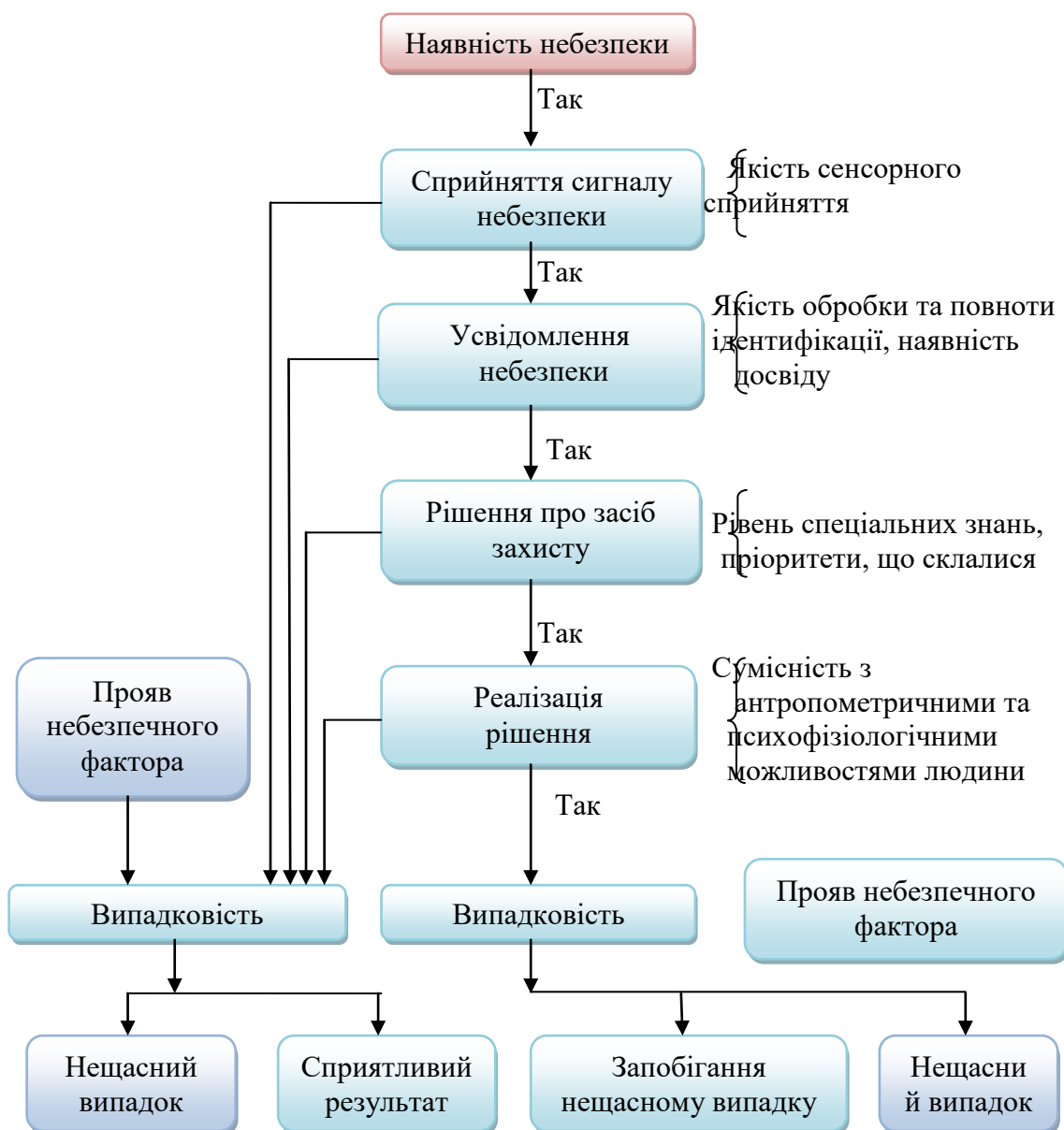

Рисунок 6 – Логічна модель виникнення нещасних випадків внаслідок помилкових дій працівників

Наступним етапом розвитку небезпечної ситуації є усвідомлення небезпеки, яка пов'язана з обробкою отриманої інформації.

На її обробку впливає безліч факторів, наприклад кількість і тип джерел інформації, вид сенсорного сприйняття, минулий досвід та інші, серед яких відіграють важливу роль процеси мислення і рівень інтелектуальних можливостей.

Усвідомивши небезпеку, людина вирішує, як на неї реагувати. Цей процес найбільш складний, оскільки на нього впливає безліч факторів:

індивідуальні думки,
пристрасті,
схильності і установки,
погляди, що викликані керівниками,
прийняті в даній організаційній структурі норми поведіння тощо.

Ці фактори неможливо прогнозувати, однак існує ряд дуже важливих з погляду безпеки праці характеристик, які піддаються прогнозуванню і можуть застосовуватися при професійному відборі працівників на травмонебезпечні роботи. Це рівень ризику і типологічні властивості особистості.

Відношення до ризику впливає на поведіння в дуже сильному ступені, однак це відношення залежить від характеру професійної діяльності у відношенні частки ризику, що утримується в цій діяльності. Там, де робота взагалі не вимагає «ризикованої» поведінки, працівники віддають перевагу середньому і нижче ніж середній рівням ризику, наприклад, електромонтери. Якщо ж ризик є обов'язковим елементом діяльності, наприклад, як у водіїв, відношення до ризику носить інший характер. Встановлено, що водії високого професійного рівня (відсутність дорожньо-транспортних випадків) відрізнялися більш високим рівнем ризику, ніж менш надійно працюючі водії.

Проведення аналізу ситуації по кожному випадку дає змогу виділити основні причини виникнення нещасних випадків на кожному етапі прийняття рішень працівниками.

На етапі сприйняття причинами нещасних випадків можуть бути:
відсутність або недостатній рівень сигналів про небезпеку,
помилки сприйняття сигналів тощо.

На етапі усвідомлення небезпеки – недостатній досвід працівника та складність ідентифікації небезпек, особливо якщо вона проводиться по ряду непрямих ознак.

На наступному етапі можливе прийняття запізнілих та помилкових рішень. Успішність реалізації прийнятого рішення визначається достатністю часу для виконання необхідних мір, відповідністю можливостей працівника, його точністю та швидкодією вимог, що вимагає ситуація. Але навіть повне виконання цих вимог не виключає можливості виникнення нещасних випадків.

Очевидно, що в нових технічних процесах, де немає достатньої інформації про потенційно небезпечні фактори та їх рівні, де не визначені необхідні параметри контролю, ймовірність помилкових дій людини по своєму захисту набагато вища, ніж у відомих процесів.

Для оцінки ступеня (рівня) небезпеки вводяться кількісні характеристики, тобто *квантифікація небезпек*.

З метою уніфікації будь-які наслідки визначають як шкоду. Найбільш універсальний *кількісний засіб визначення шкоди* – це вартісний, тобто визначення шкоди у грошовому еквіваленті. Другою, не менш важливою характеристикою небезпек, є *частота*, з якою вона може проявлятися, або ризик.

Ризик є супутником будь-якої активної діяльності людини. Необхідно розрізняти правомірний, допустимий ризик, який є виправданим при багатьох видах діяльності і неправомірний ризик.

Ризик визначається як відношення кількості подій з небажаними наслідками (n) до максимально можливої їх кількості (N) за конкретний період часу:

$$R = n / N$$

Наведена формула дозволяє розраховувати розміри загального та групового ризику. За ступенем припустимості ризик буває знехтуваний, прийнятний, гранично допустимий, надмірний.

Знехтуваний ризик має настільки малий рівень, що він перебуває в межах допустимих відхилень природного (фонового) рівня.

Прийнятним вважається такий рівень ризику, який суспільство може прийняти (дозволити), враховуючи техніко-економічні та соціальні можливості на даному стані свого розвитку.

Гранично допустимий ризик – це максимальний ризик, який не повинен перевищуватись, незважаючи на очікуваний результат.

Надмірний ризик характеризується виключно високим рівнем, який у переважній більшості випадків призводить до негативних наслідків.

На практиці *досягти нульового рівня ризику, тобто абсолютної безпеки, неможливо*.

Знехтуваний ризик у теперішній час також неможливо забезпечити з огляду на відсутність технічних та економічних передумов для цього. Тому сучасна концепція безпеки життєдіяльності базується на досягненні прийняттого (допустимого) ризику.

Суть *концепції прийняттого (допустимого) ризику* полягає у прагненні створити таку малу безпеку, яку сприймає суспільство у даний час.

Якщо виявлену небезпеку неможливо виключити повністю, необхідно знизити ризик до припустимого рівня завдяки вибору відповідного рішення. Досягти цієї мети допомагає *ризик-орієнтований підхід*, суть якого полягає у визначенні ризику в різних рішеннях і виборі оптимального рішення.

Запобігання виникненню НС передбачає підготовку та реалізацію заходів, спрямованих на регулювання техногенної та природної безпеки, проведення оцінювання ступенів ризику, завчасне реагування на події, що становлять загрозу виникнення НС для запобігання лиху або пом'якшення його можливих наслідків.

Виробничий ризик – імовірність ушкодження здоров'я працівника під час виконання ним трудових обов'язків, що обумовлена ступенем шкідливості та (або) небезпечності умов праці та науково-технічним станом виробництва (ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»).

На відміну від оцінки виробничого ризику при оцінці професійного ризику враховується тяжкість наслідків (показники стану здоров'я і втрати працездатності працівників), тобто шкода.

Згідно Гігієнічної класифікації праці *професійний ризик* – це величина ймовірності порушення (ушкодження) здоров'я з урахуванням тяжкості наслідків у результаті несприятливого впливу факторів виробничого середовища і трудового процесу.

При оцінці ризику як потенційної шкоди, яка може бути нанесена несприятливою подією, ризик визначається як добуток імовірності (n/N) несприятливої події та шкоди (D), яку вона може нанести:

$$R = (n/N)D$$

Оскільки імовірність величина безрозмірна, виходить, що одиниця вимірювання ризику та потенційної шкоди повинна бути однією й тією ж.

Найчастіше ризик вимірюється тією ж величиною, що й вражаючий чинник (НШВФ – небезпечні шкідливі виробничі фактори) небажаної події. Наприклад, для персоналу АЕС і населення, що проживає на навколишній території, вражаючим чинником буде радіаційний вплив (опромінення), а одиницею його вимірювання – зіверт.

У світовій практиці прийнято користуватися *принципом ALARA* (As Low As Reasonably Achievable): «Будь-який ризик повинен бути знижений настільки, наскільки це є практично досяжним або ж до рівня, який є настільки низьким, наскільки це розумно досяжне».

2. Аналіз професійного та виробничого ризиків

Термін «*ризик*» описує міру частоти виникнення ймовірних подій і може обчислюватися як добуток частоти і ймовірності цієї події. Величину ризику прийнято виражати числовими значеннями з розрахунку на одиницю часу (наприклад, рік)

Там, де робота взагалі не вимагає «ризикованого» поведіння, працівники віддають перевагу середньому і нижче ніж середній рівням ризику, наприклад електромонтери. Якщо ж ризик є обов'язковим елементом діяльності, наприклад, як у водіїв, відношення до ризику носить інший характер. Встановлено, що водії високого професійного рівня (відсутність дорожньо-транспортних випадків) відрізнялися більш високим рівнем ризику, ніж менш надійно працюючі водії.

Ризик являє собою кількісну оцінку небезпеки, що визначається як частота або ймовірність виникнення однієї події при настанні іншої. Ризики класифікуються на професійні та виробничі.

Професійні ризики мають декілька специфічних напрямів аналізу:

планування впроваджених робіт;

режимів і регламентів експлуатації машин, механізмів та обладнання;
можливих порушень правил і норм;

небезпечних ситуацій;

випадків травматизму та професійних захворювань.

Виробничий ризик поділяють на два різновиди:

індивідуальний, що характеризує небезпеку певного вигляду, для окремого індивідуума в певному місці. Оскільки на виробництві працює одночасно декілька операторів, то необхідно розглядати так званий «загальний індивідуальний» ризик, що являє собою суму індивідуальних ризиків, зумовлених всіма можливими причинами:

$$R_{\text{інд}} = \frac{n \cdot T_p}{N \cdot T_c \cdot T_{\text{рік}}}$$

де n – кількість постраждалих;

N – кількість операторів, чол.;

T_p – кількість тижнів перебування в зоні ризиків;

T_c – сума років спостережень;

$T_{\text{рік}}$ – сума тижнів в році.

соціальний (груповий) – ризик для групи людей, що характеризується відношенням частоти події до кількості постраждалих при цьому операторів:

$$R_{\text{соц}} = \frac{f}{n}$$

де f – частота подій.

Соціальний ризик характеризує масштаб можливих катастроф.

Отже, виробничий ризик необхідно розглядати як ймовірність події або успішності прийняття рішення під час виробничого процесу для досягнення заданої мети при наявності декількох альтернатив.

Якісно новий рівень безпеки систем «людина – машина – навколишнє середовище» може бути забезпечений тільки на базі принципово нових технічних засобів і технологій.

Важливим є оптимальне співвідношення між величиною ризику і реально існуючими технічними та економічними можливостями забезпечення безпеки праці.

3. Алгоритм виявлення, оцінки та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій на виробництві (СРС – «А»)

СУОП організують таким чином, щоб здійснювалось адекватне та постійне управління з урахуванням усіх факторів, що впливають на стан охорони праці, і орієнтують на проведення запобіжних дій, що унеможливають виникнення небезпечних ситуацій, але при цьому, у випадку їх виникнення, вона повинна своєчасно реагувати та усувати їх. На підприємстві, в організації, де запроваджено СУОП потрібно регулярно визначати загрози для працюючих та проводити відповідні профілактичні заходи щодо їх запобігання.

Достатньо простий та ефективний алгоритм виявлення, оцінки та зменшення ризиків виникнення небезпечних ситуацій на виробництві дають Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці, затверджені Наказом Держгірпромнагляду № 35 від 22.02.2008 року. Згідно цих Рекомендацій насамперед визначається *базовий ризик*, тобто ризик, *при якому ігнорується існуюче управління ризиками*.

Ступінь базового ризику виникнення небезпечної ситуації, P , визначається за формулою:

$$P = B_p \cdot T \cdot П$$

де: B_p – умовна імовірність виникнення небезпечної події;

T – важкість та можливі наслідки небезпечної події;

$П$ – можливість нараження на небезпеку.

Умовна імовірність виникнення небезпечної події, B_p , в числовому відтворенні від 1 до 5 балів, визначається групою призначених фахівців шляхом експертної оцінки за таблицею 2. Важкість та можливі наслідки небезпечної події T , від 1 до 5 балів визначаються за таблицею 3.

Таблиця 2. Умовна імовірність виникнення небезпечної події

Імовірність	Коментарі
5 – майже напевно	Подія, що спостерігається регулярно. Подія, що трапляється в більшості випадків
4 – досить імовірно	Подія, що спостерігається періодично
3 – імовірно	Подія, що трапляється інколи
2 – малоімовірно	Подія, що спостерігається рідко
1 – майже неймовірно	Подія, що трапляється лише при винятковому збігу обставин

Таблиця 3. Важкість та можливі наслідки небезпечної події

Важкість небезпечної події		Можливі наслідки
5 – катастрофічна	Груповий нещасний випадок (постраждало 2 і більше працівників); нещасний випадок зі смертельними наслідками; аварія; пожежа	Розслідування державними органами влади. Кримінальна відповідальність. Штрафні санкції України. Зупинка робіт. Анулювання ліцензії на вид діяльності
4 – суттєва	Важкий нещасний випадок (тимчасова непрацездатність більше 60 днів). Профзахворювання. Інцидент, загоряння	Розслідування державними органами влади. Кримінальна відповідальність. Штрафні санкції згідно КпАП. Можливе призупинення робіт
3 – незначна	Серйозне поранення, хвороба з тимчасовою втратою працездатності протягом до 60 днів. Інцидент, загоряння	Розслідування державними органами влади. Штрафні санкції згідно КпАП. Можливе призупинення робіт
2 – мінімальна	Травма без втрати працездатності, потреба у стаціонарній медичній допомозі, надання легшої роботи. Інцидент, загоряння	Внутрішнє розслідування. Адміністративна відповідальність Штрафні санкції згідно КпАП
1 – несуттєва	Несуттєва травма (поріз, забиття, надана первинна медична допомога)	Дисциплінарна відповідальність

Можливість наразитися на небезпеку *II*, оцінюється від 1 до 3 балів і визначається за таблицею 4.

Таблиця 4. Можливість наразитися на небезпеку

Числове значення	Характеристика
3	Постійна можливість наразитися на небезпеку (щоденна, щозмінна)
2	Рідка можливість наразитися на небезпеку (один раз на місяць)
1	Мінімальна (один чи декілька разів на рік)

За результатами визначення ступеня базового ризику, який може сягати від 1 до 75 балів, розробляється план заходів, спрямованих на зменшення ризику. План заходів потребує урахування коментарів, наведених у таблиці 5.

Таблиця 5. Коментарі до розробки плану заходів

Ступінь ризику	Коментарі
Екстремальний (55 – 75)	Потребує невідкладних дій вищого керівництва із обов'язковим складанням плану заходів та призначенням відповідальних осіб. За необхідності – призупинення ведення робіт
Високий (25 – 54)	Потребує уваги вищого керівництва. Терміново проінформувати працівників та їх безпосередніх керівників, керівника відповідного підрозділу та начальника служби охорони праці. Вжити заходів щодо забезпечення безпеки працівників
Середній (10 – 24)	Проінформувати працівників та безпосередніх керівників, керівника відповідного підрозділу та начальника служби охорони праці. Вжити заходів щодо зменшення ризику
Низький (1 – 9)	Здійснюється управління шляхом виконання існуючих процедур. Звичайно не потребує додаткових ресурсів. Проінформувати керівника підрозділу та начальника служби охорони праці по закінченні робіт щодо визначення ступеня ризику

Після впровадження запланованих заходів оцінюють *залишковий ризик*, під яким розуміють ступінь ризику ситуації, що знаходиться під контролем, та визначають, чи став він припустимим, тобто чи досягли впроваджені заходи очікуваного ефекту.

Нормування ризиків є спеціально організованою нормативно-правовою діяльністю з розроблення і затвердження норм техногенної та природної безпеки, правил і регламентів господарської діяльності, які визначаються на основі значень ризику в межах прийнятих значень. Нормування є тим засобом, який встановлює у державі межі допустимої техногенної діяльності та межі захисту від небезпечних природних явищ.

Нормативи ризиків є критеріальною основою для механізмів регулювання техногенної та природної безпеки.

Там, де робота не вимагає «ризикованого» поведіння, працівники віддають перевагу середньому і нижче ніж середній рівням ризику. Якщо ж ризик є обов'язковим елементом діяльності, наприклад, як у водіїв, відношення до ризику носить інший характер. Встановлено, що водії високого професійного рівня (відсутність дорожньо-транспортних випадків) відрізнялися більш високим рівнем ризику, ніж менш надійно працюючі водії.

Загальний професійний ризик за певний час або в динаміці років можна оцінити через фактичний рівень нещасних випадків на виробництві, використовуючи загальноприйняті коефіцієнти травматизму та

профзахворювань. *Умови праці в Україні класифікували за показниками шкідливості та небезпечності факторів оточуючого середовища, важкості та напруженості трудового процесу.*

Одними із вагомих причин виробничого травматизму і професійних захворювань є аварії і катастрофи. Дані ООН вказують, що аварії катастрофи – другі після стихійних лих за кількістю загиблих.

Особливу соціальну значимість нині набуває достовірна інформація про професійну захворюваність, яка є важливою для оцінки та управління професійними ризиками.

Аналіз травматизму дає змогу не лише виявити причини, а й визначити закономірності їх виникнення. На основі такої інформації розробляють заходи та засоби щодо профілактики травматизму. Вивчення динаміки травматизму за статистичними даними, оцінка ризику технологічних процесів у виробництві, моделювання виробничих небезпек та ін. дасть змогу здійснити достовірний прогноз виникнення травм, захворювань, аварій. Виконане прогнозування стане основою для розробки профілактичних заходів. Впровадження у виробничий процес таких заходів та засобів з охорони праці дозволить зменшити до мінімуму виникнення небезпек. Аналіз травматизму є необхідним для його прогнозування з розробленням заходів його профілактики.

4. Рекомендації МОП та органів державного управління та нагляду щодо удосконалення існуючих систем управління охороною праці в Україні

При створенні сучасних СУОПП необхідно керуватися Рекомендаціями МОП та органів державного управління та нагляду щодо удосконалення існуючих систем управління охороною праці в Україні. Рекомендації МОП щодо побудови та впровадження сучасних систем управління охороною праці (СУОП) викладені у «Керівництві з систем управління охороною праці» МОП-СУОП 20010/ILO-OSH 2001 (Міжнародне бюро праці, м. Женева) (зміст рекомендацій – предмет СРС для отримання оцінки «А»). МОП розробила дане Керівництво як практичний інструмент сприяння організаціям і компетентним установам у здійсненні безупинного удосконалювання їх діяльності у сфері охорони праці. Воно повинно сприяти захисту працівників від небезпек і виключенню пов'язаних з роботою травм, погіршень здоров'я, хвороб, інцидентів і смертей.

Модель СУОП, що пропонується, містить наступні основні елементи (політика, організація, планування, розвиток і здійснення, оцінка та дії з удосконалення).

Політика з охорони праці повинна включати, як мінімум, наступні ключові принципи та цілі, здійснення яких організація бере на себе:

забезпечення безпеки й охорони здоров'я всіх членів організації шляхом попередження пов'язаних з роботою травм, погіршень здоров'я, хвороб та інцидентів;

дотримання відповідних національних законів і правил з охорони праці, добровільних програм, колективних угод з охорони праці й інших вимог, які організація зобов'язалася виконувати;

гарантоване забезпечення того, що з працівниками та їх представниками проводяться консультації, і вони залучаються до активної участі у всіх елементах СУОП;

безперервне удосконалювання функціонування СУОП.

«Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці» були затверджені Головою Держгірпромнагляду 7 лютого 2008 р. і розроблені з метою сприяння суб'єкту господарювання щодо досягнення такого рівня охорони праці на виробництві, який відповідав би мінімальним вимогам щодо забезпечення безпечних та здорових умов праці найманих працівників, які встановлені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами з охорони праці на території України. (зміст рекомендацій – предмет СРС для отримання оцінки «А»).

Ці Рекомендації поширюються на всі підприємства, установи, організації на яких використовується наймана праця, незалежно від форми власності та виду діяльності

Згідно з Рекомендаціями при створенні СУОП необхідно:

визначити закони та інші нормативно-правові акти, що містять вимоги щодо охорони праці та які розповсюджуються на діяльність організації;

виявляти небезпечні та шкідливі виробничі фактори та відповідні ризики, що можуть виникнути при здійсненні виробничої діяльності;

визначити політику керівництва в сфері охорони праці;

визначити завдання в сфері охорони праці та встановити пріоритети;

розробити організаційну схему та програму для реалізації політики та досягнення її завдань.

Структура, завдання СУОП, порядок взаємодії структурних підрозділів організації з питань охорони праці, періодичність і порядок внутрішніх перевірок, відповідальність керівників служб та підрозділів, а також працівників мають бути викладені в Положенні про СУОП підприємства, затвердженому наказом або розпорядженням, або в Настанові з якості, якщо на підприємстві функціонує система якості. СУОП повинна передбачати:

планування заходів з охорони праці;

контроль виконання поточного та оперативних планів;

можливість здійснення корегувальних та попереджувальних дій;

можливість адаптації до обставин, що змінилися;

можливість інтеграції в загальну систему управління.

Структура положення про СУОП визначається з урахуванням конкретних умов праці в організації. Розділи, що мають ознаки окремих процесів, можуть бути викладені як система документів (наприклад, стандартів організації),

оформлена додатком до основного положення. Впровадження СУОП здійснюється за наказом або розпорядженням вищого керівництва.

Особливу роль набуває політика у сфері охорони праці. Суб'єкт господарювання визначає і документально оформлює політику керівництва у сфері охорони праці. Ця політика має бути органічно поєднана з усіма елементами діяльності організації.

Формування політики здійснюється на основі комплексної оцінки рівня небезпеки виробничих об'єктів організації, яка проводиться шляхом виявлення всіх небезпечних і шкідливих виробничих факторів, характерних для кожного об'єкта, їх оцінки та аналізу можливих варіантів розвитку небезпечних ситуацій, а також шляхом зменшення ризику виникнення самих небезпечних ситуацій. Політика у сфері охорони праці повинна бути документально оформлена, доведена до усіх працівників та підлягати корегуванню у зв'язку із змінами у виробничому процесі.

5. Аналіз, прогнозування, профілактика травматизму та професійної захворюваності

Метою аналізу травматизму та професійної захворюваності є розробка методів, заходів та засобів профілактики, оцінка стану умов праці для унеможливлення травмувань та професійної захворюваності на виробництві.

Для якісного виконання аналізу необхідно розбити нещасний випадок на конкретні основні етапи, приблизна структурна схема яких показана на рис. 7.

Для аналізу травматизму використовуються наступні методи:

- статистичний,
- монографічний,
- топографічний,
- економічний,
- анкетування,
- експертних оцінок.

Для передбачення динаміки травматизму та професійних захворювань, використовуються матеріали всіх видів контролю стану охорони праці, даних санітарно-технічних паспортів галузевого підприємства та його структурних підрозділів (цехів, дільниць), робочих місць, матеріалів спеціальних обстежень будівель, об'єктів, приміщень тощо.

Прикладом використання в охороні праці ризику як ймовірності появи несприятливої події є коефіцієнт частоти травматизму, а як потенційної шкоди – коефіцієнт виробничих втрат.

Оцінка виробничого ризику служить інструментом формування правового інституту соціального захисту, тому вивчення виробничого ризику входить у коло інтересів як охорони праці, так і медицини, і соціального страхування.

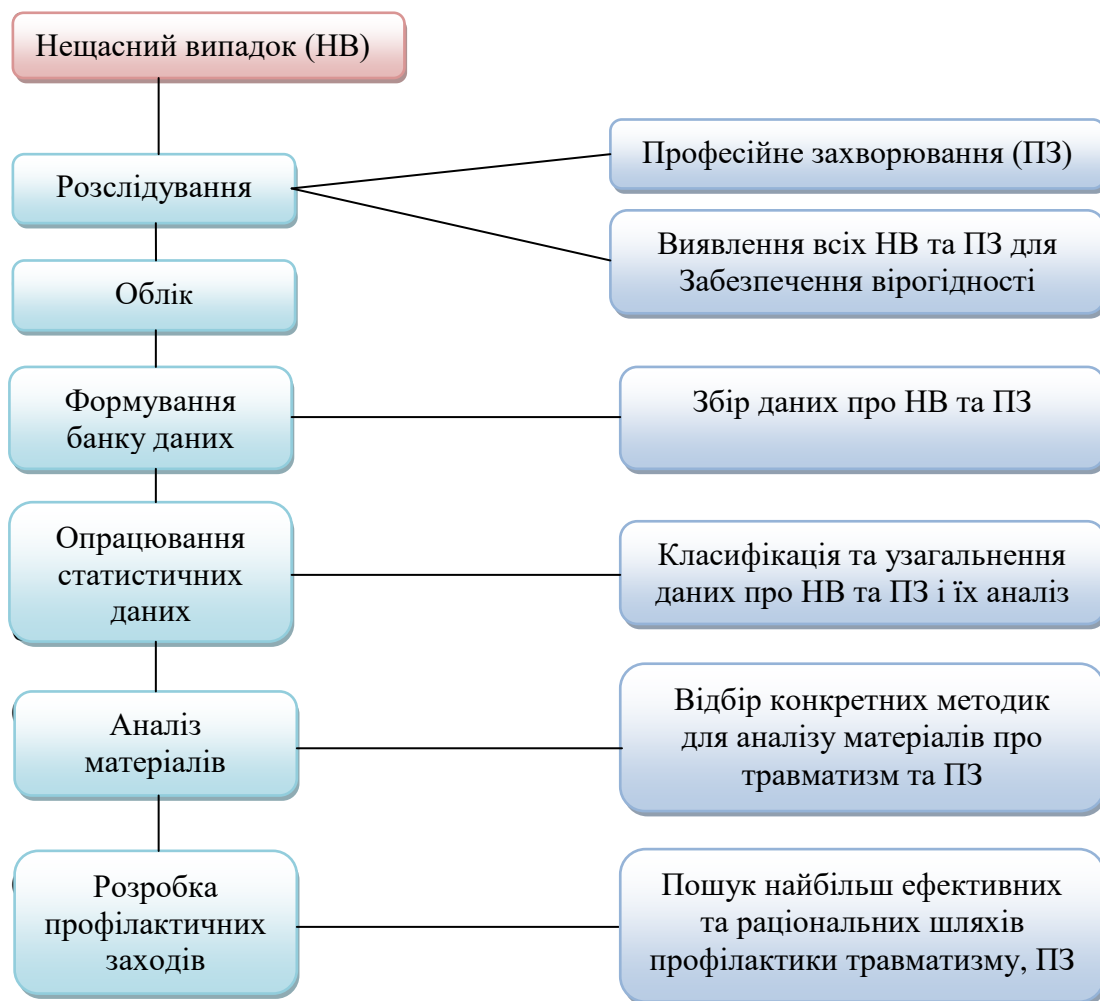

Рисунок 7 – Структурна схема етапів аналізу нещасних випадків та професійних захворювань

При одному і тому ж предметі дослідження має свої особливості, методи та цілі, а саме:

З позиції охорони праці ризик визначається для чинників виробничого середовища (техніки, технології, організації праці і стану виробничої безпеки), що впливають на величину виробничого травматизму, професійної та виробничо-зумовленої захворюваності, і використовується для розробки систем технічних і організаційних заходів, спрямованих на зниження травматизму та захворюваності на виробництві.

З позиції медицини праці ризик розглядається для встановлення кількісних закономірностей формування професійної та виробничо-зумовленої захворюваності працівників і розробки механізмів її попередження шляхом порівняння поширеності певних видів захворюваності в заданих професійних групах із конкретними умовами праці (експозицією чинників виробничого середовища на працюючих).

З позиції соціального страхування ризик служить для встановлення кількісних закономірностей взаємозв'язку величин матеріальних витрат,

пов'язаних із компенсацією втрати заробітку через зниження або втрату працездатності на виробництві, а також витрат на лікування, реабілітацію постраждалих, із рівнем виробничого травматизму і професійної захворюваності.

Умови праці – сукупність чинників виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини під час виконання нею трудових обов'язків (ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»).

Безпечні умови праці – стан умов праці, при яких вплив на працівника небезпечних та шкідливих виробничих факторів усунуто, або вплив шкідливих виробничих факторів не перевищує допустимих значень (ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять»).

Рівні безпеки виробничого обладнання, технологічних процесів та умов праці визначаються з урахуванням існуючих методичних рекомендацій.

Лекція 6. Порядок проведення навчання та перевірка знань з питань охорони праці в органах та підрозділах ОРС ЦЗ

План

Вступ

1. Загальні принципи навчання з питань охорони праці.
2. Навчання та перевірка знань з охорони праці.
3. Інструктажі з охорони праці на підприємстві.
4. Інструктажі з охорони праці в підрозділах ДСНС України.

Література

1. Чернецький В. В., Мандрик О. М, Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецкого. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. –327 с
2. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.
3. Охорона праці у сфері професійної діяльності / Укладачі: С. Ю. Рагімов, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, А. Б. Феценко. – Х.: НУЦЗУ, 2023. – 262 с.
4. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.

Вступ

Навчання та систематичне підвищення рівня знань працівників ДСНС, населення України з питань охорони праці – один з основних принципів державної політики в галузі охорони праці, фундаментальна основа безпеки праці та необхідна умова удосконалення управління охороною праці і забезпечення ефективної профілактичної роботи щодо запобігання аварій і травматизму.

До основних науково-методичних принципів побудови, цільових функцій та методологічних основ діючої в Україні системи безперервного навчання з питань охорони праці належать:

наступність та безперервність навчання з питань та охорони праці усіх вікових категорій населення України;

навчання з питань особистої безпеки та безпеки оточуючих;

навчання з питань охорони праці студентів вищих навчальних закладів освіти та учнів професійно-технічних закладів освіти;

навчання з питань охорони праці працівників при їх підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації, при прийнятті на роботу та в період роботи;

навчання працівників, які виконують роботи з підвищеною небезпекою та роботах, де є потреба у професійному доборі;

інструктування працівників з питань охорони праці, дотримання порядку допуску до виконання робіт.

1. Загальні принципи навчання з питань охорони праці

Основним нормативним документом, що встановлює порядок та види навчання і перевірки знань з охорони праці, є ДНАОП 0.00-4.12-99 *Типове положення про навчання з питань охорони праці*, затверджене наказом Держнаглядохоронпраці від 17.02.99 р. №27.

Вимоги Типового положення є обов'язковими для виконання усіма центральними і місцевими органами виконавчої влади, асоціаціями, концернами, корпораціями, іншими об'єднаннями підприємств, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності та видів діяльності. На підприємствах на основі Типового положення з урахуванням специфіки виробництва та вимог державних міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці, розробляються і затверджуються відповідні положення підприємств про навчання з питань охорони праці, формуються плани-графіки проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці.

Працівники підприємств при прийнятті на роботу і періодично в процесі роботи проходять навчання і перевірку знань згідно з вимогами Типового положення.

Особи, які суміщають професії, проходять навчання та інструктажі з охорони праці як з їх основних професій, так і з професій за сумісництвом.

Допуск до роботи без навчання і перевірки знань з питань охорони праці забороняється.

Формою перевірки знань працівників є екзамен, який проводиться за екзаменаційними білетами у вигляді усного опитування або шляхом тестування з наступним усним опитуванням. Результати перевірки знань працівників з питань охорони праці оформлюються протоколом з наданням посвідчення. Перевірка знань працівників з питань охорони праці проводиться за тими нормативними актами про охорону праці, додержання яких входить до їх службових обов'язків.

Контроль за дотриманням вимог Типового положення здійснюють органи державного нагляду за охороною праці та служби охорони праці центральних та місцевих органів виконавчої влади.

2. Навчання та перевірка знань з охорони праці

Працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи проходять інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварій.

Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці.

Посадові особи і спеціалісти, включені до ДНАОП 0.00-8.01-93 проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці до початку роботи і періодично раз на три роки безпосередньо на підприємстві.

При введенні в дію нових або переглянутих нормативних актів про охорону праці; при введенні в експлуатацію нового устаткування або впровадженні нових технологічних процесів; при переведенні працівника на іншу роботу або призначенні його на іншу посаду, що потребує додаткових знань з питань охорони праці.

Посадові особи і спеціалісти, в службові обов'язки яких входить безпосереднє виконання робіт підвищеної небезпеки (ДНАОП 0.00-8.02-93) та робіт, що потребують *професійного добору* (ДНАОП 0.03-8.06-94), при прийнятті на роботу проходять на підприємстві попереднє спеціальне навчання і перевірку знань з питань охорони праці стосовно конкретних виробничих умов, а надалі – періодичні перевірки знань у строки, встановлені відповідними нормативними актами про охорону праці, але не рідше одного разу на рік.

Таблиця 1.

Види робіт	Психофізіологічні показники для професійного добору
Усі види підземних робіт	1. Сенсомоторні реакції. 2. Увага. 3. Пам'ять зорова та слухова. 4. Емоційна стійкість та почуття тривоги. 5. Стійкість до впливу

	стресів. 6. Орієнтація у замкнутому просторі. 7. Реакція на об'єкт, який рухається. 8. Недбалість.
Водолазні роботи	1. Сенсомоторні реакції. 2. Увага. 3. Пам'ять зорова та слухова. 4. Емоційна стійкість та почуття тривоги. 5. Реакція на об'єкт, який рухається. 6. Швидкість переключення уваги. 7. Орієнтація у замкнутому просторі. 8. Втома.
Роботи на висоті, верхолазні роботи, роботи пов'язані з підйомом на висоту	1. Сенсомоторні реакції. 2. Увага. 3. Пам'ять зорова та слухова. 4. Емоційна стійкість та почуття тривоги. 5. Стійкість до впливу стресів. 6. Орієнтація у просторі. 7. Здатність до адаптації. 8. Втома.
Роботи, пов'язані із застосуванням вибухових матеріалів	1. Сенсомоторні реакції. 2. Увага. 3. Швидкість переключення уваги. 4. Пам'ять зорова та слухова. 5. Емоційна стійкість та почуття тривоги. 6. Втома. 7. Недбалість.
Аварійно-рятувальні роботи та роботи по гасінню пожеж	1. Сенсомоторні реакції. 2. Реакція на об'єкт, який рухається. 3. Увага. 4. Швидкість переключення уваги. 5. Емоційна стійкість та почуття тривоги. 6. Стійкість до впливу стресів. 7. Орієнтація у просторі. 8. Втома. 7. Здатність рішення та дії в екстремальних ситуаціях.

3. Інструктажі з охорони праці на підприємстві

Інструктажі з питань охорони праці проводить спеціаліст з охорони праці або фахівець, на яку наказом покладено ці обов'язки, що має спеціальну освіту або який в установленому Типовим положенням про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05) порядку пройшов навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

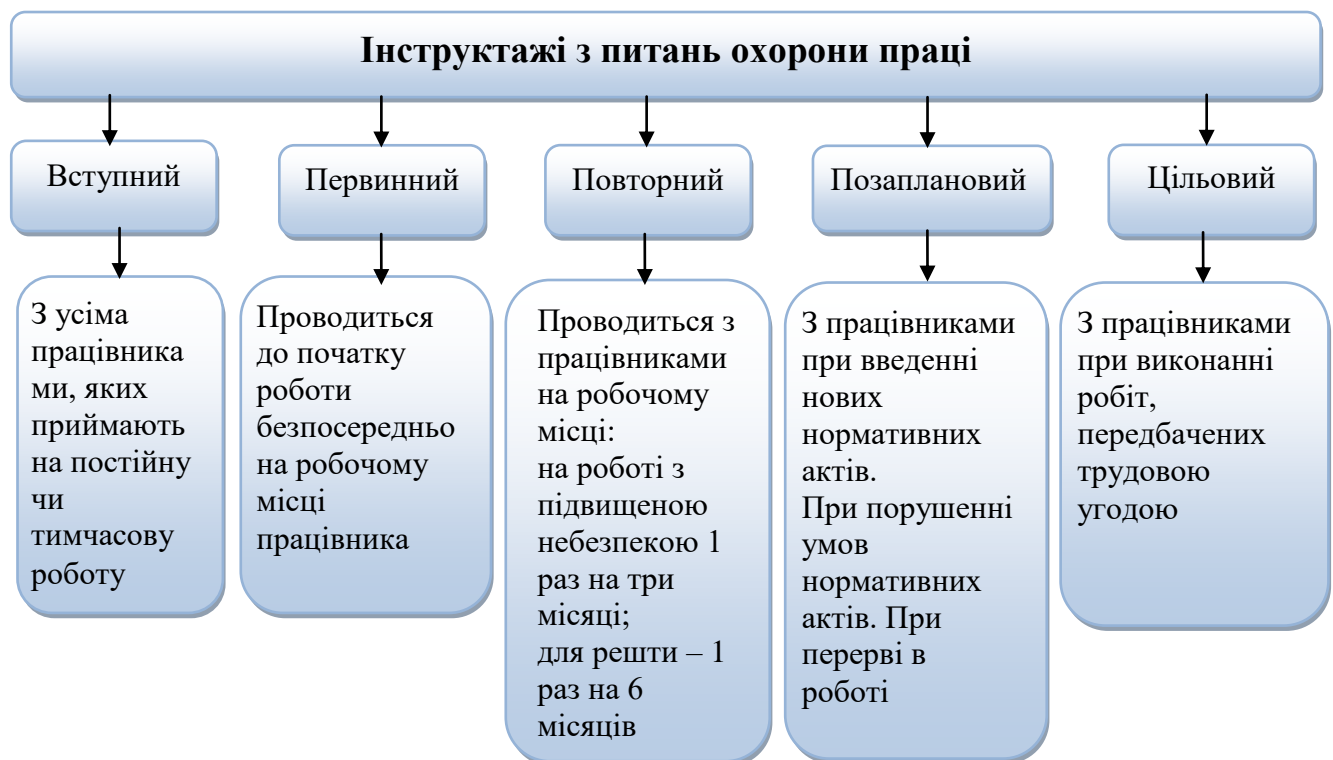

Рисунок 8 – Інструктажі з охорони праці

Про проведення первинного, повторного, позапланового та цільового інструктажів та про допуск до роботи особою, якою проводився інструктаж, вноситься запис до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці. При цьому обов'язкові підписи як того, кого інструктували, так і того, хто проводив інструктаж.

Сторінки журналу реєстрації інструктажів повинні бути пронумеровані, журнали прошнуровані і скріплені печаткою.

У разі проведення робіт, що потребують оформлення наряд-допуску, цільовий інструктаж реєструється в цьому наряді-допуску, а в журналі реєстрації інструктажів – не обов'язково.

Інструкції з охорони праці за спеціальністю:

Інструкція з охорони праці для диспетчера, оператора.

Інструкція з охорони праці для старшого пожежного (пожежного) - рятувальника, старшого респіраторщика (респіраторщика).

Інструкція з охорони праці для водій, старшого водія

Інструкція з охорони праці для командира відділення

Інструкція з охорони праці для командира відділення – водія.

Інструкція з охорони праці для начальника караулу

Інструкція з охорони праці для старшини (коменданта).

Інструкція з охорони праці для старшого майстра (інструктора) ГДЗС.

Інструкція з охорони праці для інспектора (старшого, молодшого), інженера (старшого), фахівця (провідного, головного).

Інструкція з охорони праці для бухгалтера, начальника ФЕВ.

Інструкція з охорони праці для заступника начальника загону (частини).

Інструкція з охорони праці для начальника загону (частини).

Інструкція з охорони праці для прибиральника службових приміщень.

Інструкція з охорони праці для начальника чергової зміни ОДВ ОКЦ, співробітника МОГ.

Інструкція з охорони праці для відповідального за електрогосподарство.

Інструкція з охорони праці для відповідального за технічний стан та безпечну експлуатацію газового господарства.

Інструкція з охорони праці для відповідального за пожежну безпеку.

Інструкція з охорони праці для відповідального за правильну та безпечну експлуатацію будівель та споруд.

Інструкція з охорони праці для відповідального за справний стан і безпечну експлуатацію посудин, що працюють під тиском.

Інструкція з охорони праці для відповідального за справний стан і безпечну експлуатацію вантажопідіймальних механізмів.

Інструкція з охорони праці для особового складу допущеного до виконання робіт з ремонту та обслуговуванню електроустаткування.

Інструкція з охорони праці для водія легкового автомобіля.

Інструкція з охорони праці для водія вантажного автомобіля.

Інструкція з охорони праці для особового складу допущеного до виконання робіт з ремонту і обслуговуванню паливної апаратури автомобілів.

Інструкція з охорони праці для особового складу допущеного до виконання робіт з ремонту та обслуговуванню автомобілів.

Інструкція з охорони праці для особового складу допущеного до виконання робіт з фарбування автомобілів.

Інструкція з охорони праці для особового складу допущеного до виконання робіт з обслуговування акумуляторних батарей.

Інструкція з охорони праці для машиніста електростанції пересувної .

Інструкції з охорони праці за певним видом робіт:

Інструкція з охорони праці під час робіт на персональному комп'ютері, копіювальних та розмножувальних машинах.

Інструкція з охорони праці під час робіт з вантажопідійомними машинами, які керуються з підлоги.

Інструкція з охорони праці під час робіт з ручним інструментом та пристроями.

Інструкція з охорони праці під час вантажно-розвантажувальних робіт.

Інструкція з охорони праці під час монтажу, демонтажу і накачуванню шин.

Інструкція з охорони праці під час зберігання та експлуатації балонів і інших ємностей із стисненими і зрідженими газами: їх перевезення, приймання, зберігання, заповнення, спорожнення, ремонт та видача.

Інструкція з охорони праці під час виконання робіт у діючих електроустановках.

Інструкція з охорони праці під час робіт на заточувальних верстатах.

Інструкція з охорони праці під час роботи на свердлильних верстатах.

Інструкція з охорони праці під час робіт з ручним пневмоінструментом.

Інструкція з охорони праці під час роботи на механічному та деревообробному обладнанні.

Інструкція з охорони праці під час робіт з ручним електрифікованим інструментом.

Інструкція з охорони праці під час ручного переміщення вантажів.

Інструкція з охорони праці під час робіт із застосуванням пожежонебезпечних матеріалів.

Інструкція з охорони праці під час робіт на риштуваннях і помостах.

Інструкція з охорони праці під час виконання господарських робіт.

Інструкція з охорони праці під час проведення занять, навчань і спортивних заходів.

Інструкція з охорони праці під час проведення робіт зі знеструмлення електричних мереж та перерізання електропроводів.

Інструкція з охорони праці під час робіт в закритих просторах.

Інструкція з охорони праці під час виконання робіт на висоті і в безпорному просторі, в тому числі на автомеханічних драбинах (автопідіймачах).

Інструкція з охорони праці під час ведення рятувальних робіт на водних об'єктах.

Інструкція з охорони праці під час виконання завдань з очистки місцевості від вибухових речовин, матеріалів, боєприпасів.

Інструкція з охорони праці під час проведення робіт з демеркурізації.

Інструкція з охорони праці під час проведення рятувальних робіт при повенях.

Інструкція з охорони праці під час проведення рятувальних робіт при ДТП.

Інструкція з охорони праці про заходи пожежної безпеки.

Інструкція з надання домедичної допомоги.

4. Інструктажі з охорони праці в підрозділах ДСНС України

У відповідності з Правилами безпеки праці в органах і підрозділах ДСНС України (затверджених наказом МНС України № 312 від 07.05.2007 р.), складовою частиною системи управління безпеки праці є інструктажі з питань охорони праці.

Працівники, під час прийняття на роботу та періодично, повинні проходити інструктажі з питань охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також з правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих тощо.

Інструктажі з питань охорони праці проводить спеціаліст з охорони праці або фахівець, на яку наказом покладено ці обов'язки, що має спеціальну освіту або який в установленому Типовим положенням про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05) порядку пройшов навчання і перевірку знань з питань охорони праці. Вступний інструктаж з питань охорони праці проводиться:

з усіма працівниками, які щойно прийняті на роботу (постійну або тимчасову) незалежно від їх освіти, стажу роботи за цією професією (спеціальністю) або посади;

з працівниками, які прибули у відрядження до підрозділу і беруть безпосередню участь у виконанні певних видів робіт, що пов'язані з підвищеною небезпекою (перелік цих робіт встановлено законодавством України про охорону праці);

з працівниками, які прибули до підрозділу для проходження навчальної практики, стажування, підвищення кваліфікації, перепідготовки тощо;

з курсантами та слухачами відомчих вищих навчальних закладів перед початком навчання, з абітурієнтами після прибуття до навчальною закладу;

з особами, які прибули для участі в змаганнях, аварійно-рятувальних або пожежно-тактичних навчаннях тощо.

Вступний інструктаж проводиться в кабінеті охорони праці або в приміщенні, яке спеціально для цього обладнане, з використанням сучасних технічних засобів навчання та наочних посібників (плакатів, натурних

експонатів, макетів, моделей, кінофільмів, відеофільмів тощо) і з урахуванням особливостей підрозділу.

Запис про проведення вступного інструктажу робиться в журналі реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці (додаток 1), який зберігається службою охорони праці або працівником, що відповідає за проведення вступного інструктажу, а також у наказі про прийняття працівника на роботу.

Первинний інструктаж проводиться на робочому місці до початку роботи:

- з щойно прийнятими (постійно чи тимчасово) працівниками;
- з працівниками, які переведені з одного підрозділу до іншого;
- з працівниками, які будуть виконувати нову для них роботу;
- з працівниками, курсантами і слухачами відомчих вищих навчальних закладів, які прибули на навчальну практику, стажування, підвищення кваліфікації, перепідготовку, а також перед виконанням нових видів робіт, перед вивченням кожної нової теми під час проведення практичних занять.

Первинний інструктаж проводиться індивідуально або з групою осіб спільного фаху за програмою, складеною з урахуванням вимог відповідних інструкцій з охорони праці, інших нормативних актів про охорону праці.

Програма первинного інструктажу розробляється спеціалістом з охорони праці або посадовою особою, на яку покладено ці обов'язки, і затверджується керівником структурного підрозділу або керівником підприємства підпорядкованого ДСНС України.

Повторний інструктаж проводиться на робочому місці з усіма працівниками, але не рідше:

- на роботах з підвищеною небезпекою – 1 (один) раз на 3 (три) місяці;
- для решти робіт – 1 (один) раз на 6 (шість) місяців.

Повторний інструктаж проводиться індивідуально або з групою працівників, які виконують однотипні роботи, за програмою первинного інструктажу в повному обсязі.

Позаплановий інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці або в кабінеті охорони праці:

- при введенні в дію нових або переглянутих нормативно-правових актів з охорону праці, а також при внесенні змін та доповнень до них;

- при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації техніки, устаткування, приладів та інструментів, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці;

- при порушеннях працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що призвели до травм, аварій, отруєння тощо;

- при перерві в роботі виконавця робіт з підвищеною небезпекою більш ніж на 30 календарних днів, а дня решти робіт – більш ніж на 60 днів;

- за вимогою органу державного нагляду за охороною праці або керівного підрозділу ДСНС України.

Позаплановий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників спільного фаху. Обсяг і зміст інструктажу визначаються у кожному окремому випадку залежно від причин і обставин, що спричинили необхідність його проведення.

Цільовий інструктаж проводиться індивідуально з окремим працівником або з групою працівників. Обсяг і зміст цільового інструктажу визначаються залежно від виду робіт, що виконуватимуться.

Цільовий інструктаж проводиться з працівниками:

при ліквідації аварій, катастроф, стихійного лиха тощо;

при проведенні робіт, на які відповідно до законодавства оформлюються наряд-допуск, наказ або розпорядження.

Первинний, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі завершуються перевіркою знань у вигляді усного опитування або за допомогою технічних засобів, а також перевіркою набутих навичок безпечних методів праці, особою, яка проводила інструктаж.

При незадовільних результатах перевірки знань, умінь і навичок щодо безпечного виконання робіт після первинного, повторного чи позапланового інструктажів протягом 10 днів додатково проводяться інструктаж і повторна перевірка знань.

При незадовільних результатах повторної перевірки знань питання щодо працевлаштування працівника вирішується згідно з чинним законодавством.

При незадовільних результатах перевірки знань після цільового інструктажу допуск до виконання робіт не надається. Повторна перевірка знань при цьому не дозволяється.

Про проведення первинного, повторного, позапланового та цільового інструктажів та їх допуск до роботи, особа, яка проводила інструктаж, уносить запис до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці.

Новоприйняті на підприємство працівники після первинного інструктажу на робочому місці до початку самостійної роботи повинні під керівництвом досвідчених, кваліфікованих фахівців пройти стажування протягом 2-15 змін або дублювання протягом не менше шести змін.

Працівники, функціональні обов'язки яких пов'язані із забезпеченням безаварійної роботи важливих і складних господарчих потенційно небезпечних об'єктів або з виконанням окремих потенційно небезпечних робіт, до початку самостійної роботи повинні проходити дублювання з обов'язковим суміщенням з протиаварійними і протипожежними тренуваннями відповідно до плану ліквідації аварій.

Допуск до стажування (дублювання) оформлюється наказом (розпорядженням) по підприємству (структурному підрозділу), в якому визначаються тривалість стажування (дублювання) та прізвище відповідального працівника. Перелік посад і професій працівників, які повинні проходити стажування (дублювання), а також тривалість стажування (дублювання) визначаються керівником підприємства. Тривалість стажування (дублювання) залежить від стажу і характеру роботи, а також від кваліфікації працівника.

Керівнику підприємства надається право своїм наказом (розпорядженням) звільняти від проходження стажування (дублювання) працівника, який має стаж роботи за відповідною професією не менше 3 років.

Журнал реєстрації інструктажів з питань охорони праці повинен бути зареєстрований у органах і підрозділах ДСНС України.

Сторінки журналу реєстрації інструктажів повинні бути пронумеровані, прошнуровані і скріплені печаткою.

У разі виконання робіт, що потребують оформлення наряду-допуску, цільовий інструктаж реєструється в цьому наряді – допуску, а в журналі реєстрації інструктажів – не обов'язково.

Тематика та порядок проведення інструктажів з питань охорони праці для курсантів та слухачів відомчих вищих навчальних закладів визначаються нормативно-правовими актами в галузі освіти, а також відомчими наказами та розпорядженнями.

Для службових і виробничих приміщень повинні бути розроблені інструкції з охорони праці, які вивішуються на видних місцях. У разі недоцільності цього, комплект інструкцій зберігається у певному доступному для працівників місці з урахуванням простоти та зручності ознайомлення з ним.

Працівники зобов'язані не рідше 1 (одного) разу на 3 (три) роки пройти перевірку знань з питань охорони праці.

Рядовий і молодший начальницький склад аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України повинен вивчати вимоги цих Правил на заняттях, практичних навчаннях, під час проведення оперативно-тактичного вивчення об'єктів тощо.

Перед перевіркою знань з питань охорони праці у структурному підрозділі та на підприємстві для працівників організується навчання: лекції, семінари та консультації.

Рядовий і молодший начальницький склад аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України проходить перевірку знань з питань охорони праці в обсязі, що виконуються за штатною посадою або функціональними обов'язками.

Перелік питань для перевірки знань середнього та старшого начальницького складу повинен складатися в обсязі положень Законодавства України про охорону праці, цих Правил, інших нормативно-правових документів ДСНС України, які регламентують вимоги з безпеки праці.

Особи, які суміщають професії, проходять навчання, інструктаж і перевірку знань з питань охорони праці як з їхніх основних професій, так і з професій за сумісництвом.

Перевірка знань працівників з питань охорони праці здійснюється комісією з перевірки знань з питань охорони праці (комісія) структурних підрозділів та підприємств ДСНС України, склад якої затверджується наказом керівника.

До складу комісії, як правило, входять спеціалісти служби охорони праці, представники відповідних служб структурного підрозділу або виробничих,

(технічних) служб підприємства, вповноважена особа з питань охорони праці тощо.

Комісія вважається правочинною, якщо до її складу входять не менше трьох осіб. Усі члени комісії у порядку, установленому Типовим положенням, повинні пройти навчання та перевірку знань з питань охорони праці.

Перелік питань для перевірки знань будь-якої категорії працівників повинен бути затверджений головою комісії по перевірці знань з питань охорони праці та узгоджений із відповідною службою охорони праці ДСНС України.

Формою перевірки знань з питань охорони праці працівників є тестування, залік або іспит. Тестування проводиться комісією за допомогою технічних засобів (модульні тести тощо), залік або екзамен – за екзаменаційними білетами у вигляді усного або письмового опитування.

Результат перевірки знань з питань охорони праці з робіт з підвищеною небезпекою, а також там, де є потреба у професійному доборі, до виконання яких допускається працівник, оформлюється протоколом засідання комісії з перевірки знань з питань охорони праці.

Особам, які під час перевірки знань з охорони праці виявили задовільні результати, видається посвідчення про перевірку знань з питань охорони праці. При цьому в протоколі та посвідченні у стислій формі зазначається перелік основних нормативно-правових актів з охорони праці та з безпечного виконання конкретних видів робіт, в обов'язку яких працівник пройшов перевірку знань.

Забороняється допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

Організаційне забезпечення роботи комісії (організація проведення перевірки знань з питань охорони праці, оформлення, облік і зберігання протоколів перевірки знань, оформлення і облік посвідчень про перевірку знань з питань охорони праці) покладається на керівників структурних підрозділів та підприємств підпорядкованих ДСНС України.

Термін зберігання протоколів перевірки знань з питань охорони праці не менше 5 років.

Відповідальність за організацію і здійснення інструктажів, навчання та перевірки знань працівників з питань охорони праці покладається на керівників структурних підрозділів та підприємств підпорядкованих ДСНС України.

На пунктах зв'язку пожежних загонів та частин, базах ГДЗС, у штабах пожежогасіння, у ремонтних зонах загонів та частин технічної служби, постах технічного обслуговування техніки і на кожному пожежному, аварійно-рятувальному та автомобілі першої допомоги мають бути медичні аптечки з набором медикаментів згідно з переліками, що додаються. Особовий склад підрозділів ДСНС зобов'язаний знати правила особистої та загальної гігієни, порядок надання першої долікарняної допомоги і вміти надати її собі та потерпілим.

Лекція 7. Розслідування, реєстрація, облік та державне соціальне страхування від нещасних випадків і професійних захворювань на підприємстві

План

Вступ

1. Розслідування та облік професійних захворювань.
2. Розслідування та облік нещасних випадків. Порядок розслідування нещасного випадку.
3. Звичайне розслідування нещасного випадку.
4. Спеціальне розслідування нещасного випадку.
5. Розслідування професійних захворювань.
6. Розслідування нещасних випадків як один із заходів їхнього запобігання.

Література

1. Чернецький В. В., Мандрик О. М, Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецького. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. – 327 с
2. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.
3. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.

Вступ

Згідно зі статтею 22 Закону України «Про охорону праці» роботодавець повинен організовувати розслідування та вести облік професійних захворювань, нещасних випадків і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за узгодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок. Зараз в Україні є чинною Постанова Кабінету Міністрів України № 1232 від 30 листопада 2011 р., якою затверджено «Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» (Порядок).

1. Розслідування та облік професійних захворювань

Розслідуванню підлягають усі вперше виявлені випадки хронічних професійних захворювань і отруєнь (професійні захворювання) незалежно від строку їх настання. Віднесення захворювання до професійного здійснюється відповідно до процедури встановлення зв'язку захворювання з умовами праці

згідно з додатком 14 Порядку та переліку професійних захворювань, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000 р. № 1662.

Розслідування організує роботодавець впродовж десяти робочих днів з моменту отримання повідомлення. Він зобов'язаний надати комісії з розслідування дані лабораторних досліджень шкідливих факторів виробничого процесу, необхідну документацію (технологічні регламенти вимоги і нормативи з безпеки праці тощо), забезпечити комісію приміщенням, транспортними засобами і засобами зв'язку, організувати друкування, розмноження і оформлення в необхідній кількості матеріалів розслідування.

Роботодавець зобов'язаний у п'ятиденний термін після закінчення розслідування причин професійного захворювання розглянути його матеріали та видати наказ про заходи щодо запобігання професійним захворюванням, а також про притягнення до відповідальності осіб, з вини яких допущено порушення санітарних норм і правил, що призвели до виникнення професійного захворювання.

Про здійснення запропонованих комісією заходів щодо запобігання професійним захворюванням роботодавець письмово інформує відповідну санітарно-епідеміологічну установу (заклад) упродовж терміну, зазначеного в акті.

2. Розслідування та облік нещасних випадків. Порядок розслідування нещасного випадку

Розслідування нещасних випадків на виробництві провадять з метою з'ясування обставин та причин, що зумовили їхнє виникнення. За результатами розслідування нещасних випадків розробляють заходи щодо запобігання подібним випадкам у майбутньому зокрема та підвищення рівня безпеки виробничого середовища загалом, а також вирішують питання соціального захисту потерпілих.

Нещасний випадок – це обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого чинника чи середовища, що стались під час виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть. Відповідно до закону України «Про охорону праці», роботодавець має організувати розслідування та вести облік нещасних випадків та професійних захворювань.

Розслідування нещасних випадків провадять згідно з порядком розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Дія цього порядку поширюється на власників підприємств або уповноважених ними органів (роботодавців) та осіб, які, відповідно до законодавства, уклали з роботодавцем трудовий договір (контракт) або фактично були допущені до роботи в інтересах підприємства (працівників), а також на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно.

Порядок розслідування нещасних випадків передбачає дві схеми розслідування залежно від наслідків нещасного випадку: звичайне розслідування та спеціальне розслідування (рис. 9.).

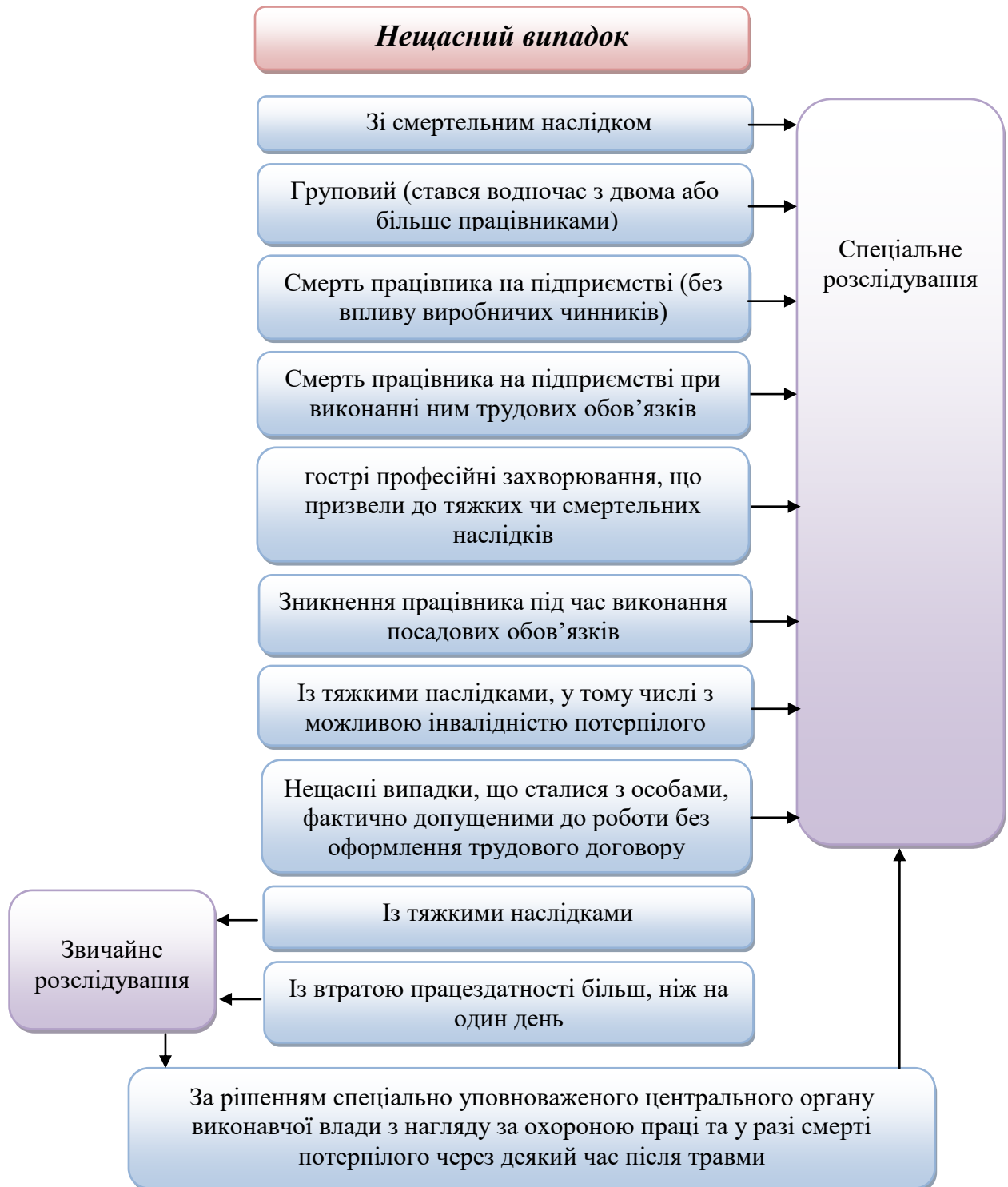

Рисунок 9 – Алгоритм розслідування нещасних випадків на виробництві

Спеціальному розслідуванню підлягають нещасні випадки, які призвели до смерті потерпілого, сталися водночас з двома і більше працівниками, незалежно

від ступеня ушкодження їхнього здоров'я (групові), а також випадки смерті працівників на підприємстві (у тім числі без впливу виробничих чинників), випадки зникнення працівників під час виконання посадових обов'язків. За рішенням територіального органу з державного нагляду за охороною праці спеціальні розслідування нещасних випадків можуть здійснювати незалежно від їхніх наслідків.

Усі інші нещасні випадки, раптові погіршення стану здоров'я працівників, які спричинили втрату працівником працездатності на один робочий день чи більше або необхідність переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, підлягають звичайному розслідуванню.

3. Звичайне розслідування нещасного випадку

Про кожний нещасний випадок потерпілий або інша особа повинні негайно повідомити безпосереднього керівника робіт.

Безпосередній керівник робіт, дізнавшись про нещасний випадок, негайно зобов'язаний:

організувати надання необхідної першої медичної допомоги потерпілому; повідомити роботодавця;

зберегти обстановку на робочому місці в такому стані, в якому вона була на момент нещасного випадку (якщо це не загрожує життю і здоров'ю інших працівників), до прибуття комісії з розслідування.

Роботодавець, що отримав повідомлення про нещасний випадок:

повідомляє протягом однієї години з використанням засобів зв'язку та протягом доби на паперовому носії про нещасний випадок органи страхування за місцем знаходження підприємства, керівника первинної організації профспілки незалежно від членства потерпілого у профспілці (у разі наявності на підприємстві кількох профспілок

керівникові профспілки, членом якої є потерпілий, а у разі відсутності профспілки – уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці), за необхідності – орган державної пожежної охорони, установу Державної санітарно-епідеміологічної служби, підприємство, де працює потерпілий, якщо він є працівником іншого підприємства;

створює протягом доби комісію з розслідування нещасного випадку у складі не менше трьох осіб: керівник (спеціаліст) служби охорони праці (голова комісії), представник профспілки, представник підприємства (до складу комісії не може входити безпосередній керівник робіт), представник Державної санітарно-епідеміологічної служби за необхідності та інші особи;

організовує розслідування нещасного випадку, забезпечуючи комісію всім необхідним для своєчасного проведення об'єктивного розслідування; після проведення розслідування протягом однієї доби розглядає та затверджує матеріали розслідування, які отримав від комісії;

реєструє нещасний випадок у журналі реєстрації осіб, що потерпіли від нещасних випадків;

передає протягом доби після затвердження необхідні матеріали до відповідних органів та установ;

надсилає повідомлення про наслідки нещасного випадку після закінчення періоду тимчасової непрацездатності або смерті потерпілого внаслідок одержаних травм.

Комісія з проведення звичайного розслідування повинна протягом трьох днів:

обстежити місце нещасного випадку та з'ясувати його обставини і причини, у тім числі отримати пояснення потерпілого (якщо це можливо) та опитати свідків нещасного випадку;

з'ясувати, чи відповідають умови праці та безпека виробництва вимогам законодавства про охорону праці та осіб, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці;

з'ясувати, чи пов'язаний нещасний випадок з виробництвом;

оформити матеріали розслідування і скласти у п'яти примірниках: акт проведення розслідування нещасного випадку за формою Н-5 та акт про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1 у разі, коли нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виробництвом; у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння), пов'язаного з виробництвом, окрім актів за формою Н-5 і Н-1, у шістьох примірниках – картку обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5;

передати складені акти на затвердження роботодавцю.

Акти за формою Н-5 і Н-1 підписують голова і всі члени комісії. У разі незгоди зі змістом зазначених актів член комісії письмово викладає свою окрему думку, яку додають до акта за формою Н-5, про що роблять відповідний запис у цьому акті.

Зв'язок нещасного випадку із виробництвом комісія з'ясовує, виходячи із обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, і визнає його пов'язаним із виробництвом у разі:

виконання потерпілим трудових (посадових) обов'язків за режимом роботи підприємства (зокрема, у відрядженні);

перебування на робочому місці, на території підприємства або в іншому місці, пов'язаному з виконанням трудових обов'язків чи завдань роботодавця, починаючи з моменту прибуття потерпілого на підприємство до його відбуття, який необхідно фіксувати відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку, у тім числі протягом робочого та надурочного часу;

підготовки до роботи та приведення в порядок після закінчення роботи знарядь виробництва, засобів захисту, одягу, а також виконання заходів особистої гігієни, пересування територією підприємства перед початком роботи й після її закінчення;

виконання завдань роботодавця у неробочий час, під час відпустки, у вихідні, святкові та неробочі дні за його письмовим розпорядженням;

проїзду на роботу чи з роботи на транспортному засобі, що належить підприємству, або на іншому транспортному засобі, наданому роботодавцем відповідно до укладеного договору;

використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства з дозволу або за письмовим дорученням роботодавця чи керівника робіт;

виконання дій в інтересах підприємства, на якому працює потерпілий, зокрема дій щодо запобігання аваріям або рятування людей та майна підприємства, будь-яких дій за дорученням роботодавця, участі у спортивних змаганнях, інших масових заходах та акціях, запланованих підприємством самостійно або за рішенням вищих органів за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця;

ліквідації наслідків аварії, надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовує підприємство;

надання підприємством шефської (благодійної) допомоги іншим підприємствам, установам, організаціям за наявності відповідного рішення (наказу, розпорядження тощо) роботодавця;

перебування потерпілого у транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, у тім числі під час змінного відпочинку, якщо настання нещасного випадку пов'язане з виконанням потерпілим трудових обов'язків або з впливом на нього небезпечних чи шкідливих виробничих чинників або середовища;

прямування потерпілого до об'єкта (між об'єктами) обслуговування за затвердженими маршрутами або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця;

прямування потерпілого до/чи з місця відрядження згідно з визначеним завданням, у тім числі на транспорті будь-якого виду та форми власності;

раптової смерті потерпілого внаслідок гострої серцево-судинної недостатності під час перебування на підземних роботах або після підйому потерпілого на поверхню з цією ознакою, що підтверджено медичним висновком;

скоєння самогубства працівником плавскладу на судах морського, річкового та рибпромислового флоту в разі перевищення обумовленого колективним договором терміну перебування у рейсі або його смерті під час перебування у рейсі внаслідок впливу психофізіологічних, небезпечних чи шкідливих виробничих чинників;

оголошення потерпілого померлим унаслідок його зникнення, пов'язаного з нещасним випадком, під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків;

заподіяння тілесних ушкоджень іншою особою або вбивство потерпілого під час виконання обов'язків або дій в інтересах підприємства, незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків з'ясування потерпілим та

іншою особою особистих стосунків невиробничого характеру, що підтверджено висновком компетентних органів;

одержання потерпілим травми або інших ушкоджень внаслідок погіршення стану його здоров'я, яке сталося під впливом небезпечного виробничого чинника чи середовища у процесі виконання трудових (посадових) обов'язків, що підтверджено медичним висновком;

раптового погіршення стану здоров'я потерпілого під час виконання трудових (посадових) обов'язків унаслідок впливу небезпечних чи шкідливих виробничих чинників та/або важкості чи напруженості трудового процесу, що підтверджено медичним висновком, або у разі не проходження ним обов'язкового медичного огляду, передбаченого законодавством, якщо виконувана робота протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку про стан його здоров'я;

перебування потерпілого на території підприємства або в іншому місці роботи під час перерви для відпочинку та харчування (її встановлюють згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства), технологічної перерви, а також під час перебування потерпілого на території підприємства у зв'язку з проведенням виробничої наради, отриманням заробітної плати, проходженням обов'язкового медичного огляду тощо або проведенням з дозволу чи за ініціативою роботодавця професійних та кваліфікаційних конкурсів, спортивних змагань та тренувань чи заходів, передбачених колективним договором, якщо настання нещасного випадку пов'язано з впливом небезпечних чи шкідливих виробничих чинників, що підтверджено медичним висновком;

впливу на здоров'я потерпілого шкідливих чи небезпечних виробничих чинників, унаслідок яких у нього виявлено професійне захворювання.

За інших обставин нещасний випадок визнають таким, що не пов'язаний із виробництвом, зокрема, якщо він стався:

за місцем постійного проживання на території польових і вахтових селищ;

під час використання потерпілим в особистих цілях транспортних засобів та обладнання підприємства (крім випадків, що стались унаслідок їхньої несправності);

внаслідок отруєння алкоголем, наркотичними чи отруйними речовинами, за наявності відповідного медичного висновку, якщо це не пов'язане із використанням цих речовин у виробництві чи порушенням вимог безпеки щодо їхнього використання і транспортування, або якщо потерпілого, який перебував у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння, до нещасного випадку відсторонили від роботи відповідно до вимог правил внутрішнього трудового розпорядку;

у разі підтвердженого відповідним медичним висновком алкогольного, наркотичного чи токсичного отруєння, не зумовленого виробничим процесом, яке стало головною причиною нещасного випадку за відсутності технічних чи організаційних причин його настання;

під час вчинення кримінального правопорушення, що підтверджено обвинувальним вироком суду;

у разі природної смерті або самогубства, що засвідчено висновками судово-медичної експертизи та/або відповідною постановою про закриття кримінального провадження.

Роботодавець протягом доби надсилає затверджені акти за формами Н-5 і Н-1 потерпілому або особі, яка представляє його інтереси, виконавчій дирекції Фонду соціального страхування за місцем знаходження підприємства, керівникові служби охорони праці підприємства, територіальному органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці, первинній організації профспілки, представник якої брав участь у роботі комісії.

Копії актів за формою Н-5 і Н-1 надсилають також в органи управління підприємства, а у разі його відсутності – місцевій держадміністрації.

У разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) копію акта за формою Н-1 надсилають у заклад Державної санітарно-епідеміологічної служби, який здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством і веде облік випадків гострих професійних захворювань (отруєнь).

3. Спеціальне розслідування нещасного випадку

У випадку отримання інформації про нещасний випадок, який підпадає під спеціальне розслідування, роботодавець протягом однієї години з використанням засобів зв'язку та протягом трьох годин на паперовому носії повідомляє про нього:

територіальний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці;

орган прокуратури за місцем настання нещасного випадку;

орган управління підприємства (якщо його немає – місцеву держадміністрацію);

заклад Державної санітарно-епідеміологічної служби у разі професійних захворювань чи отруєнь;

первинну профспілкову організацію;

орган галузевої профспілки;

орган з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій за місцем настання нещасного випадку у разі потреби.

Роботодавець створює належні умови для проведення спеціального розслідування (робить за необхідності фотознімки місця, де стався нещасний випадок, надає комісії технічну документацію, транспортні засоби, засоби зв'язку, приміщення, забезпечує проведення лабораторних досліджень, друкує та тиражує матеріали розслідування) та компенсує витрати, пов'язані з діяльністю спеціальної комісії та залучених до її роботи спеціалістів.

Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло п'ять і більше осіб або травмовано десять і більше осіб, провадить

спеціальна комісія, утворена спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

До складу комісії входять:

керівник цього органу;

керівники органу управління підприємства;

місцевого органу виконавчої влади;

галузевого або територіального об'єднання профспілок;

представники роботодавця;

відповідних первинних організацій профспілок;

уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці (у разі відсутності на підприємстві профспілки);

представники відповідного органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій;

закладів та установ охорони здоров'я та інших органів (у разі необхідності).

Якщо в груповому нещасному випадку загинуло від двох осіб і більше, то розслідування провадить спеціальна комісія, створена спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці, або за його дорученням – територіальний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці; інші нещасні випадки розслідує спеціальна комісія, яку створює територіальний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці за місцем знаходження підприємства.

До складу цієї спеціальної комісії входять:

посадова особа територіального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці (голова комісії);

представник страхування за місцем знаходження підприємства;

представник органу управління підприємства, а якщо його немає – місцевої адміністрації;

керівник служби охорони праці підприємства або інший представник роботодавця;

представники первинної профспілкової організації та профспілкового органу вищого рівня;

представник установи Державної санітарно-епідеміологічної служби за місцем знаходження підприємства у разі професійного захворювання (отруєння).

Комісія в десятиденний термін повинна здійснити спеціальне розслідування й оформити його матеріали у вигляді актів, які оформляє комісія у разі звичайного розслідування.

Окрім цих актів, комісія додає до матеріалів розслідування:

протокол огляду місця, де стався нещасний випадок;

ескіз місця (плани, схеми, фотознімки), де стався нещасний випадок;

висновок експертної комісії, якщо проводили експертизу;

медичний висновок про причини смерті і ступінь тяжкості травми потерпілого, а також про стан алкогольного, токсичного чи наркотичного сп'яніння;

протоколи опитування та пояснювальні записки потерпілих та свідків, копії документів про проходження потерпілим навчання та інструктажів з охорони праці; витяги із законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці, вимоги яких були порушені;

довідку про матеріальну шкоду, заподіяну внаслідок нещасного випадку, та про надання потерпілому чи членам його сім'ї матеріальної допомоги.

У п'ятиденний термін після затвердження актів розслідування керівником територіального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці роботодавець надсилає матеріали розслідування в установи, представники яких брали участь у розслідуванні, а акти за формою Н-5, Н-1 – потерпілому, членам його сім'ї або особі, яка представляє його інтереси, виконавчій дирекції Фонду соціального страхування за місцем знаходження підприємства, територіальному органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Роботодавець також у п'ятиденний термін видає наказ про виконання запропонованих спеціальною комісією заходів щодо запобігання виникненню подібних випадків, притягує до відповідальності працівників, які допустили порушення законодавства.

У разі незгоди роботодавця чи потерпілого (особи, яка представляє його інтереси) з висновками актів розслідування зацікавлена сторона може звернутись зі скаргою до територіального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці. Рішення (припис) посадової особи територіального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці можна оскаржити у судовому порядку. На час розгляду справи у суді дія припису посадової особи територіального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці припиняється.

Матеріали розслідування та спеціального розслідування нещасних випадків підлягають зберіганню протягом 45 років.

Якщо нещасний випадок стався з особою, яка забезпечує себе роботою самостійно, розслідування організовує виконавча дирекція страхування за місцем настання нещасного випадку. Створюється комісія у складі не менше трьох осіб: представників страхових організацій, райдержадміністрації, профспілкової організації. Затверджені акти розслідування за формою Н-5 і Н-1 комісія надсилає потерпілому або особі, яка представляє його інтереси. Акт розслідування за формою Н-1 надсилають місцевій райдержадміністрації, територіальному органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці, профспілковій організації, представник якої брав участь у роботі комісії.

Розслідування нещасних випадків, які сталися з працівниками, що перебували у відрядженні за кордоном, провадять відповідно до вимог порядку про розслідування нещасних випадків (тобто, так само як в Україні), якщо інше не передбачене міжнародними договорами.

Розслідування нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами під час навчально-виховного процесу, в тому числі під час практики на підприємстві під керівництвом представників навчального закладу проводять відповідно до порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, затвердженого Міністерством освіти і науки України.

Розслідування нещасних випадків, що стались з працівниками під час переміщення на роботу чи з роботи пішки, на громадському чи власному транспортному засобі, здійснюють згідно з порядком розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 270 від 22 березня 2001 р.

4. Розслідування професійних захворювань

Усі випадки хронічних професійних захворювань, незалежно від терміну їхнього настання, підлягають розслідуванню. Захворювання вважають професійним, якщо, відповідно до процедури, встановлено зв'язок захворювання з умовами праці установами та закладами, які мають право встановлювати остаточний діагноз професійних захворювань.

Спеціалізовані профпатологічні лікувально-профілактичні заклади стосовно кожного хворого складають повідомлення про професійне захворювання (отруєння) за формою П-3.

Повідомлення за формою П-3 протягом трьох днів після встановлення діагнозу надсилають:

- керівникові підприємства, шкідливі виробничі чинники на якому спричинили виникнення професійного захворювання;

- закладові Державної санітарно-епідеміологічної служби, який здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд за підприємством;

- робочому органів виконавчої дирекції Фонду за місцезнаходженням підприємства;

- профпатологу, який скерував хворого до спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу.

Розслідування випадку професійного захворювання провадять протягом десяти робочих днів після утворення комісії з розслідування. За результатами розслідування комісія складає акт проведення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання за формою П-4. Акт за формою П-4 є документом, в якому зазначають основні умови, обставини і причини виникнення професійного захворювання, заходи щодо запобігання розвитку професійного захворювання та забезпечення нормалізації умов праці, а також встановлюють осіб, які не виконали відповідних вимог законодавства про охорону праці і про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Акт за формою П-4 складають протягом трьох днів після закінчення розслідування у шести примірниках та надсилають хворому, робочому органу виконавчої дирекції Фонду, первинній організації профспілки або уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці (у разі, коли профспілка на підприємстві відсутня), вищому профспілковому органу, профпатологу, який скерував хворого до спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу, підприємству.

Акт за формою П-4 разом з матеріалами розслідування зберігають на підприємстві, в закладі Державної санітарно-епідеміологічної служби та робочому органі виконавчої дирекції Фонду протягом 45-ти років.

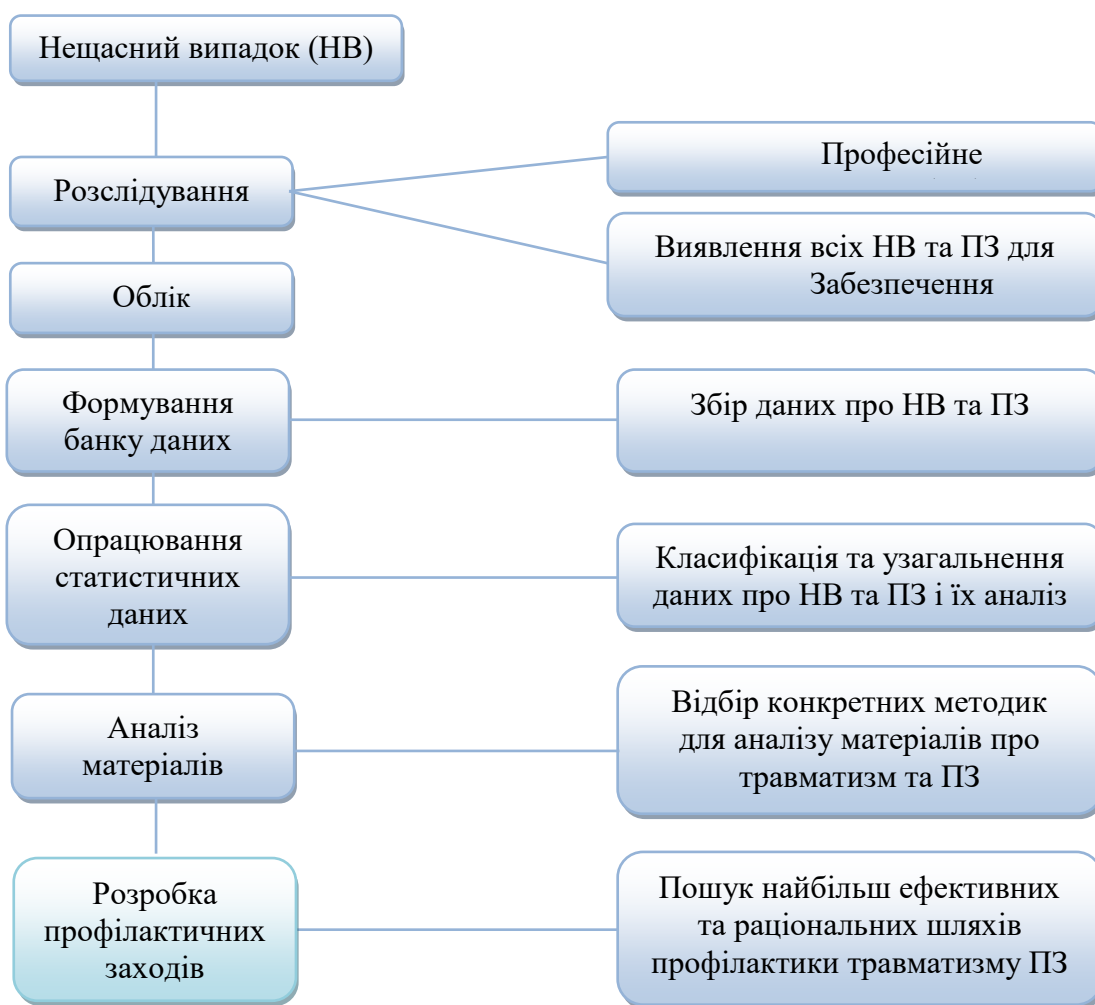

Рисунок 10 – Структурна схема етапів аналізу нещасних випадків та професійних захворювань

Розслідування випадку професійного захворювання провадять протягом десяти робочих днів після утворення комісії з розслідування. За результатами розслідування комісія складає акт проведення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання за формою П-4. Акт за

формою П-4 є документом, в якому зазначають основні умови, обставини і причини виникнення професійного захворювання, заходи щодо запобігання розвитку професійного захворювання та забезпечення нормалізації умов праці, а також встановлюють осіб, які не виконали відповідних вимог законодавства про охорону праці і про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Акт за формою П-4 складають протягом трьох днів після закінчення розслідування у шести примірниках та надсилають хворому, робочому органу виконавчої дирекції Фонду, первинній організації профспілки або уповноваженій найманими працівниками особі з питань охорони праці (у разі, коли профспілка на підприємстві відсутня), вищому профспілковому органу, профпатологу, який скерував хворого до спеціалізованого профпатологічного лікувально-профілактичного закладу, підприємству.

Акт за формою П-4 разом з матеріалами розслідування зберігають на підприємстві, в закладі Державної санітарно-епідеміологічної служби та робочому органі виконавчої дирекції Фонду протягом 45-ти років.

За ознак стійкої втрати професійної працездатності внаслідок професійного захворювання лікувально-профілактичний заклад, що надає медичну допомогу працівникам підприємства, на якому працює хворий, або лікувально-профілактичний заклад за місцем його проживання скерує хворого на медико-соціальну експертну комісію для встановлення ступеня стійкої втрати професійної працездатності.

4. Розслідування нещасних випадків як один із заходів їхнього запобігання

Розслідування нещасних випадків на виробництві здійснюють відповідно до нормативно-правових документів, які б мали гарантувати об'єктивне та своєчасне розслідування кожного нещасного випадку та належний соціальний захист потерпілих на виробництві. Розслідування нещасних випадків розглядають як ефективний профілактичний захід щодо їхнього запобігання.

Чинні нормативно-правові документи з питань розслідування нещасних випадків на виробництві розроблені на основі концепції абсолютної безпеки виробничого середовища, яка передбачала, що за дотримання певних норм та правил можна досягти абсолютної безпеки.

Головну увагу під час розслідування нещасних випадків, відповідно до чинних документів, приділяють визначенню норми чи правила, які було порушено. Про виявлені порушення вказують в актах за формою Н-1 (пункт 7) і Н-5 (пункт 4). На їхній підставі комісія з розслідування зобов'язана запропонувати заходи щодо усунення безпосередніх причин нещасного випадку (пункт 5 акту за формою Н-5). Нещасний випадок не є одномоментною статичною небезпечною подією, отож усунення виявлених безпосередніх порушень не завжди в майбутньому гарантує безпеку на робочому місці, де

трапився нещасний випадок, а часто, навпаки, сприяє розвитку інших нещасних випадків через послаблення уваги до безпеки на цьому робочому місці унаслідок начебто вжитих заходів, які б мали запобігти нещасним випадкам.

Відповідно до *концепції допустимого ризику*, яка наприкінці ХХ ст. прийшла на зміну концепції абсолютної безпеки, будь-яке виробниче середовище володіє потенційними небезпеками, які розвиваються як у просторі, так і в часі та за певних обставин можуть реалізуватися до нещасних випадків. Тому зі зміною концепції забезпечення безпеки життєдіяльності необхідно змінювати і підходи до розслідування нещасних випадків на виробництві, щоб забезпечити його вагомий роль у їхньому запобіганні.

Перспективним у вирішенні цього питання є ризик-орієнтований підхід, суть якого полягає у вивченні логічної схеми розвитку нещасного випадку як сукупності послідовних, паралельних (одночасних) чи послідовно-паралельних небезпечних подій, які за випадкового збігу можуть спричинити нещасний випадок.

За даними Державної служби України з питань праці, проведений аналіз стану промислової безпеки в Україні за 2021–2022 роки, свідчить, що кількість нещасних випадків, пов'язаних із виробництвом, порівняно з 2021 роком зменшилась на 14% або на 475 нещасних випадків (у 2022 році травмовано 2 919 осіб, у 2021 році – 3394 особи), а кількість нещасних випадків зі смертельним наслідком, пов'язаних із виробництвом, за 2022 рік порівняно з 2021 роком зменшилась на 28%, або на 85 нещасних випадків (у 2022 році смертельно травмовано 214 осіб, у 2021 році – 299 осіб).

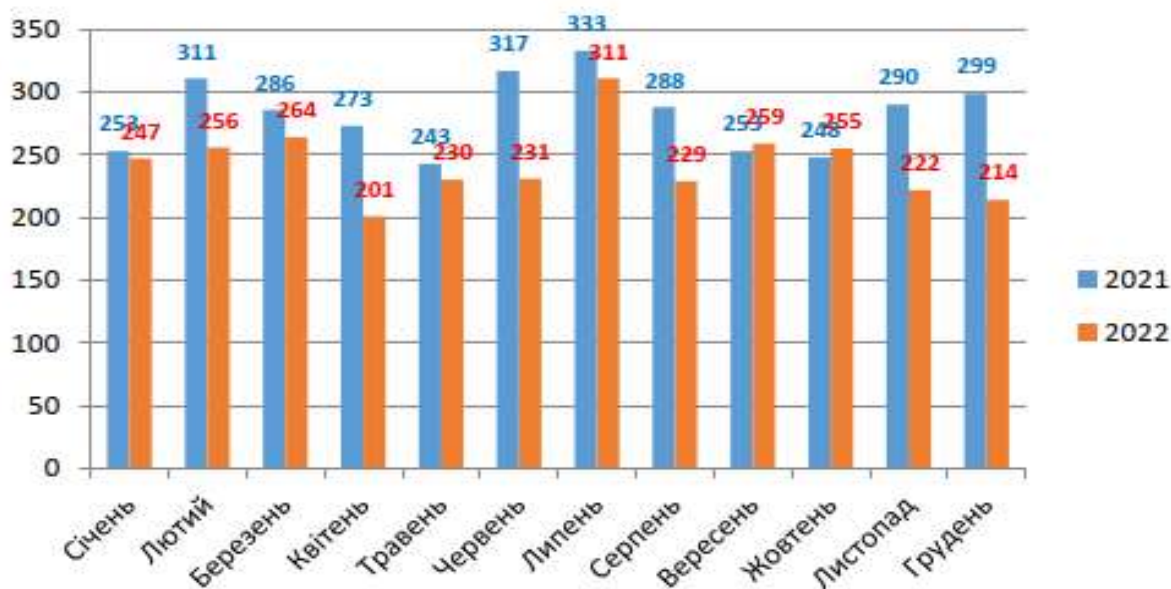

Рисунок 6 – Розподіл випадків виробничого травматизму у 2021-2022 роках за місяцями (кількість осіб)

Психофізіологічні чинники найчастіше зумовлені психофізіологічними особливостями працівників, їхнім способом життя, зловживанням алкоголем, психологічним мікрокліматом у колективі тощо.

До психофізіологічних причин належать:

грубі помилки в роботі, пов'язані з втомою;
недостатня увага під час роботи;
монотонні умови праці;
порушення правил безпечного виконання робіт, трудової та виробничої дисципліни;

компоновка робочого місця без урахування анатомічних особливостей людини.

Стандарт OHSAS 18001 встановлює вимоги до системи управління охороною праці, які можуть бути застосовні до організацій будь-якого типу і розміру. Впровадження такої системи дозволить організації сформулювати політику в галузі охорони праці, встановити цілі та процеси для виконання зобов'язань, передбачених політикою в сфері охорони праці, а також здійснити заходи для поліпшення результативності та продемонструвати відповідність СУОП вимогам OHSAS 18001.

Система управління охороною праці для усунення або мінімізації ризиків для працівників та інших зацікавлених сторін, які можуть піддаватися небезпекам, що пов'язані з діяльністю організації.

Політика у сфері охорони праці повинна відповідати характеру і масштабу ризиків, які існують в організації у сфері охорони праці. Організація повинна:

розробити, впровадити та виконувати процедури для постійної ідентифікації небезпек, оцінки ризиків та визначення необхідних заходів в сфері управління;

документально оформляти і оновлювати результати ідентифікації небезпек, оцінки ризиків та встановлених заходів управління в сфері охорони праці;

гарантувати, що ризики у сфері охорони праці та встановлені заходи управління розглядаються при розробці, впровадженні та функціонуванні системи управління охороною праці;

визначити операції та види діяльності, пов'язані з ідентифікованими небезпеками, для яких необхідне впровадження заходів щодо управління ризиками.

Лекція 8. Вимоги безпеки праці під час гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт за наявності небезпечних речовин

План

Вступ

1. Особливості безпеки праці в зонах хімічного забруднення та осередках

хімічного ураження.

1.1. Зони хімічного забруднення та осередки хімічного ураження. Вимоги допуску до виконання робіт, пов'язаних із НР.

1.2. Виконання робіт із ліквідування пожежі, аварії з наявністю НР.

2. Режим роботи особового складу пожежно-рятувальних підрозділів у засобах індивідуального захисту (ЗІЗ) у зоні хімічного забруднення.

3. Напрямки безпеки особового складу аварійно-рятувальних підрозділів під час виконання завдань за призначенням.

4. Додаткові заходи безпеки під час гасіння пожеж та ліквідування аварійних та надзвичайних ситуацій.

Література

1. Чернецький В. В., Мандрик О. М, Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецького. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. – 327 с.
2. Охорона праці у сфері професійної діяльності / Укладачі: С. Ю. Рагімов, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, А. Б. Феценко. – Х. : НУЦЗУ, 2023. – 262 с.
3. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.
4. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.

Вступ

Вимоги безпеки стосуються характеру дій під час гасіння пожеж, ліквідування надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних робіт на об'єктах, територіях і транспорті з кислотами, хімічно небезпечними, отруйними, вибуховими, легкозаймистими та іншими небезпечними речовинами (НР), які в силу своїх властивостей і особливостей за наявності певних факторів у процесі виробництва, зберігання, використанням та транспортування можуть завдати шкоди навколишньому природному середовищу, послужити причиною вибуху, пожежі чи пошкодження транспортних засобів, будинків і споруд, а також загибелі, травмування, отруєння, опіків чи захворювання людей, тварин та птахів, а саме:

небезпечними хімічними речовинами (НХР), що зберігаються у газоподібному або рідкому стані, які в момент викидання, виливання переходять у газоподібний стан і створюють первинну або/і вторинну хмару НХР;

вибухонебезпечними речовинами (ВР), що зберігаються у твердому стані; легкозаймистими речовинами (ЛЗР), що зберігаються у рідинному або твердому стані.

1. Особливості безпеки праці в зонах хімічного забруднення та осередках хімічного ураження

1.1. Зони хімічного забруднення та осередки хімічного ураження. Вимоги допуску до виконання робіт, пов'язаних із НР

Під час гасіння пожеж, проведення аварійно-рятувальних робіт, ліквідування наслідків надзвичайних ситуацій, аварій, пов'язаних із виробництвом, зберіганням, транспортуванням НР, може виникнути складна обстановка з утворенням зон хімічного забруднення та осередків хімічного ураження, що здатна призвести до ураження людей, тварин, за якої на стан здоров'я і життя особового складу підрозділів можуть впливати такі *основні небезпечні і шкідливі фактори*:

- наявність великої кількості людей, які потребують допомоги, і виникнення серед них паніки;

- складне планування приміщень;

- розповсюдження вогню у пустотах, конструкціях, каналах, системах пневмотранспорту, через віконні прорізи, лоджії, балкони, по горючих матеріалах, технологічному обладнанню як за вертикальним, так і за горизонтальним напрямками;

- швидке зростання температури та переміщення теплових потоків у напрямку відкритих прорізів;

- наявність займистих та горючих речовин (ЗР та ГР), можливість розливання та викидання нафтопродуктів;

- термічне розкладання хімікатів із виділенням НХР, горючих газів і сильних окислювачів;

- утворення вибухонебезпечних газоповітряних, пароповітряних сумішей та сумішей пари з повітрям внаслідок термічного розкладання речовин та матеріалів;

- виділення диму, токсичних продуктів та швидке їхнє поширювання;

- можливість викиду радіоактивних та небезпечних хімічних речовин;

- наявність обладнання під електричною напругою, пошкодження ізоляції електропроводів та самого електрообладнання,

- вибухи ємностей, що перебувають під тиском;

- руйнування ємностей і технологічних установок з хімічними речовинами з поширенням на великі площі;

- деформація і обвалення конструктивних елементів будівель, споруд, технологічного обладнання;

- виробництво вибухо-, пожежонебезпечних сумішей;

- руйнування конструктивних елементів будівель;

- утворення хмари отруйних речовин та її поширення на значну територію;

- скупчення пари отруйних речовин у підвалах та низьких місцях;

- потрапляння небезпечних речовин у природні джерела водопостачання та інженерно-комунікаційні споруди;

- ураження працівників уламками конструкцій та осколками, а також опіки

та отруєння токсичними продуктами;

можливість травмування частинами транспортних засобів до яких застосовують інструменти;

отримання травмування інструментом;

травмування від вторинних факторів аварії: отруєння хімічно-небезпечними речовинами, парами паливно-мастильних матеріалів, опромінення тощо;

наявність у будівлях великої кількості культурних, наукових та інших цінностей, гасіння яких потребує специфічних засобів;

відсутність джерел протипожежного водопостачання або їх несправність; наявність інших непередбачуваних несприятливих факторів.

До виконання робіт, пов'язаних із НР, допускаються особи, які:

пройшли медичний огляд відповідно до встановленого порядку і не мають медичних протипоказань;

пройшли навчання та перевірку знань із тих видів рятувальних робіт, що будуть виконувати, і мають відповідні посвідчення;

атестовані на здатність до проведення аварійно-рятувальних робіт;

мають допуск до роботи в ЗІЗОД (ЗІЗ органів дихання) та не мають медичних протипоказань;

навчені безпечним методам та прийомам роботи з аварійно-рятувальним інструментом, знають конструктивні особливості різних транспортних засобів.

Під час виконання завдань за призначенням особовий склад зобов'язаний:

виконувати вимоги правил безпеки праці, поведження з рятувальним спорядженням, обладнанням;

користуватись індивідуальними та колективними рятувальними засобами і засобами колективного та індивідуального захисту;

не допускати невиправданих ризиків;

дотримуватись вимог санітарних норм та особистої гігієни;

під час роботи з небезпечними речовинами не вживати їжу, не пити, не курити;

перед вживанням їжі, питтям та курінням залишити зону дії небезпечних речовин, вимити руки та обличчя водою з милом, прополоскати рот водою;

не допускати потрапляння небезпечних речовин на відкриті частини тіла, одяг і взуття;

уразі випадкового потрапляння небезпечних речовин на відкриті частини тіла, терміново видалити за допомогою ватних тампонів, а потім ці місця промити мильною водою;

не відкривати люки й кришки бункерів і резервуарів, що перебувають під тиском, не розкривати нагнітальні клапани насосів, запобіжні й редуційні клапани, не вигвинчувати манометри;

не залишати без охорони евакуйовані з місця пожежі, аварії НР;

не розпочинати роботу в голодному, хворобливому або стомленому стані, у стані алкогольного, наркотичного або медикаментозного сп'яніння;

протягом виконання робіт слідкувати за самопочуттям. При настанні

стомленості, сонливості, раптового болю, не примушувати себе продовжувати роботу, а залишити роботу, використати медичні препарати з аптечки, або звернутись за допомогою до присутніх осіб.

Залежно від виду НР для проведення пошукових, аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт, гасіння пожеж особовий склад аварійно-рятувальних служб забезпечується спеціальним одягом, спорядженням і засобами індивідуального захисту.

Не можна покладати на рятувальників під час гасіння пожеж, ліквідування аварій та виконання аварійно-рятувальних робіт не передбачених для них обов'язків.

Під час слідування пожежно-рятувальних та аварійно-рятувальних підрозділів до місця виклику необхідно прямувати найкоротшим маршрутом, враховуючи можливі зони хімічного забруднення, напрям вітру, тощо.

До об'єкта прибувати тільки з навітряної сторони за заздалегідь визначеними під'їздами. У разі неможливості під'їзду до об'єкта з навітряної сторони, особовому складу, який прибуває до місця виклику, необхідно одягнути ізолювальний захисний одяг та ізолювальні засоби захисту органів дихання.

Автотехніку необхідно розмішувати на безпечній відстані від місця вибуху, викидання (виливання) НР.

Перед початком виконання завдань за призначенням старша посадова особа підрозділу служби цивільного захисту – КГП чи КР – із залученням фахівців об'єкта та штабу з ліквідування пожежі (аварії), має *провести інструктаж особового складу щодо заходів безпеки під час ліквідування аварії, проведення АРР чи гасіння пожежі за наявності НР та щодо дій у зоні хімічного забруднення і отримати від уповноваженого керівника робіт із ліквідування НС (аварії) або штабу з ліквідування НС (аварії) чи адміністрації об'єкта письмовий допуск на гасіння пожежі та (або) ліквідування наслідків аварії у зоні забруднення НР.*

Перед початком роботи слід перевірити комплектність та справність засобів захисту, гідравлічного (пневматичного) інструмента, пожежно-рятувального обладнання, що буде використовуватись.

1.2. Виконання робіт із ліквідування пожежі, аварії з наявністю НР

Під час виконання робіт із ліквідування пожежі, аварії з наявністю НР необхідно забезпечити виконання вимог Правил безпеки праці, Інструкцій, відомчих нормативних документів, вимог безпеки праці, відображених у планах локалізації і ліквідації аварії, документах оперативного реагування, аварійних картках, інструкціях та правилах безпеки праці для конкретних об'єктів.

Під час проведення розвідки в зоні хімічного забруднення або у разі загрози викидання НР особовий склад використовує ізолювальний газохімічний одяг та ізолювальні засоби захисту органів дихання і зору. Використання особовим складом фільтрувальних засобів захисту органів дихання під час проведення розвідки заборонене.

Розвідка на об'єкті за наявності *НР* обов'язково включає в себе хімічну розвідку, яка проводиться з моменту отримання повідомлення про пожежу чи аварію до повної ліквідації пожежі та зони хімічного забруднення. *Хімічну розвідку проводять групи розвідки у складі не менше 3-х осіб, одна з яких є хіміком-розвідником, і починають з розвідки осередку аварії.*

Під час розвідки, крім виконання основних завдань, необхідно встановити:

загрозу вибуху, руйнування, деформування технологічного обладнання і комунікацій;

наявність запірної та дихальної арматури в технологічних апаратах, комунікаціях і ємностях, проходження трас електричних кабелів і контрольно-вимірювальних приладів, наявність у будівлях і спорудах металевих несучих конструкцій та заходи, яких ужито для їхнього захисту;

наявність спеціальних засобів гасіння пожежі на об'єкті, можливість і доцільність їхнього застосування, а також повторне їхнє використання після заправлення вогнегасними речовинами;

наявність, кількість і місцезнаходження хімічних речовин, здатних спричинити вибух, опіки, отруєння, бурхливе термічне розкладання або викид агресивних і отруйних мас, способи захисту чи видалення цих речовин з небезпечної зони;

наявність та місце розташування речовин, що здатні інтенсивно взаємодіяти на відкритому повітрі з водою, лугами, кислотами, вогнегасними та іншими речовинами;

заходи безпеки під час виконання завдань за призначенням;

місця укриття особового складу та техніки у разі вибуху, викидання *НР* тощо;

місця можливого виникнення пожежі чи вибуху у разі відключення електроенергії, води, пари, інертних газів, подавання холодоагентів;

апарати, обладнання і трубопроводи, що нагріваються за умовами технології до високих температур;

технологічні установки, негайна аварійна зупинка яких неможлива за технічних умов;

загрозу переходу вогню чи поширення аварії до сусідніх цехів, установок, можливість і доцільність перекриття вентиляційних систем та виробничих комунікацій, можливість видалення горючих речовин, зниження тиску і температури в технологічних апаратах;

пропускну здатність промислової каналізації і можливість виведення води з території цеху (установки) під час тривалого гасіння.

*Особовий склад у ході проведення розвідки на об'єкті (території) за наявності *НР* зобов'язаний:*

з'ясувати у адміністрації об'єкта властивості *НР*, у якій кількості, де і як зберігаються (містяться), загрозу і розміри хімічної небезпеки, визначити термін перебування особового складу у забрудненій зоні та вирішити, які вогнегасні речовини використовувати;

при виборі вогнегасної речовини враховувати її здатність до взаємодії з *НР* та можливі наслідки цієї взаємодії;

мати необхідні засоби індивідуального захисту, спорядження та устаткування, рятувальні пристрої, прилади освітлення, зв'язку, а також необхідний аварійно-рятувальний інструмент;

використовувати за можливості найкоротші та найбезпечніші шляхи розвідування;

проводити роботи з рятування людей у разі виникнення безпосередньої небезпеки для них, при цьому необхідно мати додаткові (резервні) засоби індивідуального захисту органів дихання та зору для постраждалих осіб;

надавати домедичну допомогу потерпілим;

дотримуватись вимог безпеки праці та правил роботи в ЗІЗ;

вживати за можливості, одночасно з розвідкою заходів щодо гасіння пожежі, захисту майна всіма доступними засобами;

вчасно доповідати у встановленому порядку про результати розвідки й отриману в її ході інформацію.

Під час гасіння пожеж, ліквідування аварій на об'єктах (територіях) за наявності НР необхідно:

екіпірувати особовий склад наявними в підрозділі ЗІЗ, приладами хімічної розвідки;

спільно з адміністрацією об'єкта забезпечити особовий склад газохімічним одягом закритого типу та використовувати ізолювальні засоби захисту органів дихання і зору;

організувати роботу штабу, включивши до його складу представників адміністрації об'єкта (населеного пункту), отримати від них відповідні письмові допуски на гасіння пожежі та (або) ліквідування наслідків аварії;

спільно із спеціальними службами об'єкта вжити заходів щодо рятування людей;

організувати виконання робіт мінімальною кількістю особового складу, захищеного ЗІЗ;

роботу особового складу організувати у три зміни: перша – працює в забрудненій зоні, друга – перебуває на межі забрудненої зони, третя – в резерві;

організувати розміщення пожежно-рятувальної техніки за межами хімічного забруднення з навітряного боку на безпечній відстані від місця викидання *НР* з урахуванням прогнозованої зміни розмірів і напрямку розповсюдження зони хімічного забруднення;

враховувати рекомендації і вказівки адміністрації та інженерно-технічного персоналу об'єкта щодо безпечного виконання робіт під час гасіння пожежі, ліквідування аварії чи проведення аварійно-рятувальних робіт;

встановити контроль за концентрацією *НР* у повітрі, для чого залучити інженерно-технічний персонал об'єкта або інші служби відповідно до плану ліквідації аварії;

під час проведення оперативних дій враховувати напрямок поширення хмари *НР* та вжити заходів щодо евакуації людей і тварин із підвітряної

сторони;

гасіння пожежі починати з визначення вирішального напрямку оперативних дій;

під час проведення оперативного розгортання і оперативних дій уникати низьких місць, де можливе накопичування парів *НР*;

застосування води, повітряно-механічної піни, інших вогнегасних і нейтралізуючих речовин на поверхні *НР* та напрямок подачі водяних струменів обов'язково узгодити з керівництвом об'єкта, де сталась аварія (пожежа);

організувати подачу вогнегасних речовин із максимально можливої відстані, з навітряного боку;

не подавати воду в місця витікання та на поверхню концентрованих мінеральних кислот, інших *НР*, які, вступаючи в реакцію з водою вибухають, спалахують, тощо;

не прокладати рукавні лінії по розливах кислот та інших *НР*;

використовувати джерела водопостачання, що розташовані з навітряної сторони;

не використовувати джерела водопостачання, що забруднені *НР*;

для зниження концентрації та осадження парів та хмари *НР* зрошувати об'єм приміщень (ділянок) розпиленою водою та за можливості залучати до цього служби об'єкта;

для створення водяної завіси для обмеження поширення хмари *НР* використовувати стаціонарні чи лафетні стволи, забезпечити особовий склад, задіяний до виконання цього завдання, захисним одягом що передбачає одночасний захист ізолювальних протигазів;

неушкоджені ємності з *НР* евакуювати від місця пожежі, аварії, а якщо це неможливо – не допустити їхнього нагрівання за допомогою створення водяної завіси або зрошення, при цьому не допускати потрапляння води в середину ємностей;

для скорочення тривалості перебування особового складу в зоні хімічного забруднення, за можливості, закріплювати пожежні стволи за елементи конструкцій споруд та обладнання, насамперед використовувати стаціонарні чи лафетні стволи;

організувати прибирання із зони аварії горючих (хімічно активних) матеріалів або захистити їх від потрапляння на них кислот чи інших *НР*;

за потреби місця, де розлилися небезпечні речовини, обваловувати, речовини з пошкоджених ємностей перекачувати у непошкоджені та інші придатні для цього ємності з наступною дегазацією пошкоджених;

проводити розчинення розлитих небезпечних речовин водою, якщо вони не вступають із нею в реакцію;

встановити взаємодію зі службами, що залучені згідно з планом залучення сил і засобів для організації спеціальної хімічної розвідки;

застосувати засоби гасіння з урахуванням характеру речовин, що горять;

організувати гасіння за допомогою об'єктових установок пожежогасіння;

врахувати вказівки обслуговуючого персоналу, а також метеорологічні

умови;

забезпечити одночасно з гасінням пожежі охолодження конструкцій будівель, технологічних установок і апаратів, яким загрожує дія високих температур;

не допускати потрапляння води на апарати, обладнання і трубопроводи, які за умовами технологічного процесу працюють за високих температур під тиском;

захист і охолодження цих апаратів, обладнання та трубопроводів узгоджувати з фахівцями об'єкта;

вжити заходів щодо охолодження комунікацій, апаратів і трубопроводів з факельним горінням газу до повного припинення його надходження;

організувати подавання розпилених струменів на захист і охолодження апаратів та трубопроводів, покритих тепловою ізоляцією, не руйнуючи її;

виставити пости і дозори на автомобілях із засобами гасіння для ліквідування нових осередків пожежі, що можуть виникнути під час вибуху;

вжити заходів щодо створення загороджувальних валів із піску, землі та гравію для попередження розтікання горючих рідин і речовин, що плавляться;

у разі тривалих робіт і за неможливості відведення води з території цеху (установки) через промислову каналізацію спільно з відповідальним керівником робіт із ліквідування аварії забезпечити відведення води, використовуючи техніку і підручні засоби;

для уникнення вибуху у разі загрози переходу чи поширювання аварії на технологічні апарати, що працюють під вакуумом, вжити заходів щодо їхнього заповнення водяною парою чи інертним газом та інтенсивно охолоджувати;

визначити позиції ствольників та техніки з навітряного боку;

визначити місце проведення дегазації особового складу та техніки;

дегазацію дільниць забруднення проводити до безпечної концентрації;

призначити відповідального за безпеку праці, організувати через адміністрацію об'єкта (населеного пункту) пункти медичної допомоги, харчування і відпочинку особового складу;

створити резерв сил і засобів, ланок ГДЗС, засобів індивідуального захисту, який має бути за межами забрудненої зони;

після ліквідування пожежі, аварії та проведення АРР забезпечити проведення повної або часткової санітарної та спеціальної обробки особового складу, його медичного огляду, дегазацію техніки, пожежно-технічного оснащення, обладнання і спорядження, яке використовуваного для ліквідування пожежі, аварії.

Залучати членів добровільних протипожежних формувань і громадян до розбирання і евакуації небезпечних речовин тільки за узгодженням з адміністрацією об'єкта (населеного пункту), яка зобов'язана забезпечити їх необхідними захисними засобами і проінструктувати про заходи безпеки під час проведення робіт.

У приміщеннях (на ділянках), де застосовуються чи можуть виділятися сильнодіючі отруйні речовини, робота особового складу здійснюється тільки в

спеціальних захисних комплектах (залежно від типу отруйних речовин), ізолювальних (фільтрувальних, застосовуваних для робітників і службовців даного об'єкта) протигазах і спеціальному гумовому взутті. Для зниження концентрації пари приміщення (ділянки) зрошують розпиленою водою.

Захист особового складу і техніки, що працюють на ділянках сильного теплового випромінювання, забезпечується водяними завісами (екранами), які створюються за допомогою стволів-розпилювачів.

Для зниження швидкості випаровування пролитих *НР* за узгодженням з керівництвом об'єкта, де сталась аварія чи пожежа, використовують повітряно-механічну піну (подача на дзеркало пролітої рідини).

Для швидкого сповіщення про небезпеку встановлюють єдині звукові сигнали й ознайомлюють з ними весь особовий склад, що працює на пожежі або виконує аварійно-рятувальні роботи, визначаються шляхи відходу в безпечне місце.

Не допускається перебування особового складу, безпосередньо не задіяного в гасінні пожежі, ліквідуванні аварії та проведенні *АРР* у зоні можливого хімічного забруднення.

КГП, начальник оперативної дільниці, начальник контрольно-пропускного пункту повинні:

забезпечити готовність ланок, у тому числі резервних, до роботи в зоні хімічного забруднення;

організувати перевірку ЗІЗ;

забезпечити дотримання у встановленому порядку доступу в зону хімічного забруднення;

забезпечити ведення обліку перебування особового складу в зоні хімічного забруднення (в спеціальному журналі з позначенням вид) і тривалості виконуваних робіт) та своєчасний вивід ланок, що працюють у зоні хімічного забруднення;

регулярно перевіряти пости безпеки та наявність зв'язку з працюючими в зоні хімічного забруднення ланками;

забезпечити постійне інформування командира ланки про обстановку, час перебування та час повернення ланки із зони хімічного забруднення;

контролювати недопущення входу до зони хімічного забруднення особового складу пожежно-рятувальних підрозділів, які не входять до складу ланки, перебувають без *ЗІЗОД* або у разі, якщо у складі ланки перебуває особовий склад з різними *ЗІЗОД*.

Ланка має повертатися із зони хімічного забруднення в повному складі. У разі отримання повідомлення про позаштатну подію у ланці або припинення з нею зв'язку необхідно негайно скерувати резервну ланку для надання допомоги.

Під час проведення оперативних дій з підвітряного боку (залежно від виду *НР*) на відстані від 50-100 м від видимого фронту хмари створюється небезпечна концентрація отруйних речовин.

Маршрут руху ланок *ГДЗС* та автотехніки через розлиті *НР* заборонено.

Робота безпосередньо в місцях проливань *НР* неприпустима.

Запас повітря (кисню) в ізолювальних протигазах для виходу із зони хімічного забруднення ланки *ГДЗС* визначається з урахуванням даних прогнозу поширення хмари парів *НР* залежно від можливості збільшення зони хімічного забруднення під час проведення оперативних дій.

Особовий склад ланки, який працює в зоні хімічного забруднення, повинен мати однотипні ЗІЗ. За умов пересування в зоні хімічного забруднення груп на автотехніці, запас повітря (кисню) ізолювальних протигазів необхідно розраховувати, виходячи з умови виходу із зони своїм ходом у разі відмови автотехніки.

*Для захисту від уражувальної дії *НР* відповідно до складності ситуації та виду виконуваних робіт необхідно використовувати:*

ізолювальні костюми, у конструкції яких передбачено повний захист ізолювального протигазу від зовнішнього агресивного середовища;

ізолювальні костюми, у конструкції яких передбачено захист ізолювального протигазу від бризок мінеральних кислот та інших *НР* за допомогою спеціального жилету.

У групі, що працює в зоні хімічного забруднення, має бути аварійний комплект, який складається з ізолювального костюма й ізолювального протигазу.

Під час роботи в ізолювальних костюмах, не призначених для використання в умовах підвищених температур, передбачається захист від теплового випромінювання створенням водяних завіс (екранів) або зрошенням за допомогою стволів-розпилювачів.

Робота безпосередньо в місцях розлиття *НР* не допускається, за винятком надзвичайної потреби (рятування людей, ліквідування витоку *НР* тощо). Ці роботи проводяться з урахуванням технічних характеристик ЗІЗ та із дотриманням заходів безпеки.

Для гарантування безпеки особового складу та можливості здійснення маневру спеціальною технікою проводяться дії щодо обмеження доступу сторонніх осіб, а також заборони руху транспорту на території поблизу місця аварії (пожежі).

Під час проведення робіт у ЗІЗ в умовах ліквідування пожежі (аварії) за наявності *НР* для забезпечення високої працездатності, ефективності дій та безпеки особового складу необхідно встановити режим роботи, з визначенням інтенсивності, тривалості роботи та відпочинку.

Лекція 9. Вимоги безпеки праці під час гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт за наявності небезпечних речовин (2)

План

1. Режим роботи особового складу пожежно-рятувальних підрозділів у засобах індивідуального захисту (ЗІЗ) у зоні хімічного забруднення.
2. Напрямки безпеки особового складу аварійно-рятувальних підрозділів під час виконання завдань за призначенням.
3. Додаткові заходи безпеки під час гасіння пожеж та ліквідування аварійних та надзвичайних ситуацій.

Література

1. Чернецький В. В., Мандрик О. М, Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецкого. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. – 327 с.
2. Охорона праці у сфері професійної діяльності / Укладачі: С. Ю. Рагімов, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, А. Б. Фещенко. – Х. : НУЦЗУ, 2023. – 262 с.
3. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. — Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.
4. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.

1. Режим роботи особового складу пожежно-рятувальних підрозділів у засобах індивідуального захисту (ЗІЗ) у зоні хімічного забруднення

встановлюється з урахуванням:

оцінювання часу захисної дії ЗІЗ порівняно з тривалістю роботи, яку необхідно виконати;

складності робіт у ЗІЗ;

оцінювання фізіологічних особливостей праці в екстремальних умовах та змін функціонального стану людини під час різних фізичних, нервово-емоційних навантажень та за несприятливих кліматичних умов.

Під час проведення оперативних дій із гасіння пожежі, ліквідування аварії та проведення АРР оптимальний час початку і закінчення робочих циклів або змін визначають з урахуванням змін функціонального стану організму відповідно до добового ритму фізіологічних функцій організму:

максимальна працездатність – з 9-ї до 12-ї години та з 15-ї до 17-ї години;

мінімальна працездатність – з 3-ї до 6-ї години;

вночі тривалість роботи особового складу слід зменшувати на 25 %, відповідно збільшуючи час на відпочинок.

У разі виконання важкої фізичної роботи відпочинок має бути пасивним.

За умови низьких температур відпочинок особового складу необхідно проводити в теплих приміщеннях, а за температури понад 25 °С – у прохолодних приміщеннях або в тіні.

Під час проведення робіт в зоні хімічного забруднення організовується медичний контроль та спостереження за станом здоров'я особового складу. Командир ланки має чергувати періоди роботи з фізичним навантаженням та періоди відпочинку ланки.

Перебувати в зоні хімічного забруднення без ЗІЗ поверхні тіла та без засобів захисту органів дихання і зору категорично заборонено!

Виконання робіт особовим складом у зоні впливу теплового випромінювання та підвищеної температури пожежі з *НР* необхідно здійснювати в газохімзахисному термостійкому одязі. Час роботи особового складу в таких умовах визначається залежно від характеристик одягу та інструкцій з експлуатації.

Засоби індивідуального захисту, рятувальні пристрої, спеціальний одяг та спорядження мають відповідати вимогам державних стандартів та технічних умов і бути обов'язково сертифіковані в Україні відповідно до *Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні*. Заборонено використовувати ЗІЗ, рятувальні пристрої, спеціальний одяг і спорядження, що не пройшли перевірку або мають пошкодження.

Не дозволено використовувати ізолювальний газохімзахисний одяг, що не передбачає повного захисту ізолювального захисного дихального апарату.

Для збільшення термінів робота в ізолювальному газохімзахисному одязі за сухої спекотної погоди доцільно періодично охолоджувати засоби захисту, поливаючи їх холодною водою.

Для забезпечення безперервності проведення робіт із гасіння пожежі, ліквідування аварії необхідно створити резерв сил та засобів, газохімзахисного одягу, ізолювальних засобів захисту органів дихання, задіяти автомобіль газодимозахисної служби для перезарядження балонів, у яких запас повітря використано, має бути за межами зони хімічного забруднення.

Під час роботи в зоні хімічного забруднення, враховуючи високі корозійні та токсичні властивості *НР*, забезпечується постійне спостереження за засобами індивідуального захисту.

У разі погіршення самопочуття, негайно припинити роботу і залишити зону хімічного забруднення. Потерпілому надається домедична допомога з направленням до лікувального закладу.

У разі використання електричного, гідравлічного, пневматичного, механізованого інструменту тощо необхідно забезпечити виконання вимог безпеки праці відповідно до Інструкції з експлуатації на цей інструмент та вимог.

Важливо:

уважно слідкувати за обстановкою у робочій зоні, знати та дотримуватися безпечних прийомів роботи з інструментом залежно від виду робіт, матеріалу і особливості конструкції пристроїв, що перебувають у безпосередньому

контакті з інструментом;

забезпечити контролювання стану інструмента, не використовувати під час роботи пошкоджений, у тому числі і від дії *НР*, інструмент.

У разі аварій під час *транспортування НР* виконуються передбачені планом аварійних заходів дії, що розділені на три етапи: початковий етап, етап ліквідування аварії та післяаварійний етап. Основні *вимоги безпеки праці* зводяться до такого:

візуально оцінити характер аварії (лобове, бокове зіткнення, наїзд на перешкоду тощо), стан постраждалих, небезпечні фактори впливу на рятувальників, а також визначити наявність у транспортному засобі вибухо-, пожежо- та хімічно- чи радіаційно- небезпечних речовин;

виконати огороження місцевості на відстані 4 метрів від місця аварії;

відключити акумулятор та вжити заходів щодо попередження витoku паливно-мастильних матеріалів та хімічних рідин із транспортного засобу;

визначити стійкість аварійного транспортного засобу та вжити заходів щодо його стабілізування (встановити колодки, опори, здійснити страхування тросами тощо);

врахувати основні властивості та види небезпеки вантажів, а також дотримуватись заходів безпеки, які наведено в аварійних картках (*АК*).

У разі виникнення надзвичайної ситуації під час *перевезення небезпечних вантажів*, вживають заходів щодо ліквідування їхніх наслідків відповідно до вказівок, наведених в аварійній картці, і відповідно до порядку ліквідування аварій та інцидентів.

Роботи з ліквідування наслідків аварійних ситуацій виконуються у визначеній послідовності відповідно до прийнятого плану.

У разі витікання, розливання або розсипання вантажу не торкатися розлитої або розсипаної речовини. Розливання слід захистити земляним валом. Не допускати потрапляння речовини у водоймища, підвали, каналізацію.

У разі пожежі, не можна використовувати воду та наближатися до ємностей, що горять. *Гасити пожежі треба порошками з максимальної відстані.*

Перед початком робіт, пов'язаних із підійманням і прибиранням рухомого складу, що зійшов із рейок, необхідно обстежити місце сходження.

Заборонено проводити роботи щодо підіймання і ремонту рухомого складу, який містить вибухові матеріали, займисті гази, а також вантажі, що легко займаються і горять.

При освітленні фронту робіт використовують вибухозахищені освітлювальні пристрої.

При гасіння пожеж, проведення аварійно-рятувальних робіт з отруйними, їдкими (корозійними) речовинами та застосування води як засобу пожежогасіння, вживати заходів, що унеможливають потрапляння цих речовин на слизові оболонки і шкіру людей.

Під час роботи з нейтралізаторами враховуючи, що більшість із них є небезпечними речовинами, діяти відповідно до Інструкції щодо роботи з

нейтралізаторами.

Заходи щодо нейтралізації проводити в режимі змінної роботи з безперервним перебуванням людей в осередку в засобах індивідуального захисту не більше ніж 40 хвилин за загальної тривалості зміни не більше ніж 4 години.

Під час виконання аварійно-рятувальних робіт, пов'язаних із перевезенням шкідливих, вибухонебезпечних, легкозаймистих речовин автомобільним чи залізничним транспортом, рятувальники використовують гідравлічний (пневматичний) рятувальний інструмент, до якого відносяться різак (ножиці), розширювачі, гайкорізи, тросорізи, циліндри силові та гідравлічні домкрати.

Особовий склад аварійно-рятувальних підрозділів має огородити упаковки або контейнери з небезпечними матеріалами до прибуття кваліфікованого персоналу для їхньої перевірки та проведення хімічного контролю.

Роботи з ліквідування наслідків аварійної ситуації з небезпечними вантажами вважається закінченими лише після завершення ліквідування зараження, що підтверджується санітарно-хімічним або/та санітарно-бактеріологічним, санітарно-гігієнічним, санітарно-токсикологічним висновком, та складанням комісійного акта довільної форми про ліквідування наслідків аварійної ситуації. *Акт мають підписати керівники підрозділів, які брали участь у ліквідуванні аварії, а затвердити керівник робіт.*

Воду, що використовувалася для гасіння пожежі, ліквідування аварії або ту, що витекла з пошкоджених контейнерів чи упаковок, аварійний персонал утримує в межах блокованої зони спорудженням тимчасових перепон за допомогою лопат або інших наявних засобів.

2. Напрямки безпеки особового складу аварійно-рятувальних підрозділів під час виконання завдань за призначенням

Безпеку праці особового складу аварійно-рятувальних підрозділів під час виконання завдань за призначенням здійснюють за такими напрямками:

безпека проведення розвідки;

безпека проведення оперативного розгортання;

безпека проведення оперативних дій з ліквідації пожежі.

Безпека проведення розвідки включає:

проведення інструктажів з особовим складом, який здійснюватиме розвідку, особливо при використанні індивідуальних засобів захисту;

перевірку екіпірування розвідувальних груп (засоби освітлення та зв'язку, засоби рятування та саморятування, шанцевий інструмент, засоби гасіння тощо);

організацію спостереження та контролю поведінки будівельних конструкцій за зовнішніми ознаками в місцях проведення розвідки пожежі;

з'ясування за допомогою служб об'єкта місць розташування установок,

що перебувають під високою напругою та тиском, зберігання вибухових та *НХР* на маршрутах проведення розвідки.

Безпека проведення оперативного розгортання включає:

призупинення руху на інтенсивних транспортних магістралях і виставлення постів, залучивши до цього особовий склад, підготовлених фахівців об'єкта;

визначення безпечних шляхів прокладання магістральних рукавних ліній; перевірку правильності встановлення пожежно-рятувальних автомобілів на джерела водопостачання та майданчики резерву (наявність освітлення, ухил тощо);

виставлення постів у місцях оперативного розгортання та під час розбирання конструкцій, де можливий обвал (руйнування) конструкцій.

Безпека проведення оперативних дій із ліквідування пожежі, аварії передбачає:

з'ясування через фахівців об'єкта наявності приміщень або обладнання, в яких зберігають (використовують) шкідливі пари і гази, електрообладнання під високою напругою, радіоактивні вибухові та небезпечні хімічні речовини;

проведення інструктажів з особовим складом, який безпосередньо працює у зоні проведення робіт;

порядок спостереження за зміною обстановки;

встановлення сигналу у разі небезпеки та порядок його подавання;

порядок пересування та маневрування;

порядок розбирання конструкцій;

шляхи та способи надання допомоги сусіднім оперативним позиціям;

виставлення постів спостереження поблизу місць будівельних конструкцій, розташованих у зоні інтенсивного теплового впливу;

вибухонебезпечного обладнання;

обмеженого допуску людей та особового складу в небезпечні зони оперативної роботи;

визначення спільно зі службами контролю часу можливого перебування особового складу в небезпечній зоні та своєчасна їхня підміна;

забезпечення, в разі необхідності, медичного обслуговування особового складу.

Після ліквідування аварії, пожежі в зоні хімічного забруднення, вживать заходи щодо проходження особовим складом санітарної обробки, дегазації та контролю протигазів, ізолювальних костюмів, одягу, взуття, приладів, техніки, обладнання і спорядження. Весь особовий склад, який брав участь у виконанні робіт у зоні хімічного забруднення або проводив роботи із санітарної обробки і дегазації, має пройти медичне обстеження, а за необхідності – профілактичне лікування.

Для зняття засобів індивідуального захисту після роботи в зоні хімічного забруднення необхідно:

після виходу із зони хімічного забруднення ізолювальний костюм промити проточною водою протягом декількох хвилин;

вивести особовий склад на майданчик, розташований за межами зони хімічного забруднення з навітряного боку;

вишикувати особовий склад в одну шеренгу обличчям до вітру;

забруднені прилади, обладнання тощо покласти на ґрунт поза собою;

звільнитися від забрудненого одягу (засобів захисту шкіри), покласти на ґрунт поза собою;

насамкінець зняти засоби індивідуального захисту органів дихання.

У разі потрапляння НР на відкриті ділянки тіла, необхідно негайно провести часткову санітарну обробку шляхом видалення НР зі шкіри, змивання водою з милом та звернутися до медичних працівників для отримання необхідної медичної допомоги.

Після зняття захисного одягу і спорядження прополоскати порожнину рота і носа, помити руки й обличчя теплою водою з милом, за можливості прийняти душ.

Під час прибирання приміщень, забруднених НР, використовувати розчин кальцінованої соди (200 г соди на відро води), потім – 10-відсотковий розчин хлорного ванна.

3. Додаткові заходи безпеки під час гасіння пожеж та ліквідування аварійних та надзвичайних ситуацій

У разі пожеж, аварій на об'єктах за наявності ВР можливі:

вибухи, що супроводжуються ударною хвилею, високотемпературним викидом газів (полум'я), виділенням отруйних газів та призводять до руйнування будівель чи окремих їхніх частин, руйнування чи пошкодження зовнішнього й внутрішнього протипожежних водопроводів, стаціонарних засобів гасіння, технологічного обладнання, пожежно-рятувальної техніки, завалення джерел водопостачання, доріг і під'їздів до об'єкта, що горить, швидкого поширювання вогню, а також до виникнення нових осередків пожежі та вибухів;

ураження працівників на пожежі уламками конструкцій та ударною хвилею, а також опіки та отруєння токсичними продуктами горіння і вибуху.

У ході проведення розвідки встановлюють:

райони пожеж та їх характер, основні напрямки введення сил та засобів для проведення рятувальних робіт і гасіння пожеж, напрямок та швидкість поширення вогню, зони загазованості і наявність загрози населенню;

межі району локалізації та гасіння пожеж;

місцеперебування потерпілих;

наявність ділянок сильного задимлення, характер руйнування резервуарів (сховищ) і трубопроводів;

місця можливого розливання нафтопродуктів і сильнодіючих отруйних речовин;

наявність водоймищ, справних джерел водопостачання, запасів

спеціальних вогнегасних речовин та стан під'їзних шляхів.

На основі даних розвідки оцінюють обстановку та визначають напрями і шляхи відходу особового складу у разі загрози вибуху або викиду НР, нафтопродуктів, засоби захисту особового складу від небезпечних факторів.

Під час гасіння пожеж, проведення АРР на об'єктах із наявністю вибухових речовин **КГП зобов'язаний:**

встановити загрозу вибуху та можливі наслідки, розміри небезпечної зони, місцезнаходження та кількість ВР, способи евакуації, стан технологічного обладнання та установок пожежогасіння;

до визначення ступеня загрози вибуху провести розвідку без установки головного пожежно-рятувального автомобіля на джерело водопостачання, створити резерв, всі сили і засоби розташовувати на безпечній відстані від місця пожежі, аварії;

встановити єдиний сигнал відходу особового складу в безпечну зону у разі загрози вибуху;

організувати штаб на пожежі, до якого залучити представників об'єкта;

розпочинати гасіння та проведення АРР тільки після попереднього відповідного інструктажу уповноваженими на те фахівцями об'єкта;

встановити вид вогнегасної речовини, необхідної для гасіння вибухових речовин чи ліквідування наслідків вибуху, наявність виділення небезпечних хімічних речовин та визначення засобів захисту від них;

організувати гасіння з використанням мінімальної кількості особового складу, який перебуває у небезпечній зоні;

при отриманні інформації за результатами розвідки або від працівників підприємства про горіння безпосередньо ВР прийняти рішення про негайну евакуацію особового складу та техніки на безпечну відстань від місця можливого вибуху;

для гасіння використовувати розпилену воду або піну, запобігаючи використанню компактних струменів води;

якщо є необхідність у введенні в дію стволів «А» (лафетних), необхідно враховувати ступінь чутливості ВР до детонації від ударів компактних струменів;

одночасно з гасінням охолоджувати технологічне обладнання, для якого створюється загроза дії високих температур, а за можливості евакуювати ВР;

прокладати рукавні лінії у напрямку кутів будинків і споруд, використовуючи, за можливості, захисну військову техніку, захисні переносні пінти тощо;

у разі горіння твердих ВР у герметичних апаратах вжити заходів для їхнього інтенсивного охолодження, розгерметизації і подачі вогнегасних речовин усередину апарата, якщо це можливо і безпечно;

передбачити резервний варіант розгортання сил і засобів від джерел протипожежного водопостачання, що знаходяться за зоною можливих ушкоджень;

організувати розвідку та вести безперервне спостереження за змінами

обстановки на пожежі, за навколишніми складськими приміщеннями та спорудами, що мають найбільше завантаження *ВР*, з метою визначення нових меж безпечної зони та виводу за її межі особового складу та техніки;

виставити постових у безпечній зоні із засобами гасіння для ліквідування нових осередків пожежі, що можуть виникнути під час вибуху.

Під час виконання робіт, пов'язаних із ліквідації аварії внаслідок вибуху, вживають заходів для захисту особового складу і техніки від ураження вибуховою хвилею, осколками і уламками конструкцій, що розлітаються, теплового впливу та ураження органів дихання продуктами горіння.

Лекція 10. Вимоги безпеки під час пошукових аварійно-рятувальних, відновлювальних робіт в умовах повені та на водних об'єктах

План

Вступ

1. Небезпечні і шкідливі фактори

1.1. Основні небезпечні і шкідливі фактори під час виконання пошукових, аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт в умовах повені та на водних об'єктах

1.2. Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із повінню (паводком, катастрофічним затопленням)

2. Надання допомоги потерпілим на льоду

3. Надання допомоги потерпілим на воді

4. Подолання водних переправ на човнах або плотах

5. Вимоги безпеки у разі подолання водних переправ убрід

6. Вимоги безпеки праці під час виконання аварійно-рятувальних та інженерних робіт при снігових заметах

7. Проходження снігового та лавинонебезпечного рельєфу

8. Деблокування вантажних і легкових автомобілів та виконання робіт із розчищення снігових заметів

Література

1. Чернецький В. В., Мандрик О. М, Лемішка В. С. Безпека рятувальника : навчальний посібник. Ч. 1 / за заг. ред. В. В. Чернецького. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. – 327 с.
2. Охорона праці у сфері професійної діяльності / Укладачі: С. Ю. Рагімов, В. О. Собина, Д. В. Тарадуда, А. Б. Феценко. – Х.: НУЦЗУ, 2023. – 262 с.
3. Гасило Ю. А. Охорона праці в галузі та цивільний захист: навчальний посібник / Ю. А. Гасило, О. А. Крюковська. К. О. Левчук, Р. Я. Романюк. – Кам'янське : ДДТУ, 2017. – 369 с.

4. Управління охороною праці : Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 288 с.

Вступ

Рятувальні роботи на водних об'єктах – комплекс заходів, спрямованих на запобігання загибелі і рятування людей на водних об'єктах при виникненні надзвичайних ситуацій, у тому числі щ час перевезення людей та вантажів на водоймищах, переправ через водні перешкоди, відпочинку людей на воді, промислової, спортивної та аматорської рибалки влітку і взимку.

Рятувальні роботи в умовах повені включають пошук людей на затопленій території, їхню посадку на плавзасоби та евакуацію і безпечні місця. Для забезпечення зручності посадки людей за плавзасоби і їхньої висадки на берег завчасно обладнають причальні пристрої з урахуванням коливання рівня води під час повені.

1. Небезпечні і шкідливі фактори

1.1. Основні небезпечні і шкідливі фактори під час виконання пошукових, аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт в умовах повені та на водних об'єктах:

зіткнення з плаваючими чи затопленими предметами або плавзасобами;
перевертання або затоплення плавзасобу;

тілесні ушкодження частинами плавзасобів, що рухаються (особливо небезпечним є гребний гвинт при ввімкненому двигуні), «баками», арматурою, що залишилися від старих мостів, сталевими тросами від діючих (недіючих) паромних переправ або підвісних пішохідних мостів та шматками криги у результаті проведення вибухових робіт;

проведення робіт в умовах льодоходу, крижаних заторів, завалів, заломів, водоспадів та порогів;

непередбачені (несвідомі та інстинктивні) дії потерпілих (потопаючих) на воді (чіплятися за рятувальника та тягнути його під воду);

низька температура води, сильні течії;

термічні фактори (сонячне опромінення, пожежі, вибухи при подачі палива в карбюратор двигуна плавзасобу самопливом, перевірки наявності палива в баку з використанням відкритого вогню);

великі хвилі води та висока швидкість повітря при штормовій погоді;

ураження електрострумом у результаті дотику до провислих повітряних ліній електропередач.

1.2. Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із повінню (паводком, катастрофічним затопленням)

Повінь (паводок, катастрофічне затоплення) характеризується необхідністю екстреного реагування, пошук постраждалих, забезпечення доступу рятувальників для рятування людей, надання першої невідкладної медичної допомоги, евакуації постраждалих із небезпечних зон, організація допомоги і життєзабезпечення населення.

Наслідками надзвичайних ситуацій, пов'язаних із повінню (катастрофічним затопленням, паводком), можуть бути:

загибель людей;

затоплення населених пунктів, сільськогосподарських земель;

порушення функціонування систем життєзабезпечення населення;

пошкодження та руйнування будівель та споруд, залізничних і автомобільних шляхів, мостів та тунелів;

руйнування обладнання, комунікацій, гідроспоруд та меліоративних систем;

псування та знищення продуктів харчування, сировини, палива, добрив тощо;

загибель свійських тварин та знищення врожаю сільськогосподарських культур;

загроза інфекційних захворювань (епідемії);

вимивання родючого шару ґрунту;

погіршення якості питної води.

Для надання допомоги підрозділам, що виконують пошуково-рятувальні роботи, формується та підтримується у постійній готовності резервна пошуково-рятувальна група.

До виконання пошукових, аварійно-рятувальних п відновлювальних робіт в умовах повені та на водних об'єкта допускають осіб, які:

пройшли навчання та перевірку знань із тих видів рятувальних робіт, що будуть виконувати, і мають відновиш посвідчення (посвідчення водолаза, книжку рятувальника, матроса-рятувальника тощо);

атестовані на здатність до проведення аварійно-рятувальних робіт;

мають посвідчення на право керування маломірними плавзасобами, якщо це входить до їхніх обов'язків, пройшли обов'язкове попереднє спеціальне навчання і перевірку знань із питань охорони праці щодо конкретних рятувальних робіт, вступний і первинний інструктажі з охорони праці та навчання з надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків на воді або підготовку за спеціальною програмою.

Усі рятувальники під час виконання робіт у районах, небезпечних в епідеміологічному відношенні, підлягають обов'язковим запобіжним щепленням у порядку, встановленому Міністерством охорони здоров'я України.

Човни, катери та інші маломірні плавзасоби, що використовуються під час виконання пошукових, аварійно-рятувальних робіт, мають бути зареєстровані в Державній річковій інспекції з безпеки судноплавства, постійно перебувати у технічно справному стані та бути укомплектованими рятувальним

спорядженням (рятувальні жилети, круги, кулі, кінці тощо) згідно зі штатним розписом і табелем оснащення,

Заборонено:

перевантажувати плавзасіб заборонено, висота сухого борта завантаженого човна за відсутності вітру має бути не менше ніж 20 см, а при хвилюванні – не менше ніж 35 см. Вантажопідйомність плавзасобу на допустиму кількість людей, яку перевозять одночасно, необхідно чітко позначити на його корпусі;

в умовах повені проведення будь-яких пошукових, аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт під час грози, зливи, сильного снігопаду, льодоходу, туману та при швидкості вітру у відкритих місцях понад 10 м/с, крім тих, що пов'язані з рятуванням життя людей;

розташовувати базу (наметове містечко) для проживання рятувальників: біля підніжжя крутих або стрімчастих схилів;

на дні ущелин та сухих русел;

на низьких та стрімчастих берегах, що легко затоплюються та розмиваються;

на річкових косах та островах;

під крутими незадернованими і такими, що осипаються, схилами та великими деревами;

на пасовищах і вигонах тварин;

на закарстованих і зсувонебезпечних площах;

у зоні можливого падіння дерев;

в охоронній зоні високовольтних ліній електропередач та в зоні проходження і можливого падіння опор та ліній електропередач;

входити в зону повені без наказу та відмітки про час входу у керівника робіт;

запливати за межі визначеної ділянки робіт;

виконувати роботи без індивідуальних рятувальних засобів;

працювати з несправними рятувальними засобами та пристроями;

запливати на плавзасобах на мілководдя та стромовину, а також у місця, що обмежують маневр плавзасобів, якщо це не пов'язано з необхідністю рятування життя людей;

застосовувати непередбачені способи рятування, крім тих, що спрямовані на відвернення прямої загрози життю людей;

перевищувати безпечний час перебування у воді під час рятування вплавав, а також порушувати встановлені нормативи експлуатації рятувальних засобів.

Необхідно:

виконувати роботи безперервно, цілодобово, у будь-яку погоду і забезпечувати вчасне рятування постраждалих, особливо при настанні небезпечних для життя фізіологічних змін в організмі людини у разі перебування у воді;

забезпечити постійний контроль за організацією робіт щодо ліквідації заторів, що утворилися на річках, поривів гребель, дамб, відкачування води та

відновлення зруйнованих ділянок шляхів у постраждалих районах;

перевіряти технічний стан плавзасобів, оснащених двигунами, при непрацюючому двигуні. Справність двигуна перевіряють при вимкненій передачі обертів на гребний гвинт, згідно з інструкцією з експлуатації;

під час проведення робіт за низьких температур необхідно облаштовувати місця обігріву;

якщо швидкість потоку понад 1,5 м/с, то якір кріпиться до плавзасобу канатом, який у разі необхідності можна швидко перерубати;

під час роботи на стрімчастих та крутих (понад 30°) схилах страхуватися запобіжним поясом, кріпитися до надійної опори. За умови її відсутності організувати взаємостраховання.

при перенесенні важких предметів (гранична норма 50 кг), по нахилених трапах і сходах допускається підймання вантажу на висоту не більше ніж 3 м по вертикалі, для підймання і переміщення вантажів вагою понад 50 кг, а також довгоміра вантажів (рейки, балки, швелери тощо) необхідно застосовувати спеціальні механізми та пристрої.

Використовуючи плавзасоби, рятувальник має дотримуватись таких вимог безпеки:

не завантажувати плавзасоби понад визначену вантажопідйомність і пасажировмістимість;

не стояти у човні під час його руху, а також не сидіти наносі, кормі чи бортах човна, звисивши ноги за борт плавзасобу, не розгойдувати човен;

не брати на плавзасоби сторонніх осіб (які не мають прямого стосунку до рятувальних робіт), окрім тих, кого рятують чи кому надають медичну допомогу;

не пірнати і не стрибати у воду з борта плавзасобу;

не переходити під час руху із плавзасобу на плавзасіб, із місця на місце у плавзасобі;

не використовувати плавзасоби не за призначенням.

2. Надання допомоги потерпілим на льоду

Заборонено:

рухатися на човнах (катерах) та виконувати роботи на річках і водосховищах за наявності льодоходу га в умовах обмеженої видимості;

без потреби не виходити на лід.

Необхідно:

триматись якомога далі від ополонки (краю крижини), протягнути (подати) потерпілому рятувальний засіб, тобто рятувальний пристрій «Соломинка», довгу жердину, дошку чи інший предмет, кинути мотузку, зв'язані паски, а також, якщо це мотузка достатньої довжини і закріплена на березі (за наявності рятувального круга) прив'язати до неї рятувальний круг чи інший легкий плавучий предмет;

повертатися до берега по власних слідах.

3. Надання допомоги потерпілим на воді

Заборонено:

допомагаючи потопуючому, не підходити близько спереду, бо він може вчепитися в рятувальника й тягнути його під воду. Потрібно швидко оцінити ситуацію і прийняти рішення щодо надання допомоги потерпілому одним із зазначених способів (методів) із дотриманням вимог безпеки.

Необхідно:

перед витягуванням потерпілого на берег за допомогою мотузки стати так, щоб була надійна опора або триматись за плавзасіб чи береговий нерухомий предмет;

при рятуванні на мілководді і наближенні до потерпілого вбхід міцно стояти ногами на дні. тримаючись однією рукою за яку-небудь опору (причал, кущ, гілку дерева тощо), протягуючи рятувальний засіб потерпілому;

витягуючи потопуючого в човен (маломірний плавзасіб) через ніс або корму, не стояти на човні на повний зріст;

рятуючи уплав, подавати рятувальний засіб на витягнутих руках, щоб потопуючий не зміг дотягнутись до рятувальника;

при проведенні рятування без використання рятувальних засобів бути готовим у будь-який момент ухилитися від спроб потопуючого вхопитися руками за рятувальника, за дихальні шланги водолазного апарата.

4. Подолання водних переправ на човнах або плотах

Заборонено:

використання несправних або ненадійних переправних засобів і в умовах, що не гарантують безпеку, не дозволені;

переправи через водні перешкоди будь-якої ширини під час повені, сильного дощу, снігу, туману, льодоходу і при сильному вітрі у нічний час без штучного освітлення;

під час переправ через водні об'єкти на човну:

сідати в човен без рятувальних жилетів;

перевантажувати човен;

стояти в човні або розхитувати його, якщо він рухається;

переходити з місця на місце в човні під час руху;

сідати в човен і вилазити з нього до пришвартування.

Необхідно:

під час переправи через водні об'єкти враховувати існування небезпеки утоплень у воді, мули, травмування із зіткненням з камінням, корчами та іншими затопленими у воді предметами, канатів, за які тримаються ті, хто переходить;

переправляючись через річки на веслових (дерев'яних, металевих, із твердих синтетичних матеріалів та гумових) човнах, дотримуватися вимог безпеки, якщо швидкість течії води не перевищує 2 м/с та немає великих хвиль.

для переправи на човнах і плотах вище від порогів, водоспадів та інших небезпечних перешкод протягувати і надійно закріплювати на обох берегах водойми канат, за який учасники переправи мають прив'язувати себе та плавучі засоби прядив'яним канатом із карабіном, кільцем або сковзкою петлею, *пересуватися вздовж натягнутого каната.*

5. Вимоги безпеки у разі подолання водних переправ убрід

Заборонено:

переходити річки вбрід, зокрема під час селевих потоків із переміщенням водою валунів, грубої гальки та густого мулу, а також у місцях скупчення залишків деревно-кущової, трав'яно-мохової рослинності та їхнього плавнику, крижаними, вкритими снігом камінням та брилами, стрибаючи з каменя на камінь, а також у місцях крижаних заторів (зажорів), якщо глибина броду 0,8-1 м та/або швидкість течії річки понад 3 м/с, то переброби дозволені лише для групи працівників у складі не менше ніж дві особи з використанням засобів страхування.

Необхідно:

переходи вбрід через водні об'єкти за наявності на них ділянок, де переброби можна безпечно здійснювати. Про наявність безпечного броду часто свідчать розширення річки на прямій її частині та наявність стежки, що веде до берега річки;

під час переходу броду на відстані 1,5-3 м від його осі з обох боків встановлювати віхи, а на обох берегах – вказівні знаки з позначкою «Брід» з розмірами 97x210 мм і величиною шрифту 155 мм;

під час переброду через широкі водойми для страхування використовувати канат, натягнутий через річкову долину, надійно закріплений на обох протилежних її берегах;

спорядження учасника переброду включає обв'язку грудей та прядив'яний канат, які за допомогою карабіна або петлі, що вільно рухаються вздовж несучою каната, утримуючи працівника під час переброду від падіння в воду, небажаного відхилення від встановленого маршруту;

переходи вбрід за температури води нижче ніж 12°C без захисного спецодягу (дозволені лише за незначної ширини річки працівникам, які не схильні до застудних захворювань, за їхньою письмовою згодою). Такі

переброди слід робити у водолазних костюмах, гумових чоботях та в іншому спецодязі, що запобігає контакту холодної води з тілом працівника.

якщо глибина броду перевищує 1 м, то перехід його за температури води нижче ніж 12°C дозволено лише.

переходити брід глибиною, що перевищує 1 м, за температури води нижче ніж 12°C лише у водолазному костюмі (скафандрі), або в гідротермокомбінезони.

6. Вимоги безпеки праці під час виконання аварійно-рятувальних та інженерних робіт при снігових заметах

Вимоги, поширювані на усі види робіт із ліквідування снігових заметів, які виконують з використанням інженерної, пожежно-рятувальної та іншої техніки, а також – рятувального обладнання.

Особовий склад:

допущений до роботи, зобов'язаний знати і виконувати ці вимоги, мати допуск до роботи на інженерній техніці, з аварійно-рятувальним обладнанням і може розпочинати роботу тільки на закріпленій за ним техніці;

має працювати у теплому спецодязі, рукавицях комбінованих та дотримуватися вимог санітарних норм і правил особистої гігієни;

забезпечує сухість, чистоту і

може розпочинати роботи в охоронній зоні (електричний кабель, газопровід тощо) тільки за наявності наряду-допуску, що визначає безпечні умови проведення робіт;

виконує роботу і переміщує техніку поблизу лінії електропередачі під напругою під безпосереднім керівництвом інженерно-технічного працівника;

перед початком роботи або переміщення техніки подає звуковий сигнал;

має переїжджати через залізничні колії тільки по суцільному настилу і в місцях, спеціально призначених для переїзду, суворо додержуючись при цьому попереджувальних знаків;

у разі потреби зупиняє техніку на проїжджій частині дороги вдень, відгороджуючи її знаком аварійної зупинки, а в темну пору доби або якщо погана видимість – бар'єрним огороженням і червоним миготливим ліхтарем, встановленим на відстані не менше ніж 20 м до техніки у населених пунктах і 40 м – за межами населеного пункту.

Основними та небезпечними факторами, що діють на особовий склад, є:

виїзди проїжджаючих транспортних засобів;

наїзд під час зчеплення або розчеплення транспортних засобів, запускання двигуна, самовільного руху транспортних засобів;

термічні фактори (пожежі, вибухи під час подавання палива в карбюратор двигуна самопливом, перевірки наявності палива в баку з використанням відкритого полум'я, витікання газу з газобалонної установки, опіки паром, водою із радіатора):

падіння піднятого кузова автомобіля-самоскида, перекидної кабіни вантажного автомобіля, піднятих на домкраті частин автомобіля;
підвищені рівні шуму і вібрування;
напруженість через психоемоційні умови праці;
наявність у повітрі робочої зони шкідливих речовин (вуглецю і азоту оксидів, акролеїну, вуглеводнів аліфатичних граничних, формальдегіду, метил меркаптанів);
травмування, наїзд на сторонніх осіб під час агрегування техніки зі знаряддям;
травмування внаслідок раптового відчеплення (падіння) знаряддя;
перевертання, наїзди, інші ДТП під час переїжджання до місця роботи;
дія рухомих і обертальних деталей обладнання та механізмів;
можливість ураження електричним струмом у разі доторкання до ліній електропередач та обірваних проводів;
обмороження;
несправність механізмів;
незадовільні метрологічні умови;
недостатня освітленість робочої зони;
порушення режиму роботи та відпочинку.

Небезпека снігових заметів полягає в заметах доріг, населених пунктів, окремих будівель, автотранспорту; потрапляння людей під заноси снігу у будівлях та автотранспорті. Висота занесення може бути понад 2 м, а в гірських районах – до 5-6 м. Можливе зниження видимості на дорогах до 20-50 м, а також часткове руйнування легких будинків і дахів, обривання повітряних ліній електропередачі та зв'язку.

Основним змістом проведення аварійно-рятувальних, інженерних робіт при снігових заметах є:

забезпечення безперешкодного висунення підрозділів до об'єктів та місць проведення робіт;

ведення інженерної розвідки занесених (завалених) ділянок доріг, відшукування напрямків обходу цих ділянок, пророблення проїздів у снігових заметах;

проведення інженерних заходів і порятунку людей, тварин, а також заходів із ліквідування наслідків аварій на комунікаціях;

боротьба з заметами, зумовленими низькими температурами, обмеженою видимістю в ході робіт, в тому числі і вдень;

забезпечення дій підрозділів із відновлення діяльності об'єктів життєзабезпечення, встановлення наметів великої місткості, пунктів обігрівання, обладнання за необхідності в районах зосередження аварійно-рятувальних підрозділів, а також у районах виконання ними завдань для постраждалого населення;

обладнання пунктів обігрівання, при розташуванні та проведенні робіт у населених пунктах, у виділених для цього громадських будівлях;

розчищення шляхів від снігу при снігових заметах, ретельне просування

добре видимими, в тому числі і вночі, віхами, виділення спеціальних підрозділів на кожен із маршрутів висування;

забезпечення надійного зв'язку між підрозділами, що працюють, розчищаючи шляхи;

відшукування на маршруті занесених (завалених) автомашин із людьми, встановлення зв'язку з постраждалими і, за необхідності, позначення таких місць;

вибирання типу снігоочисних машин для первинного розчищення шляхів від снігу залежно від товщини і щільності снігового покриву, типу дорожнього покриття, інтенсивності заметілі (обсягу лавини) та від наявності техніки;

використання тракторів, важкої автомобільної техніки, бульдозерів та шляхопрокладачів для очищення від шару снігу товщиною до одного метра;

розчищення снігу човниковими рухами зі зміщенням снігу по черзі в ліву і праву сторони дороги або застосування роторних снігоприбиральних машин, на ділянках, де товщина шару снігу становить понад один метр, або за наявності щільного і мокрого снігу;

організація регулярного патрулювання снігоочисних машин, розчищення снігових заметів дим вилучення з-під них постраждалих, відшукування таких місць та їхнє позначення.

Перед початком роботи особовий склад має прибути у встановлений час до місця збору особового складу, перед маршем до місця проведення робіт, пройти цільовий інструктаж з охорони праці і безпеки руху, зробити відповідний запис у «Журналі реєстрування інструктажів з питань охорони праці», одержати завдання на виконання робіт, ознайомитися зі змістом роботи. А водіям, машиністам, механікам-водіям ще необхідно пройти передрейсовий медичний огляд, отримати дорожній лист.

Рятувальні роботи в повному обсязі проводять після закінчення снігових опадів, хурделиць, заметілей та стабілізування обстановки, за відсутності загрози повторного їхнього виникнення.

Унаслідок виконання аварійно-рятувальних та інженерних робіт при снігових заметах виникають завали, що складаються зі снігу та льодових брил. Тому особовий склад аварійно-рятувальних підрозділів під час виконання робіт має дотримуватися запобіжних заходів, заходів безпеки. Роботи проводять тільки в засобах захисту і спецодязі.

Керівник за результатами розвідки оцінює обстановку що склалася на місці снігових заметів, організовує дії рятувальників.

Під час розвідки у снігових заметах заборонено:

пересуватися без потреби поверхнею снігового замету;

пересуватися сніговими завалами без попереднього зондування, щоб не провалитися в порожнечі;

залишатися поблизу завалів снігу;

допускати скупчення людей на відкладеннях із льоду, снігу;

переміщати і ставити машини поблизу крутих укосів (з льоду, сніг)), що загрожують обвалом.

Під час виконання всіх робіт у зоні НС рятувальники повинні мати засоби захисту голови (каска), засоби захисту очей та обличчя, спеціальні одяг і взуття для захисту від механічних впливів, засоби захисту рук, а також засоби захисту органів дихання, запобіжні пояси. Рятувальники, які виконують роботу з улаштування лат, повинні мати необхідне (штатне) екіпірування. До запобіжного лоха рятувальника, який працює в лазі, прикріплюють страхувальну мотузку.

7. Проходження снігового та лавинонебезпечного рельєфу

Доступ у лавинонебезпечний район можливий тільки під час пошуково-рятувальних робіт.

Заборонено:

розпочинати пошуково-рятувальні роботи у рам явно вираженої лавинної небезпеки;

влаштовувати бівуак біля та на лавинонебезпечних місцях;

перебувати на снігу без сонцезахисних окулярів. Якщо сильна сонячна радіація, то захистити відкрий ділянки тіла від опіків;

різкі повороти і удари лижами на лавинонебезпечних схилах;

галасування під час подолання лавинонебезпечних місць;

Необхідно:

уникати кулуарів, жолобів та розташованих над ними схилів;

перед проходженням лавинної ділянки необхідно установити на безпечному місці спостережний пункт, з якого один із рятувальників міг би стежити за просуванням кожного рятувальника по всьому лавинному полю. Завжди помічати шлях термінового відходу рятувальників у разі повторного сходження лавини;

лавинонебезпечний схил перетинати вище від лінії максимальної напруги сніжного шару. Рухатись потрібно строго прокладеним шляхом, не утворюючи траншею. Якщо на схилі немає нерівностей, які б служили опорою сніжному шарові, необхідно підніматися або спускатися по прямій (лінії падіння води) і перетинати схил у безпечному місці;

за перших ознак лавинної загрози припинити рух;

небезпечне місце переходити швидко, широкими кроками, намагатися не порушувати цілісність снігу між слідами для того, щоб не підрізати схил;

встановити сигнали оповіщення перед проведенням пошуково-рятувальних робіт на лавинонебезпечній ділянці;

дотримуватись абсолютної тиші, прислухатись до вказівок керівника, сигналів спостерігача. У разі зупинки на відкритому місці не гуртуватись, не відволікатися, а спостерігати за схилами та діями тих, хто йде попереду;

під час пересування небезпечною ділянкою на лижах розстебнути поясний ремінь рюкзака, тримати лижні палиці тільки охоплюючи їх (руки витягнуті з темляків), капюшон куртки надягти на голову та застебнути так,

щоб закрити рот і ніс;

у разі сигналу спостерігача «Лавина!», негайно звільнитися від палиць, рюкзака, лиж та спробувати втриматися на поверхні снігу, пересуваючись до краю лавини;

круті зледенілі схили необхідно долати на «кішках» вирубувати сходи або влаштувати поручні з мотузок;

подолання покритих снігом річок необхідно починати після ретельної розвідки, зондування шляху льодорубом або лижною палицею за обов'язкового страхування мотузкою з надійного місця;

під час руху дуже крутим небезпечним схилом льодоруб тримати в положенні, що забезпечує самострахування (самозатримання);

у разі тривалого перебування в умовах низької температури, захищати відкриті частини тіла від обмороження. Постійно спостерігати за появою ознак замороження у себе і партнерів;

на лавинонебезпечному схилі закріпити на собі кінець лавинного шнура. Лавинний шнур має бути яскравого кольору та довжиною 10-20 метрів.

8. Деблокування вантажних і легкових автомобілів та виконання робіт із розчищення снігових заметів

Для ліквідування наслідків снігових заметів використовують засоби механізації аварійно-рятувальних робіт, призначені для прокладання під'їзних шляхів, проїздів і проходів у снігових заметах, їхнього розчищення, освітлення місці» проведення робіт і розміщення людей, засоби розгородження та подолання перешкод. Для деблокування вантажних та легкових автомобілів, що потрапили у сніговий полон, використовують вантажні великовагові тягачі, бронетранспортери та іншу снігопрохідну техніку.

Заборонено:

сходити з транспортного засобу на ходу і підніматись на нього;

змащувати, ремонтувати, регулювати, оглядати механізми, якщо ввімкнено двигун;

працювати в нічний час із несправним електроосвітленням;

запускати двигун шляхом буксирування автомобіля та перемикання ланцюга живлення стартера;

під час заправлення техніки:

курити та користуватися відкритим вогнем;

проводити ремонтні та регулювальні роботи;

заправляти транспорт паливом при ввільненому двигуні;

допускати переливання та розливання палива;

перебування пасажирів у кабіні, салоні або кузові;

для запобігання виникненню пожежі на транспорті заборонено:

подавати при несправній паливній системі бензин у карбюратор із ємності самопливом за допомогою шланга або іншим способом;

ремонтувати паливну систему при ввімкненому або гарячому двигуні, ввімкненому запалюванні;

залишати в кабінах і на двигуні забруднені маслом або паливом використані обтиральні матеріали;

підігрівати двигун та інші агрегати відкритим вогнем, а також користуватися ним у безпосередній близькості від приладів системи живлення двигуна (у тому числі від паливних баків);

курити і користуватися відкритим вогнем при визначенні палива у баці, а також при заправленні транспорту із додаткових ємностей;

залишати техніку з ввімкненим двигуном. За необхідності відлучитися, двигун треба заглушити і вжити заходів, що унеможливають самовільний рух;

перевезення людей зверху на техніці, а також у кабіні, кузові, салоні більшої кількості людей, ніж обладнано місць для сидіння або вказано у паспорті заводу-виробника;

рух транспортних засобів із відкритими дверима і при перебуванні людей на підніжках;

вистрибувати з кабіни, кузова та підніжок автомобіля;

залишати несправну техніку на проїзній дорозі, поблизу уступів, на краю верхньої брівки уступу;

координаторові робіт надавати допомогу особам, які проводять зчеплення, а також залишати своє робоче місце до закінчення зчеплення. Координатор робіт має перебувати на місці, з якою одночасно добре видно водія тягача, водія транспортною засобу та працівників, то проводять зчеплення протягом усього періоду проведення зчеплення;

торкатися до металевих предметів, деталей та інструменту руками без рукавиць.

Необхідно:

переміщувати техніку необхідно за сигналом помічника машиніста, водія, при цьому має бути забезпечена постійна видимість між працівниками;

під час роботи техніки машиніст, механік-водій, водій має уважно стежити за робочими органами управління техніки;

у разі загрози обрушення чи сповзання уступу під час роботи інженерної техніки, треба негайно припинити роботу і відвезти техніку в безпечне місце. Для виїзду техніки завжди має бути вільний прохід;

у нічний час працювати тільки за наявності освітлення, під час руху в тумані вмикати фари;

перед запусканням двигуна переконатися, що автомобіль загальмований стоянковим (ручником) гальмом, а важіль перемикачів передач (контролера) поставлений у нейтральне положення;

запускати двигун необхідно за допомогою стартера Використовувати пускову рукоятку допускається тільки у виняткових випадках;

під час запускання двигуна автомобіля пусковою рукояткою необхідно додержуватись вимог попереднього пункту та додатково таких:

встановити упорні колодки з обох боків колеса;
пускову рукоятку прокручувати знизу догори;
не охоплювати рукоятку;
при ручному регулюванні випередження запалювання установити пізніше запалювання;

не включати запалювання, повернути колінчастий вал, переконавшись, що важіль перемикачів передач перебуває у нейтральному положенні, включити запалювання;

не застосовувати будь-яких важелів та підсилювачів, що діють на пускову рукоятку або храповик колінчастого вала;

перед початком роботи або переміщення техніки необхідно подати звуковий сигнал;

перед підняттям частини транспортного засобу домкратом встановити його на горизонтальний неслизький майданчик за межами проїзної частини дороги, зупинити двигун, ввімкнути знижену передачу, загальмувати транспортний засіб стоянковим гальмом, встановити під колеса упорні колодки, вивести людей із салону (кузова), кабіни, зачинити двері;

у разі вимушеної зупинки транспортного засобу на узбіччі або на краю проїзної частини дороги, для проведення ремонту вмикається аварійна світлова сигналізація, одягти сигнальний жилет та установити знак аварійної зупинки або миготливий червоний ліхтар на відстані не ближче ніж 20 м до транспортного засобу в населених пунктах та 40 м – за їхніми межами;

за одночасної і спільної роботи двох або декількох машин, що йдуть одна за одною, дотримуватися між ними дистанції не менше ніж 20 метрів;

виходячи із кабіни транспортного засобу або салону автобуса, необхідно попередньо переконатися у стані поверхні (наявність вибоїн, слизькості, сторонніх предметів тощо), а при виході на проїзну частину дороги – ще у відсутності руху як у поточному, так і зустрічному напрямках;

під час *спускання під уклон* необхідно ввімкнути першу «передачу», *перемикачів передачі* *недозволено*;

під час роботи необхідно стежити, щоб сторонні люди не перебували в зоні проведення робіт;

кріпити зчеплення дозволено тільки при зупинці техніки. Не допускається починати рух за наявності людей між транспортним засобом-тягачем і причіпними транспортними засобами;

перед подачею транспортної частини засобу назад водій має переконатися, то його ніхто не об'їжджає і поблизу немає людей або якихось перешкод;

у всіх випадках перед початком руху заднім ходом необхідно подавати звуковий сигнал.